

МИТЬ
ПОЕЗІЇ

ОКРИЛЕННЯ
ВОЛІ

стор. 16-17

МУЗИКА

ПАМ'ЯТІ
ТАРАСА
СИЛЕНКА

стор. 23

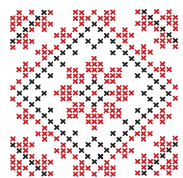
КУЛЬТУРОЛОГІЧНА
ЛАБОРАТОРІЯ

СПІВРОЗМОВНИКИ
ДОСТОЄВСЬКОГО

стор. 28-29

Загальнодержавна українська газета

КУЛЬТУРА І ЖИТТЯ

№11-12 | 11-25 червня 2021

Заснована в січні 1913 Гнатом Хоткевичем

ISSN 2519-4429

ШЕВЧЕНКІВСЬКА ПРЕМІЯ 2021: ЧИМ ЗАПАМ'ЯТАЛАСЯ ЦЕРЕМОНІЯ НАГОРОДЖЕННЯ?

У Києві нагородили лауреатів Шевченківської премії, яка вже понад пів століття відзначає провідних митців. Цього року серед переможців – автори збірки репортажів з окупованого Донецька, роману про Студентську революцію, артхаусного кіно про Донбас 2025 та нового прочитання «Лісової пісні».

Ярослава СИДОРЧУК

Це друге вручення Шевченківської премії після гучного перезавантаження та ребрендингу, який провели агенції ISD Group і TS/D. Раніше вона асоціювалася із «совковістю» та офіціозом. Сьогодні премія орієнтується на якісні українські твори, що викликають живу реакцію в суспільстві та говорять про актуальні для українців події.

Щорічно премію вручають у 6 номінаціях: література, музика, театр, візуальні мистецтва, кіно та публіцистика.

Цього року в номінації «Література» найкращою стала письменниця та перекладачка **Оксана ЛУЦИШИНА**. Вона отримала відзнаку за свій останній роман «Іван і Феба», який відтворює епоху 90-х років. Зокрема, книжка розповідає історію «Революції на граніті» — масштабного студентського протесту проти комуністичної влади.

У номінації «Кіномистецтво» переміг фільм «Атлантида» **Валентина ВАСЯНОВИЧА** та **Владлена ОДУДЕНКА**. У стрічці йдеться про життя на Донбасі після перемоги України у війні з Росією та повернення окупованих територій. Під час своєї промови режисер зауважив, що трансформована премія ще більше надихає українських митців

Фото Михайла МАРКІВА

Фото Михайла МАРКІВА

працювати на розвиток культурної сфери, в тому числі й кіно.

Книжка, яка документує перші місяці окупації Донецька, – збірка репортажів **Станіслава АСЕЄВА** «В ізоляції» – отримала нагороду в номінації «журналістика та публіцистика». Книжка вийшла друком 2018 року, коли

журналіст Асеєв перебував у полоні бойовиків ДНР.

«Влітку 2018 року мене вивезли з в'язниці Ізоляції до будівлі так званого МГБ, посадили за ноутбук і показали презентацію цієї збірки. Вона якраз відбувалася у Києві. Тих людей неймовірно драгував факт, що ця книжка

з'явилася на світ. І я точно знаю, що ці люди будуть слухати мою промову, бо й надалі відстежують моє життя. Тож сьогодні я хотів би звернутися саме до них і сказати наступне: подивіться на мене уважно й нарешті зрозумійте, що ви програли», – сказав під час вручення премії **Станіслав Асеєв**.

У категорії «Музичне мистецтво» лауреатом премії стало музичне агентство «Ухо» з циклом «Архітектура голосу». Це серія з 19-ти концертів вокальної музики та двох виставкових подій, проведених у різні роки у Києві. Головна об'єднавча ідея – музику презентували у знакових для столиці спорудах. Батьками проекту стали **Олександра АНДРУСИК**, **Євген ШИМАЛЬСЬКИЙ** та **Катерина СУЛА**.

У номінації «Театральне мистецтво» перемогу отримала вистава «Verba» авторства **Сергія МАСЛОБОЙЩИКОВА**, **Наталії РУДЮК**, **Олександра БЕГ-**

МИ та Національного академічного драматичного театру імені Івана Франка. Вистава пропонує абсолютно нове прочитання драми Лесі Українки «Лісова пісня» й розповідає про любов, життя та вічність.

«Ми тут для того, щоб простягнути руки між Лесею Українкою та майбутніми поколіннями, які теж подадуть нам руку за потреби», – сказав про свою роботу режисер **Сергій Маслобойщик**.

Відомий український фотохудожник **Борис МИХАЙЛОВ** став Шевченківським лауреатом у номінації «Візуальне мистецтво» та отримав нагороду за відеопроекцію та фотоінсталяцію «Випробування смертю». Проект поєднує фотографії крематорію з іншими зображеннями й апелює до колективної пам'яті українців.

Премії цьогорічним лауреатам вручили у новому дизайні. Довгий шлях перетворень зафіксували у важкому мармурі, як увічнення 60-річної історії премії та згусток енергії, що рветься назовні, – символом енергії Шевченка, яка пронизує сучасну культуру України.

Шевченківська премія – найвища державна нагорода у галузі культури та мистецтва, яка вручається з 1961 року. Рішення про присудження премії ухвалює Президент України на основі пропозицій Шевченківського комітету. Фінансовий розмір премії теж визначається Президентом. Цього року лауреати Шевченківської премії отримали по 240 тисяч гривень.

4 820157 940013 1 2

НАШ ІНДЕКС 60969

ПЕРЕДПЛАТНА ЦІНА НА 2021 РІК: 3 МІСЯЦІ - 185.31 ГРН; 1 МІСЯЦЬ - 62.77 ГРН

РОЗПУХЛІ ЯЗИКИ РУСКОГО МІРА, АБО ЯК СТАТИ ДИСИДЕНТОМ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Нарешті поціновувачі літератури дочекалися живого спілкування в оточенні книжок та однодумців. На онлайн-презентації у книгарні «Сяйво», що відбулася 2 червня, автор роману «Прокляття інших» Ігор Стамбол наголосив: «В Україні читають неохоче».

Вікторія НОВІКОВА

І з цим важко не погодитися. Утім, ми його містично-постапокаліптичний трилер таки прочитали й вам радимо. А знаєте чому? Тому що в ньому у росіян пухнуть язика. І взагалі – практично неможливо втриматися від прочитання книжки, преамбула якої завершується словами «...вибратися з Росії назавжди».

Організатором і модератором події виступив письменник та журналіст Ярослав Карпець.

Дії роману розгортаються в атмосферному індустріальному Челябінську, курному мегаполісі російської постсовєтської ментальності. За словами Ігоря Стамбола, це місто можна вважати показовим, якщо є мета зобразити гнітючі наслідки ко-

муністичного імперства в сучасному світі. Після того, як з неба падає невідома гігантська каменюка, країну охоплює невідомий вірус – «Російський язик».

Симптом страшної заразної хвороби – жакхливе розпухання язика. Здається, час завершувати репортаж і бігти купляти книжку, адже інтриги вже чимало. Втім, письменник не припиняє дивувати. Каже: у книзі є Путін, і його язик також обов'язково розпухне. «Але книжка не про Росію, – продовжує Стамбол, – вона про явища, наслідки тоталітарного кривавого режиму, що відбулися у нашій українській дійсності». Варто зазначити, що написання роману завершилося у 2016 році, коли планета ще не використовувала термін «пандемія» у побутовому спілкуванні. Але твір «Прокляття інших» має місце у будь-якій історичній час. Принаймні так вважає читачка й гостя вечора пані Одарка: «Книжка Стамбола справді актуальна, її можна було читати і до пандемії, і під час, і після – я вражена змістом». Звісно, політичний аспект у зазначеній тематиці проглядається незброєним оком. Ігор Стамбол, історик за фахом, встиг відчувати зміни політичної кон'юнктури. «Видавець спочатку виявив

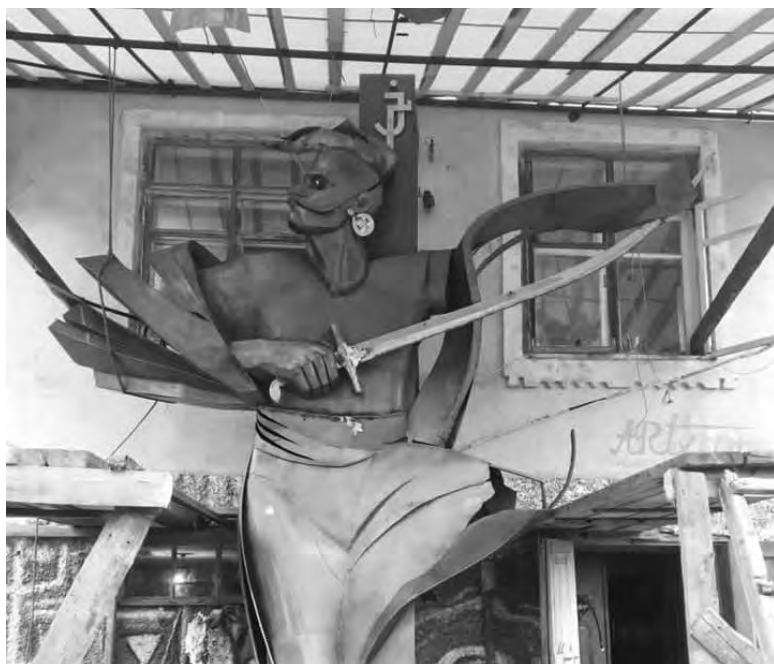
зацікавленість підтекстами роману, – розповів письменник. – Але одразу після зміни владної вертикалі у 2019-му, вочевидь, трішки злякався можливої зміни державного курсу в бік Сходу». Ігор Стамбол зауважив, що в якийсь момент перейнявся долею дисидентів минулого століття та їхніх творів. «Що було б, якби світ був справедливий?» – відповідь на це питання письменник пропонує відшукати у романі. «Прокляття інших» побачило світ завдяки тернопільському видавництву «Мандрівець». Автор уже презентував книжку у Львові та в Одесі.

Елегантною і романтичною ноткою заходу стала присутність на презентації дружини автора Альони. Вона повідомила майбутнім читачам, що бета-рідером Стамбола виступає її мати, філолог, і що наступна книжка чоловіка обов'язково стане бестселером. Сумніву в цьому твердженні не знайти, адже тематика споконвічного протистояння двох протилежних парадигм – цивілізації й тоталітарного варварства – затребувана суспільством як ніколи. А обіграні соціально-політичні питання у зомбі-апокаліптичному вимірі, безперечно, є родзинкою фікшн-ринку України.

Фото Антона КОМАРА

НЕЗАБАРОМ ПОСТАНЕ ПАМ'ЯТНИК ІВАНОВІ ГОНТІ

Цього року відзначається 300-річчя від дня народження національного героя України Івана Гонти, одного з керівників національно-визвольного повстання 1768–1770 років, відомого як Коліївщина. Козацький полководець був страчений разом зі своїми побратимами у селі Серби на Вінниччині, що від 1946 року називається Гонтівкою. Нині це Чернівецький район Вінницької області.

Євген БУКЕТ

Випускник місцевої школи, скульптор Микола Крижанівський ще 2002 року задумав, а згодом – розробив проєкт меморіалу Івану Гонті та козакам-гайдамакам у селі Гонтівка. Втілити його не вдалося понад 15 років. Кілька років тому справа зрушила з місця. Ймовірно, саме цього ювілейного року меморіальний комплекс, що має вигляд традиційного козацького сакрального кургану зі встановленим на ньому пам'ятником Іванові Гонті загальною висотою 12 метрів, постане неподалік гомінкої автомобільної траси, що веде з Могилева-Подільського до Вінниці. Навколо кургану планується розмістити скульптури тематичного симпозиуму «Гайдамаки».

Проєкт отримав підтримку Гонтівської територіальної громади, її голови Михайла Бея та козацьких товариств України, а також Гонтівської, Вінницької та Чер-

нівецької міськрад. Роботи були розпочаті 2020 року, на кошти меценатів встановлено фундамент, а Микола Крижанівський створив у своїй майстерні сталеву скульптуру провідника Коліївщини незвичайної форми. Поляки влаштували герою жорстоку кару. За переказами відомо, що його тіло спершу четвертували, а потім порубали на шматки. Голову прибили на ворота на в'їзді у місто Могилів на Дністрі.

«Гонта не здавався ворогам до останньої хвилини, – ділиться думками скульптор. – Таким прагнув відтворити його. Останній герць з ворогами відтворив у формі гопака. Адже насправді це бойовий танець. Він уже залишився на одній нозі, вже відрубали йому руку, вже його душа летить до неба, а все одно не випускає шаблюку. Зрозуміло, тут є елементи гіперболи, але для справжнього героя ніщо не може бути перебільшеним». Микола Крижанівський уточнює, що для нього дуже важливо було передати у скульптурі внутрішню силу, дух Гонти.

Станом на початок квітня для завершення усіх робіт згідно з кошторисом потрібно було зібрати ще 470 тисяч гривень. Кошти збирає благодійний фонд «Артслід».

Інформацію про банківські реквізити для підтримки проєкту можна отримати за телефонами: +38096-830-9019; +38098-719-0919.

ВІДКРИТТЯ ГОЛОВНОЇ СЦЕНИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОПЕРЕТИ УКРАЇНИ ВИКЛИКАЛО ШКВАЛ ОВАЦІЙ

Нещодавно відбулося грандіозне відкриття головної сцени Національної оперети України після масштабної реконструкції та вимушеної карантинної паузи. Довгоочікувана подія викликала овації глядачів, які першими потрапили у храм мистецтва.

Перед початком гала-концерту відбулася традиційна зустріч із представниками засобів масової інформації. Участь у прес-конференції взяли заступник голови КМДА Валентин Мондриївський, директорка департаменту культури КМДА Яна Барінова, керманіч Національної оперети України Богдан Струтинський, головний інженер театру Віктор Ткачук та головні спеціалісти Національної оперети.

Контрастуючи з ошатним убранням театру, інсталяція у фойє, створена з будівельних матеріалів та світлин процесу реконструкції, допомагала пресі й глядачам уявити масштаби реконструкції, показати шлях, який було подолано у рекордні строки.

«Сьогодні здійснилася наша мрія і ми відкриваємо головну сцену Національної оперети України, яку ви, журналісти, вже охрестили «театральним Версалем». Ми пройшли дуже непростий шлях, мали багато викликів, з якими успішно впоралися. Я щиро вдячний місту, депутатському корпусу, міському голові, його заступникам, нашому департаменту культури за те, що

вони були поруч і завжди підтримували нас», – наголосив Богдан Струтинський.

Реставрація глядацької зали та головної сцени Національної оперети була виконана за європейськими стандартами. Валентин Мондриївський зазначив: «Сьогоднішнє відкриття – це прояв серйозного підходу і любові до Києва. Єдиний в Україні театр оперети – справжній діамант серед театрів, який символізує ставлення до культури в цілому. Було витрачено чимало коштів, часу і нервів, щоб відповідати світовим стандартам. Упевнений,

що цей театр – конкурент найкращим театрам світу».

Майстрам вдалося зберегти всю вишуканість оздоблення інтер'єру та втілити сучасні елементи дизайну. Окрім оновленої сцени, на відвідувачів чекає абсолютно нова багаторівнева глядацька зала, в якій передбачили й місця для людей з інвалідністю.

«Особливо важливо, що під час реконструкції врахували потреби осіб з інвалідністю. Сучасна культура, в тому числі культура Києва, повинна бути безбар'єрною, інклюзивною.

І цей заклад відповідає найвищим сучасним стандартам. Оперета – одна з найбільш життєрадісних форм творчості, і це також дуже актуально у час пандемії та у дуже складних геополітичних обставинах», – зазначила Яна Барінова.

У рамках реконструкції глядацької зали було відремонтовано аварійний портал сцени, встановлено нове сценічне освітлення, системи вентиляції та кондиціонування, системи пожежного оповіщення, відеонагляду. Замінено балки перекриття бельєтажа та ярусу, прокладено нові

електромережі, стелю зали відреставровано та оздоблено ліпниною і малюваннями, встановлено нове паркетне покриття й нові крісла.

«Будівля, в якій розташована Національна оперета України, зведена у 1902 році, і це перша масштабна реконструкція головної зали. Усі проведені роботи відповідають сучасним технологічним стандартам та націлені на створення комфортних умов як для глядача, так і для працівників театру», – зазначив керманіч театру Богдан Струтинський.

Після пресконференції представники ЗМІ отримали змогу першими потрапити до оновленої зали й не стримували емоцій: «справжній європейський палац мистецтв», «театральний Версаль», «найкраща європейська зала», «кардинальні зміни!», «вражаюча зала!» тощо.

Не менше захвату викликали зміни Національної оперети України і у глядачів, які потрапили на відкриття: «королівський шик!», «дуже ошатно», «найкращий театр», «як же ми сумували!».

У день відкриття для глядачів підготували вражаючий гала-концерт, представивши всю палітру стилів та жанрів, у яких працює сучасний музичний театр європейського зразка. Улюблені та прем'єрні номери прозвучали у виконанні найяскравіших артистів театру.

Відкриття головної сцени – знакова подія, яка відкрила нову віху в історії Національної оперети України.

1 червня у Львівській національній філармонії відбулася прес-конференція з нагоди заснування Всеукраїнського композиторського конкурсу імені Мирослава Скорика.

Конкурс організовує і проводить КЗ ЛОР «Львівська національна філармонія імені Мирослава Скорика» у співпраці з департаментом з питань культури, національностей та релігій Львівської ОДА за підтримки Львівської обласної державної адміністрації та Львівської обласної ради. Партнер конкурсу – Львівська організація Національної спілки композиторів України (ЛОНСКУ).

Прес-конференція відбулася за участі заступника голови ЛОДА Івана Собка, директорки департаменту з питань культури, національностей та релігій ЛОДА Ірини Гаврилук та генерального директора Львівської національної філармонії Володимира Сивохи.

нальної філармонії Володимира Сивохи.

«Мирослав Скорик – це одне із тих світлих імен, що вже увійшли в історію. Ми маємо продовжувати напрацювання, які він започаткував. Однією з таких ініціатив стане Конкурс імені Мирослава Скорика», – зазначив заступник голови ЛОДА Іван Собо.

Про конкурс також розповіла директорка департаменту з питань культури, національностей та ре-

КОНКУРС СКОРИКА

лігій ЛОДА Ірина Гаврилук: «Композиторський конкурс імені Мирослава Скорика стане важливою музичною подією. Ми організували його не лише для вшанування пам'яті Мирослава Михайловича, а й для того, щоб цей конкурс став майданчиком для виявлення талановитих молодих композиторів. Він стане платформою для того, щоб їхні кращі музичні зразки могли брати у свій репертуар симфонічних оркестрів, для того, щоб їхня музика звучала!».

«Сьогодні перші роковини без Мирослава Михайловича... Але розуміємо, що життя коротке, і де воно закінчується, залишається пам'ять, вшанування... І власне це стане нашим завданням: зберегти, вшанувати. Ми зараз знаходимося у Львівській національній філармонії, яка нині вже носить ім'я Мирослава Скорика. У цих стінах багато десятиліть звучала і звучатиме його музика.

А тепер ще однією важливою подією буде Всеукраїнський композиторський конкурс імені Мирослава Скорика, і вже 10 жовтня, на закритті Міжнародного фестивалю сучасної музики «Контрасти», прозвучить твір першого переможця цього конкурсу», – розповів генеральний директор Львівської національної філармонії Володимир Сивохі.

Конкурс, який відбуватиметься раз на два роки, започатковано у Львові цього року і присвячено пам'яті видатного українського композитора Мирослава Скорика. Головним завданням конкурсу є підтримка і промоція симфонічної творчості нової генерації молодих українських композиторів, збереження та розвиток традицій національної композиторської школи, яскравим представником якої є Мирослав Скорик.

Метою конкурсу є виявлення та підтримка талановитих моло-

дих українських композиторів, які працюють у симфонічному жанрі сучасної класичної музики, формування зацікавлення широкій аудиторії до сучасної класичної музики та творчості молодих українських композиторів, а також популяризація та впровадження у концертні програми українських симфонічних оркестрів творів молодих українських композиторів.

Участь у Всеукраїнському композиторському конкурсі імені Мирослава Скорика можуть брати молоді українські композитори, яким у 2021 році виповнюється не більше 40 років і які є громадянами України. Предметом конкурсу будуть твори для симфонічного оркестру. Проводитиметься він у два тури та буде анонімним. Переможці будуть обрані шляхом таємного голосування міжнародним складом журі.

ВІДКРИТТЯ ПАМ'ЯТНИКА ВАСИЛЮ ВИШИВАНОМУ (ВІЛЬГЕЛЬМОВІ ФОН ГАБСБУРГУ) У СТОЛИЦІ УКРАЇНИ

У Києві 20 травня з нагоди 15-річчя Всесвітнього дня вишиванки відкрито пам'ятник видатному громадсько-військовому діячу, австрійському архикнязю з українським корінням Василю Вишиваному (Вільгельмові фон Габсбургу), відомому військовими та дипломатичними здібностями, поезією та любов'ю до України.

Георгій ЛУК'ЯНЧУК

Ініціювали встановлення монумента кілька громадських організацій: «Народний музей України», «Музичний Батальйон», «Всесвітній день вишиванки», історичний клуб «Холодний Яр».

На урочистому заході були присутні представники духовенства, громадські діячі, ветерани-добровольці АТО, громадські активісти та представники патріотично налаштованих організацій. У церемонії відкриття взяли участь народні депутати попередніх скликань Сергій Рудик та Юрій Левчен-

ко і діючі народні депутати Івана Климпуш-Цинцадзе та Соломія Бобровська. Також до заходу долучилися начальник Навчального центру НГУ полковник Михайло Кулик і заступник начальника Навчального центру по роботі з особовим складом полковник Юрій Лісняк – обидва бойові генерали, які брали участь у російсько-українській війні. Їм і випала почесна місія відкрити пам'ятник.

Музичний супровід заходу забезпечили духовий оркестр Військового інституту телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут, одеський рок-гурт «Друже Музико», народний артист України Тарас Компаніченко.

«Пам'ятник князю Вишиваному не випадково встановлений неподалік від метро «Лук'янівська», адже останні дні свого життя він провів у Лук'янівській в'язниці, куди його у 1948 році, після викрадення з Відня, перевезли співробітники НКВД. У цій самій в'язниці його закатували, а тіло таємно поховали біля огорожі Лук'янівського цвинтаря. Василь Вишиваний – це людина дивовижної долі. Фактично, австрієць за походженням, член Австро-Угорської монархії, який не мав жодних шансів стати українцем, він став тим, кого називаємо «політичним українцем», «українцем за переконанням»... Він мав прекрасний дипломатичний талант і зв'язки з усіма європейськими урядами міжвоєнного періоду, з усіма монаршиями родинами. На кожній зустрічі Василь Вишиваний говорив тільки про одне – про незалежну, суверенну та самостійну Україну», – наголосив ведучий заходу, член

Начальник Навчального центру НГУ полковник Михайло КУЛИК і заступник начальника Навчального центру по роботі з особовим складом полковник Юрій ЛІСНЯК на відкритті пам'ятника Василю Вишиваному

правління благодійної ініціативи «Героїка» Андрій Ковальов.

За час командування сотнею у складі 13-го полку уланів Василь Вишиваний зробив її повністю українською, виключивши з неї військових інших національностей. Саме тоді йому подарував вишиту сорочку один із його солдатів-українців. Скульптор Михайло Горловий, який створив пам'ятник і був присутній на його відкритті, зазначає, що сорочка, в яку одягнений Василь Габсбург-Вишиваний, зроблена за найвідомішими його фотографіями, оприлюдненими у збірці його україномовних поезій «Минають дні». «Я читав, що його коріння пов'язане з київськими князями – княгинею Ольгою зокрема. Думаю, він знав про це. І саме це пробудило в ньому любов до України, української мови, – говорить скульптор. – Я вважаю, що встановлення пам'ятника – це данина пам'яті видатному

українському патріоту, яким і був Василь Габсбург!».

«Це – наші методи оборони та наступу в гібридній війні, розпочатій Росією. Пам'ятники українським героям – це стовпи, що тримають наше українське небо. Чому Вишиваний і День вишиванки? Бо цей звитязець продемонстрував носінням вишитої сорочки те, що вона є візуальним знаком української ідентичності, а вірність Україні довів своїми вчинками. Встановлення пам'ятника Вишиваному – це повернення історичної правди», – вважає засновниця Дня вишиванки та голова громадської організації «Всесвітній день вишиванки» Леся Воронюк.

Співзасновник громадської спілки «Музичний Батальйон» Олександр Юрков наголосив, що для багатьох сучасних українців Вишиваний є невідомою історичною постаттю: «Роками наші вороги

ничили всі згадки про свої злочини і наших Героїв. А Вишиваний – це ціла епоха. Його називали Василь Вишиваний за те, що він досконало володів українською, любив Україну, писав вірші, вболівав за українську незалежність, командував легионом Українських Січових Стрільців та співпрацював із ОУН. Його життя – історія боротьби українців. Відкривати для сучасників цю історію – це продовжити боротьбу за Незалежність, за яку Вишиваний віддав життя. Тільки тепер Україна починає широко дізнаватися про свого великого друга і симпатика – австрійського ерцгерцога Вільгельма Габсбурга. Завдяки пам'ятнику ми поширимо інформацію про цю надзвичайну особистість не тільки в Україні, а й у Австрії, Росії та Європі», – заявив Юрков.

Пам'ятник Вишиваному – другий у «Пантеоні Українських Героїв». Першим був нещодавно встановлений вищеозначеними ініціаторами пам'ятник полковникові Петру Болбочану – визволителю Криму. Наступним кроком у рамках патріотичного проекту «Пантеон Українських Героїв» має бути встановлення пам'ятника Євгенові Коновальцю. Усі троє – знакові фігури української історії часів визвольних національних змагань, усі були добре знайомі між собою, кожен зробив свій внесок у розвиток української ідеї, усі троє за неї й загинули. Також у планах – встановлення пам'ятника сучасному Герою України, всесвітньо відомому оперному співакові і воїну-добровольцю Василю Сліпаку у сквері його імені на Андріївському узвозі.

15-РІЧНИЙ ЮВІЛЕЙ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ВЕЛОДНЯ У КИЄВІ

У столиці відсвяткували вже 15-у річницю Всеукраїнського Велодня у Києві – свята активних людей української столиці. Велодень-2021, що успішно відбувся 5 червня, зібрав на парад кілька тисяч велосипедистів та користувачів легкого персонального транспорту (ЛПТ).

Георгій ЛУК'ЯНЧУК

Колона, що розтягнулася на кілометр, проїхала із Софійської площі на правому березі столиці до парку Муромець на лівому. Акція проходила у форматі масового парадів велосипедистів та користувачів ЛПТ центральними вулицями міста. Свято продовжилося великим фестивалем у нещодавно реконстру-

йованому парку Муромець із розважальними, пізнавальними та спортивними подіями. На учасників велопробігу чекали дитячі й дорослі велоперегони, квест, смачна їжа та напої, територія для творчості, лекторій, фотозони, конкурси, розіграші, велоярмарок. Партнер заходу VELOPLANETA подарувала дітям із малозабезпечених сімей 20 велосипедів – тож іще 20 дітей

стали трохи щасливішими. Втішає, що бізнес дедалі активніше бере на себе соціальну місію!

Кількість велосипедистів у столиці стрімко збільшується, до них приєднуються користувачі ЛПТ – самокатники, моноколясники, ролери, скейтери. Спричинена коронавірусом криза показала, що легкий персональний транспорт є надзвичайно зручним та безпечним з епідеміоло-

гічного погляду. Проте масово перейти на велосипеди та інші види ЛПТ люди бояться через небезпечну ситуацію з дорожнім рухом на наших вулицях. Київський міський голова Віталій Кличко, даючи старт цьогорічному велопробігові на Софійській площі, повідомив, що у столиці планується до кінця року відремонтувати майже 60 вулиць, і на кожній з них облаштують доріжки для пішоходів та любителів велопрогулянок. Упродовж 2021 року Київ розширить веломережу більш як на сто кілометрів – будуть збудовані нові велодоріжки та змінені схеми дорожнього руху. Наразі велосипедисти столиці користуються 28 смугами для руху громадського транспорту. Департамент транспортної інфраструктури вже розробив нові схеми організації дорожнього руху для 50 вулиць. Віталій Кличко закликав велоспільноту

активно долучатися до розбудови велосипедної інфраструктури у Києві та пропонувати свої проекти для її покращення.

Метою акції, організованої велосипедистами Києва за підтримки міської влади, стало привернення уваги суспільства, влади та ЗМІ до необхідності створення відповідної інфраструктури, зручних та безпечних умов для сталого розвитку екологічного транспорту в містах України та популяризації активного й здорового способу життя.

На жаль, Київський Велодень – це поки що один день на рік, коли велосипедисти та користувачі інших видів ЛПТ можуть почуватися на вулиці максимально безпечно завдяки перекриттю доріг і супроводу поліції. А так хочеться, щоб безпечно пересуватися українськими містами можна було завжди.

ВЕЛИКА СІМКА

Музей історії міста Києва у співпраці з благодійним фондом «Культура» підготував великий міжмузейний національний проєкт «Велика сімка», присвячений творчості художників Олександра Архипенка, Михайла Бойчука, Анатолія Криволапа, Казимира Малевича, Георгія Нарбута, Марії Примаченко і Тараса Шевченка.

Ганна ОБОРСЬКА

Уперше в Києві в одній експозиції були представлені твори семи митців, які увійшли до рейтингу «Топ-100 великих українців», що визначили перебіг історії з часів Київської Русі до наших днів за версією журналу «Новое время». Щоб сформувати цей список, журнал створив експертну раду, до якої увійшли 100 авторитетних співвітчизників, серед яких – Сергій Жадан, Владислав Троїцький, Юрій Андрухович, Андрій Курков та інші.

Задача виставки – знайти зв'язки у візуальному мистецтві декількох століть з народним мистецтвом, показати діалоги між важливими меседжами митців, адже наразі є дуже важливими пошук та закріплення цінностей, що стали факторами формування національної свідомості суспільства для кількох епох – і залишаються ними сьогодні. Експозиція була представлена кількома тематичними блоками: «портрет», «сакральне мистецтво», «полілог».

На виставці представлено близько 80 об'єктів.

Глядачі вперше побачили двосторонню картину Марії Примаченко «Звір Поліський» з колекції Prumachenko family foundation. У цьому творі мисткиня описала важливу подію зі свого життя.

На початку 1980-х років Марія Примаченко розпочала створення серії автобіографічних картин. За ідеєю художниці, вони розповідали про її буденні справи, а також важливі події з життя, які вплинули на її творчий шлях. На картині зображений звір, подібний до лева. Художниця вважала його своїм автопортретом. А на звороті Марія Оксентіївна розповіла про подію, що стала початком її мистецтва, про те, як і де отримала свою першу премію, про важкі операції, які їй довелося пережити.

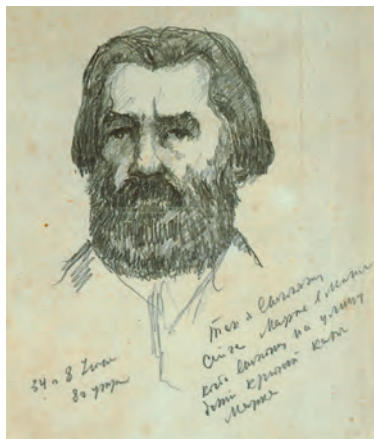
На виставці демонструвалися унікальні твори школи бойчуків з колекції Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури, зокрема – фотографії рідкісних фресок, які були виконані на стінах академії і які вціліли у радянські роки.

Марія Примаченко. Звір Поліський (1980). Папір, гуаш. Приватна колекція. Експонується та публікується вперше.

Анатолій Криволап. Вечоріє (2017). Полотно, олія. Експонується та публікується вперше

Казимир Малевич. Автопортрет (1934). Папір, олівець. Приватна колекція. Уперше експонується в музейному просторі

Михайло Бойчук та його послідовники увійшли в історію українського і світового мистецтва ХХ ст. як митці, що відродили складну технологію фрескового живопису, яка залишалася забутою упродовж століть.

Єдиний підтверджений в Україні автопортрет Казимира Малевича 1934 року з приватної колекції уперше експонувався в музейному просторі.

Незважаючи на те, що Малевич народився і провів частину свого життя в Україні, у нашій країні є лише декілька робіт цього художника. «Автопортрет»

Малевича – перша робота митця, що була знайдена за часи незалежності України.

Цей автопортрет Малевич намалював за 11 місяців до своєї смерті, картина стала останнім портретом художника. «Я виглядаю наче Маркс у могилі. Коли я виходжу на вулицю, діти кричать: “Карл Маркс!”», – так розповідав Малевич про портрет у приватному листуванні.

На виставці також експонувалися оригінал портрета Михайла Бойчука авторства Охріма Кравченка з Львівської національної галереї мистецтв імені Бориса Возницького і твір Тараса Шевченка «Циганка» з Національного музею Тараса Шевченка та ін.

«Велика сімка» – це шлях до створення візуального коду нації. Проєкт є продовженням відомого мультимедійного проєкту «UKRAINE.THE BEST. Культурний простір від А до Я» (<http://ukrainethebest.com>), що фактично став абеткою сучасної культури України.

Організатори виставки прагнуть показати художні ідеї авторів, які стали авангардними та вплинули на весь розвиток культури України, і зв'язки цих ідей із витоками, що сховані в народному, духовному, сакральному.

Є У ЖИТТІ ПРЕКРАСНА МИТЬ ДЛЯ ФОТО

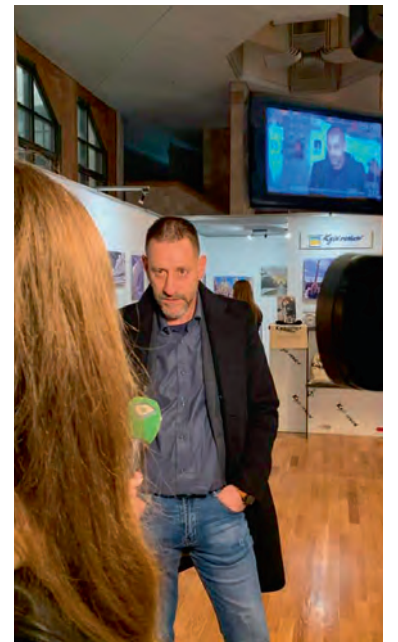
Мистецький лабіринт італійського фотохудожника Енцо Делль'Аква став справжнім відкриттям для Харківщини.

Побачити, почути, зрозуміти і зберегти враження – такі естетичні чинники сучасної мистецької палітри привіз до Харкова з Мілана Енцо Делль'Аква: фотохудожник, письменник, музикант, викладач.

Найчутливіше з мистецтв ловить начебто невловимі миті. На фото – погляд, рух, краса бенкетного повсякдення без прикрас і позування. Вічний чорний з білим, виразна жовтоблакить, завжди переможний червоний з вічно зеленим неголосно, спочатку трохи зненацька, а потім з усім шалом змушують довше вдивлятися у невловиму деталь, збережену автором саме для вас. Не розгледівши – повернетеся. Знову і знову, сповільнивши крок від раптового здивування: на знімку хтось, кого ви не знаєте, але хто дуже-дуже когось нагадує. Він чи вона, як і ви, огорнені смутком або широко співають душою. Цієї миті не матиме значення – північ чи південь, день чи ніч. Лишень спрага емоційної гармонії.

У чому сила художньої фотографії?

Вона відкладає подію, учасником якої будете ви. Тільки потім,

відсторонившись від неї. Здається, що фотограф спритно підгледів наперед правильну й не дуже правду про усіх нас – ми ховаємо справжню емоцію, ганяючись за доступністю нетривкої матерії світу. Фотохудожник, справжній майстер, – не фотографує. Він пише фототвір з проєкцією на кожного з нас.

Серед таких – Енцо Делль'Аква. Тисячі його кадрів ніколи ніхто не побачить. Та серед них є один-єдиний, пригледівшись до якого ви пізнаєте себе.

Людмила ТЕРЕЩЕНКО,
директорка Департаменту культури і туризму Харківської обласної державної адміністрації

ЗАБОРОНЕНУ П'ЄСУ МИХАЙЛА БУЛГАКОВА ЧИТАЛИ В ТЕАТРІ «КОЛЕСО»

Не знав, що п'єсу «Іван Васильович» написав Булгаков. А ви знали? Драма Михайла Опанасовича стала основою для безсмертного й затертого до дір фільму «Іван Васильович змінює професію» 1973 року. Мільйони людей дивилися й дивляться цю комедію Леоніда Гайдая (тільки у рік випуску кінострічку переглянуло понад 60 млн глядачів). А сам автор п'єси за життя так і не побачив її інсценізовану.

Ярослав КАРПЕЦЬ

Михайло Булгаков створив цю п'єсу у 1934–1936 роках. В її основу покладено соціальну антиутопію «Блаженство». Ставити драму взявся Театр сатири у Москві. Коли ж вище партійне керівництво у 1935 році зібралось подивитися генеральну репетицію, то у всіх волосся стало дибки. Репетиційний процес закінчився. П'єсу заборонили для постановки. Опублікували її аж через 25 років після смерті автора у книзі «Михайло Булгаков. Драми і комедії» у московському видавництві «Искусство».

До речі, про те, що Булгаков є автором п'єси «Іван Васильович», не знали й актори театру «Колесо». Саме вони заповзялися відроджувати на сцені заборонену радянською цензурою драму. І для цього провели театралізовані читання до 130-ої річниці романіста і драматурга.

Художня керівниця театру «Колесо» Ірина Кліщевська перед початком театралізованих читань зазначила: якщо вони сподобаються глядачам, то колектив театру зробить постановку. Водночас вони побачили нову Камінну залу театру. Вишукані крісла, екзотичний декор, таємнича булгаківська атмосфера, театральні сходи – усе занурювало глядача у сатирично-водевільну триактну дію.

Самого Булгакова у п'єсі зіграв відомий столичний актор Петро Миронов. У котелку, із тростиною, із саквоюжем, у плащі. Образ вийшов Воландівським, містичним, хоч у самих читаннях персонаж виконував роль суто технічну: модератора, який уводить акторів у дію.

Упродовж читань я весь час ловив себе на думці, що порівнюю п'єсу з фільмом. Мені здалося, що типажі до театралізованих читань підбиралися за зовнішніми характеристиками. І в чому я таки мав рацію.

Так, актор театру Денис Драчевський грає роль інженера-винахідника Олександра Тимофеева і трохи схожий на дуже популярного в минулому актора Олександра Дем'яненка, більше відомого як «Шурик» з «Операції «Ы»». Звісно, актор іще перебуває у пошуках образу та його передачі на сцені. Якщо Дем'яненко у фільмі стриманий та інтелігентний, то на сцені театру «Колесо» можна було побачити настрашеного і безпорадного науковця, якому, за сценарієм, усе ж таки вдається залагодити ситуацію. Зовнішня схожість Драчевського з Дем'яненком очевидна, але у них зовсім різні пластика, манера гри і подача матеріалу.

Усі чекали, якими ж виявляться на сцені «цар-батюшка» та «управдом» Бунша. У театралізованих читаннях ці образи втілював актор Олександр Кокарев.

У п'єсі центральною фігурою є великий князь і цар московський Іоан IV Грозний, хитрий, підступний та авторитарний правитель, який із шістнадцятого століття потрапляє у двадцяте, у столицю радянської Росії, і освоюється в чужорідному середовищі. Так само, як і Бунша разом із брехливим та авантюристом зодієм Жоржем

Милославським (актор Андрій Мороз). Герої опиняються не у своїй тарілці, розгублені від лексики чужої їм епохи, що вже забезпечує п'єсі інтригу. «Замурували, демони!», «Бориску на царство», «Залиш мене, старенька, я в печалі», «Вимагаю

продовження бенкету» – ці цитати вже давно гуляють в народі. У фільмі булгаківських персонажів втілювали тогочасні зірки сцени: Леонід Куравльов, Юрій Яковлев, Наталія Селєзньова...

Після театралізованих читань вдалося поспілкуватись із їхньою режисеркою, заслуженою артисткою України Марією Грунічевою. Вона також виконувала роль дружини Бунші.

«Цього року Літературно-меморіальний музей Булгакова гучно святкував 130-річчя від дня народження письменника. Саме цей твір запропонувала для читання нашому театру директор Людмила Губіанурі. Протягом 30 років у радянські часи п'єса «Іван Васильович» була під забороною, мала декілька редакцій, і лише у 1965 році її опублікували», – відповіла Марія Грунічева на моє пи-

тання про задум театралізованих читань.

Вона зазначила, що акторів підбирали для читань виключно за режисерським баченням та власним відчуттям; фільм «Іван Васильович змінює професію» пані Марія дивилася неодноразово і захоплювалась, як і всі глядачі. Режисерка також хвалить П Камінну залу за чудову атмосферу і каже, що їй дуже подобається тут працювати.

Після успішного читання п'єси директор-художній керівник Київського академічного театру «Колесо» Ірина Кліщевська прийняла рішення про постановку п'єси «Іван Васильович» на сцені театру. «Намагатимось випустити прем'єру наприкінці червня», – поділилася наостанок моя співрозмовниця.

Фото Олени СЛАВИНСЬКОЇ

ТЕАТР ЛЕСІ УКРАЇНКИ У ЛЬВОВІ ВІДТЕПЕР МАТИМЕ ЗЕЛЕНИЙ КУТОЧОК ПЕРЕД ФАСАДОМ

Шість вуличних вазонів з кущами, що їх театр розмістив біля головних входів у будівлю, будуть прикрашати і освіжати вулицю Городецьку. Цим проектом Театр Лесі України має на меті долучитися до озеленення міста, а також більше артикулювати на екосвідомості як серед команди театру, так і серед його аудиторії.

Проект розділено на три частини. Спочатку впродовж тижня до паркана на тротуарі біля театру було прикріплено силуети дерев, зроблених шляхом ресайклінгу з використаних дерев'яних матеріалів, з написом «тут будуть справжні дерева». Пізніше висадили кущі вздовж фасаду театру. А після цього створили короткий відео-сторітелінг про проект.

Ця ініціатива здійснюється в рамках проекту «Екосвідомий театр», який Театр Лесі України реалізує в рамках програми мікро-грантів Zero Waste Meets Culture in Lviv за підтримки Австрійського бюро кооперації у Львові та Федерального міністерства Австрії з європейських та закордонних справ.

Фото Тетяни ДЖАФАРОВОЇ

МИСТЕЦТВО – ЦЕ МОЄ ЖИТТЯ

Макбет. З архіву В. Булатової

З нагоди ювілею Хмельницького обласного академічного музично-драматичного театру імені Михайла Старицького пропонуємо вашій увазі інтерв'ю з режисером Валентиною Миколаївною Булатовою, яка у 1970-х роках поставила на сцені театру відомі п'єси «Кар'єра Артуро Уї» Бертольда Брехта і «Макбет» Вільяма Шекспіра у співпраці з Данилом Лідером.

– Доброго дня, пані Валентино! Розкажіть про себе. Коли у Вашому житті з'явився театр? Як саме розпочиналося Ваше театральне життя?

– Вітаю! Я народилася на свято Варвари у містечку Ладан Прилуцького району на Чернігівщині і з дитинства мріяла бути артисткою: захоплювалася мистецтвом, відвідувала театральний, танцювальний гуртки, вже в другому класі читала твори Станіславського. Одного разу у наше містечко приїхав Ніжинський театр імені Коцюбинського. Це була помітна подія, і ми підготували сценку, в якій я брала участь. Директорів театру сподобалася моя роль, він поцікавився, чи буду я навчатися на артистку і запропонував працювати касиром у його театрі. Я погодилася: жила і працювала у театрі, а коли треба було грати ролі – виходила на сцену. Згодом мене перевели в акторський склад. У наступні роки мала нагоду служити у Новоград-Волинському та Луцькому театрах. А коли поїхала з чоловіком до Львова, у театр взяли працювати лише його, а я працювала секретарем у міській раді. Та я хотіла займатися мистецтвом і вирішила, що буду вступати у театральний інститут. Кожного дня після роботи я готувалася до творчого конкурсу. Мої старання принесли результат: я стала студенткою Київського театального інституту, була єдиною жінкою на курсі поруч з 15 чоловіками і закінчила інститут з відзнакою. Ще на четвертому курсі мене запросили поставити виставу в Луганському театрі. Згодом я там працювала.

– Як Ви потрапили у Хмельницький театр?

– Я приїхала до Хмельницького, бо там була можливість поставити вистави, які належать до світової класики. Тоді проходив фестиваль драматичного мистецтва Німецької Демократичної Республіки на радянській сцені. Творчість німецьких драматургів була цікавою для театральних колективів. У радянських театрах слідували за розвитком європейського мистецтва. Я теж вирішила взяти участь і запропонувала колективу поставити виставу Бертольда Брехта «Кар'єра Артуро Уї». До співпраці я запросила видатного сценографа Данила Лідера.

– У мистецьких колах відомо, що працювати з Данилом Лідером було за велике щастя. Як Ви познайомилися з ним?

– Я познайомилася з ним, коли навчалася в інституті. Данило Данилович викладав для студентів курс про художнє оформлення вистав. Він добре до мене ставився, відзначав, що я тямуща. Тож коли я вирішила ставити «Кар'єру», то попросила, щоб він її оформив. Він погодився. Коли він показав свою роботу, то я нічого не змінювала і знайшла всі потрібні матеріали.

– Як відбулася прем'єра вистави Брехта у Хмельницькому?

– Вистава була незвичайною, казали, що це експеримент, і на прем'єру прийшло багато містян. Сцена була гарно оформлена, актори чудово працювали, звучала красива музика. Усе це зробило виставу вдалою, і вона єдина з УРСР перемогла на фестивалі. Я була задоволена. Лідер сказав, що готовий співпрацювати зі мною далі. Образ Артуро вдало описала Кіра Пітоєва: «Коли вперше бачиш його на сцені, дивує – як така ніччема здатна на щось серйозне, хоча б і на серйозний злочин! Жалюгідна, безвільна постать. Плащ, який колись, мабуть, був світлим. Широко штани, зашпилені внизу, як у велосипедиста. Зім'ятий капелюх, що, на відміну від інших частин туалету, має одну позитивну якість: він може закривати злий, зацькований погляд його власника. Саме таким постає перед глядачем Артуро Уї Івана Жулківського на хмельницькій сцені. Так і уявляєш собі, як він нишпорить по підворітках, винохує, підслухує, влаштує брудненькі діла. Режисер та художники ні на хвилину не дали забути глядачеві, що автор п'єси Бертольд Брехт». Перед прем'єрою у театр зателефонували з Міністерства культури і сказали, що дивитися виставу приїде кореспондент з Москви. Це був Михайло Бистров. Йому сподобалася вистава, він висловив подяку та запитав про творчі плани на майбутнє. Я відповіла, що хочу потрапити на стажування до Олега Єфремова у Московський художній академічний театр імені А. Чехова. Згодом Бистров написав гарну статтю про «Кар'єру Артуро Уї» у провідному журналі

Епізод вистави «Кар'єра Уї». Журнал «Театр» № 4 за 1976 рік

Програма вистави з підписом режисера. Фото Сергія Аниськова

про театр. Минуло небагато часу і мені подзвонили з МХАТу. Єфремов сказав, що він може взяти мене на стажування, але без можливості поставити виставу. Я погодилася і за два роки багато навчилася. Після того отримала призначення на роботу спочатку у Дніпро, а згодом мене запросили працювати в Сімферополь.

– У Хмельницькому театрі Ви також поставили виставу «Макбет» Вільяма Шекспіра. Чим запам'яталася робота над нею?

– Це було у 1977 році. Я хотіла ставити класичні твори. Разом з Данилом Лідером ми зупинили вибір саме на «Макбеті» Вільяма Шекспіра. Та попри те, що сюжет цієї вистави відомий усім, ми прагнули зробити його незвичайним. Велику роль у постановці відіграла сценографія, яку підготував Данило Данилович. Усе було добре продумано (приглушений промінь прожектора і кольчугоподібні сіті, звуки музики і дивовижні гойдалки, які нависають над сценою). На сцені не було старовинних мурів і багатих замків, не було і розкішних нарядів чи блиску інтер'єру. Під час вистави змінився образ голов-

ного героя. Вдало описує актора О. Козачека у цій ролі хмельницький письменник Броніслав Гришук: «Ось він Макбет, у перші хвилини вистави: ясне чоло, відкритий погляд, мужня врода обличчя й білозубої посмішки. А ось Макбет після вбивства: жалюгідна постать, розгублений, зацькований погляд. І ці руки... багрянні руки, які він не може відмити – моторошна режисерська знахідка, що містить у собі глибинну символіку...». Як режисер, я хотіла показати, наскільки може змінитися людина під впливом поганого оточення. Ця вистава також була високо оцінена у мистецьких колах.

– Як склалося Ваше життя після від'їзду з Хмельницького?

– Я поїхала працювати в Київ, там саме розпочав роботу новий театр «Колесо» на Андріївському узвозі, згодом його перетворили на кафе-театр, такий, як у Парижі. Мої вистави були популярними серед киян. Згодом театр перевели у нове приміщення, і він існує дотепер. Мене запрошували працювати різні українські театри, зокрема Національний академічний драматичний театр імені Івана Франка, тому

що знали про мої успіхи. Митці багато говорили про вистави, які я поставила у Хмельницькому.

– Як Ви оцінюєте свої здобутки у професійній сфері? Робота над якою виставою запам'яталася Вам найбільше?

– Найбільше мені запам'яталася робота над виставою «Варава» в Луганському театрі у 2001 році, тому що тоді я використала у підготовці все, чого навчилася за попередні роки. Робота була відповідальною, бо це вистава на релігійну тематику. Міська влада запросила переглянути цю виставу митрополита УПЦ Володимира Сабодана та сорок священників. Вистава пройшла успішно, за неї я отримала грамоту від митрополита у благословення за старанні труди на славу Святої Церкви. Для мене це дуже цінно, тому що все життя мені допомагав Бог. Я ішла своїм шляхом, я досягала своїх цілей чесно і добросовісно. Мистецтво – це моє життя.

– Як склалися Ваші відносини з колегами?

– У мене були добрі відносини з колегами. Я була вимогливою. Ставити вистави, до яких долучалися та за якими спостерігали видатні митці, – це велика відповідальність. На початку робочого дня я завжди заходила у цехи та все перевіряла в процесі, щоб мати змогу коригувати роботу. Актори, які грали у моїх виставах, були вдячні за співпрацю, а за те, що я не боялася впроваджувати нове, мене називали «крутою».

– Що би Ви хотіли побажати колективу Хмельницького театру з нагоди ювілею?

– Щоб зберігали колективну цінність і не боялися брати високу драматургію. Висока драматургія дає високі вистави. Міцного здоров'я і великого щастя. Рада чути, що театр пам'ятає про мене. Хмельницький театр залишив хороший слід у моїй пам'яті.

Розмовляв Микола ТЮТЮННИК

ІГОР БОРКО: «СПІВ – ЦЕ МОЄ ЖИТТЯ!»

11 червня відсвяткував свій 60-літній ювілей український оперний співак, народний артист України, лауреат міжнародних конкурсів Ігор Борко. Сьогодні Ігор Миколайович наш гість.

– Розкажіть, будь ласка, про витоки Вашої творчості.

– Усе починалося з пісні. У 60-ті роки були вінілові платівки. Весь час слухав Робертіно Лореті. На мене вплинув його магічний дискант. Я знав увесь його репертуар від «Jamaica» до «Санта Лючія». Все співав у його тональності. З дитинства подобався сам процес, коли я співаю. Уже тоді мріяв стати артистом. Потім був солістом у хорі хлопчиків «Дзвіночок».

Під час навчання у Київському педагогічному інституті імені Михайла Драгоманова співав у студентському хорі. Тут мене помітив диригент, народний артист України Олександр Петровський, який очолював цей хор. Саме він почав давати мені невеличкі тенорові соло в хорових творах. Після цього була служба в армії – в Ансамблі пісні і танцю прикордонників. Там познайомився з легендарним Святославом Павлюченком, який очолював цей колектив, а також працював у Національному хорі імені Григорія Верьовки. Це були знакові моменти мого становлення як співака, як творчої особистості. Я бачив навколо себе видатних співаків, диригентів, музикантів. Це дало поштовх, сформувало мої погляди, підказало, в якому напрямку я повинен рухатися.

Маю великий творчий досвід, бо працював у багатьох колективах України. Квартет «Явір» прищепив мені любов до української пісні, акапельного співу (багато хто може співати в опері, але не всі можуть вільно володіти цим жанром). Також співав у Національній капелі бандуристів, військових колективах, був солістом Будинку органної та камерної музики.

– До Київської консерваторії (нині – Національна музична академія України ім. П. І. Чай-

ковського) Ви вступили не з першого разу.

– Наприкінці 80-х років прийшов у консерваторію на прослуховування до одного з професорів. Він сказав: «Якийсь голос у Вас, звичайно, є, але співаком Ви не будете ніколи». Це мене вразило, відштовхнуло від цієї справи років на 6–7. Усі вже думали, що я не буду співати. І справді, такого бажання не було. Але мене врятував Ансамбль пісні і танцю групи радянських військ у Німеччині. Багато солістів цього колективу були саме українці. Серед них – відомі співаки, народні артисти України Степан Грищенко, Костянтин Сілантьєв, Володимир Зарков. Це видатні виконавці, у кожного з яких я вчився. У жовтні 1990 року був свідком історичного концерту, присвяченого об'єднанню Німеччини. Замість запланованих двох годин він ішов чотири. 67 телекомпаній вели пряму трансляцію цього концерту на багато країн світу. Я гордий, що став учасником цього дійства.

У цьому колективі я зустрів прекрасного піаніста Євгена Почкуєва, який закінчив Ленінградську консерваторію. Ми з ним сформували репертуар, виходили на сцену із сольними програмами. Я співав для наших військових і для німецької публіки. Це сформувало мене як співака, допомогло зрозуміти, в якому напрямку рухатися.

Після повернення в Україну я прийшов вступати до консерваторії вдруге. Вокальною кафедрою тоді завідував народний артист України Микола Кондратюк. Саме він сказав, що не всі випускники мають такий широкий репертуар, як маю я. Вибрали якусь арію, заспівав. Запропонували відразу йти на другий курс. Вирішив усе ж починати з першого. Однак консерваторію закінчив за три роки. Моїм викладачем був легендарний співак Костянтин Дмитрович Огневий, якого я вважаю і професором, і батьком, бо рідний батько з нами не жив. Це був мій товариш, людина, на яку я рівняюся і по сьогоднішній день.

– Як стали оперним співаком?

– Свою оперну кар'єру розпочав в Одеському академічному оперному театрі. Завжди з вдячністю згадуватиму цей театр, який став мені рідною домівкою.

Директором на той час був Гліб Дранов, він і запросив мене до цього колективу. Моїм першим оперним концертмейстером була Лариса Хороленко – блискучий музикант, професіонал. Саме з нею я підготував партію Едгара у виставі «Лючія ді Ламмермур» Гайтано Доницетті. Разом із диригентом Василем Василенком я співав прем'єру цієї опери і був визнаний кращим Едгаром театру.

Моею прем'єрою партнеркою у партії Лючії була народна артистка України Лариса Зуєнко. Дуже вдячний їй за майстерність, за підтримку, за ставлення до мене. Ми створили на сцені справжні ліричні дуети, у нас це виходило бездоганно. Пам'ятаю квіти від Євгенії Мірошниченко, які виносили після прем'єрної вистави, де було написано і моє прізвище. Подія отримала широкий розголос, що дійшов і до Києва. У квітні 2001 року, коли я пройшов усі оркестрові та сценічні випробування, мене затвердили і запропонували заспівати прем'єру на сцені Національної опери України. Разом із Ольгою Микитенко ми відспівали дві прем'єрні вистави два дні поспіль. Саме це була перша режисерська робота молодого Анатолія Солов'яненка. Після цього вдалого виступу мене зарахували до складу театру. Тут я неодноразово виходив на сцену з видатними співаками, які творили і творять золотий фонд нашої вокальної культури. Серед них – Роман Майборода, Микола Коваль, Марія Стеф'юк, Лідія Забіляста, Світлана

Добронравова, Олександр Гурець, Ольга Нагорна, Ірина Семененко, Олександр Востряков, Олександр Дяченко та інші.

Разом із трупною побував на гастролях у Японії, Данії, Німеччині. Але більше мене запрошували окремо як соліста в різні театри світу. Я мав свою сольну кар'єру.

Пам'ятаю ювілей Анатолія Мокренка. Я виконував партію Неморіно в опері «Любовний напій» Г. Доницетті. Після вистави диригент Володимир Кожухар сказав, що це моя найкраща вистава: «Ти так співав, мов в останній раз». Його слова згодом стали дійсно пророчими.

До Національної опери України я прийшов професійно підготовленим. Вважаю, що до оперного театру треба приходити з певним досвідом, попрацювавши перед цим в якомусь колективі 5–7 років. А в нас часто туди приходять відразу після вишві, а вже через рік їм дають звання. За останні роки звання заслужених і народних артистів, на жаль, дуже знецінилися. Хвилює і багато інших питань. Крім Національної філармонії України у Киє-

ві, який називають європейською столицею, немає концертних залів. Немає такої програми, щоб у школі можна було почути українську пісню. Нове покоління не чує українського, не говорить українською мовою, а потім ми дивуємося, чому у нас така молодь, яка не поступається старшим місцем у транспорті, не вітається біля під'їзду.

Те саме у мистецтві. Пригадую святкування 150-річчя Національної опери України у 2018 році. Така подія мала б відзначитися на державному рівні, а обмежилися лише виданням невеликого альбому та фінансовою нагородою. Навіть не було урочистого зібрання трупи. А коли був ювілей Одеської опери, то згадали всіх, починаючи від костюмерів та гримерів.

Я мав виступи майже на всіх оперних сценах України. Зокрема, до Львівського оперного театру мене запрошували на фестиваль Соломії Крушельницької. Там я співав Рудольфо в опері «Богема». Чудовий театр, гарно мене приймали.

– Чи були знайомі з відомими митцями?

– Мені дуже пощастило на зустрічі з цікавими людьми, яскравими постатями. Саме видатний тенор Луджі Альва аплодував мені стоячи після другого туру Міжнародного конкурсу імені Франциско Віньяса у Барселоні, де я виконував арію Тоніо з опери Доницетті «Дочка полку». Перед цим заспівавши романс «Надіра».

Знаменитий тенор Микола Гедда завжди був для мене кумиром, на якого я рівняюся, намагаюся бути схожим. Його дружина Надія Гедда-Нова вибрала саме мене, щоб акомпанувати на третьому турі конкурсу співаків у місті Марманде (Франція). На конкурсі імені Вінченцо Беліні у місті Рагуза (Італія) перша леді Індонезії, принцеса Деві Цукарно, дарувала мені квіти і запрошувала на концерти, які вона проводила у своєму маєтку.

Директор Бухарестського театру опери та балету, видатний тенор Людовік Шпіс (соліст Віденської опери) запрошував брати участь у гастролях цього театру. На великому турнірі тенорів у Польщі мені подарували 1000 троянд. Журі конкурсу була публіка, саме вона визнала мене переможцем цього турніру.

У місті Ла-Коцц-Сент-Андре, батьківщині Гектора Берліоза, разом із Національною академічною заслуженою капелю «Думка» та Академічним симфонічним оркестром Національної філармонії України я виконував сольну партію для тенора і хору дуже складного твору Берліоза «Te Deum». Після мого виступу французька публіка влаштувала

справжній фурор, довго не відпустила зі сцени. Я ще двічі виконував цей номер на біс.

Це велике щастя. Пам'ятаю кожен із цих яскравих моментів свого творчого життя.

– Ви вже не соліст Національної опери України.

– З цього колективу я пішов сам, бо не був згодний із запропонованим мені контрактом. Хоч і міг співати у театрі не один рік. Досі це для мене дуже болюче питання. На жаль, мій голос, мій талант, мій досвід не потрібні цьому театру. У березні пішов із життя мій тесть – лауреат Шевченківської премії, народний артист України та СРСР, професор Національної музичної академії, видатна людина – Анатолій Юрійович Мокренко. Є певний сум і побоювання за нашу державу, що навіть в останню путь не можуть провести людей, для яких Україна була понад усе. Людина-легенда, видатний співак і видатна постать. Саме Анатолій Мокренко дав життя своїм першим виконанням багатьом популярним пісням, нині відомим кожному українцеві. На його похороні було небагато людей, а всі витрати на поховання взяла на себе родина. Дуже вдячний отцю Борису і Блаженнішому Філарету, що вони дозволили мені і моїй дружині провести цю людину в останній шлях у соборі святого рівноапостольного великого князя Володимира. Пам'ятатиму про це все життя.

На мою думку, держава не провела його так, як він цього заслуговував. Не прийшли попрощатися з першим директором Національної опери України часів незалежності України представники цього колективу, а також Міністерства культури. Усі говорили про коронавірус. Та ні, були заслужені, народні артисти, Герої України, єдине – не було керівництва Національної опери. Шкода, що пан Чуприна не знайшов часу і бажання прийти і провести свого колишнього директора.

– Чим займаєтеся зараз?

– Вдячний ректорові Національної музичної академії Максиму Олеговичу Тимошенку, що він намагається найкращі таланти, найкращих співаків зібрати у стінах Академії. Спочатку думав, що викладання це не моя справа. Бо я люблю сцену і не можу без неї жити. Але з часом відчув, що це моє, що у мене виходить передавати досвід, який я здобув на кращих сценах світу в американської, французької, німецької, голландської, японської, китайської публіки. Згадуючи всі ці гастрольні подорожі, я дивлюся на молодих співаків, які прийшли у мій клас з великою надією. Хочеться, щоб вони не витрачали дорогоцінного часу, швидше досягли того, до чого я йшов довго і складно.

На сьогодні вже є певні успіхи у моїх вихованців. Михайло Фарсєнюк, який навчався у мене чотири роки, прийнятий на вокальний

факультет до Королівської музичної академії Іспанії у Мадриді. Ще один студент Володимир Мельник нині працює за контрактом у Китаї, а Дмитро Герасименко отримав Гран-прі Міжнародного конкурсу фонду Лучано Паваротті, який проводить його вдова у місті Модена (Італія), де жив відомий співак. Не можу не сказати теплих слів на адресу концертмейстерів заслуженої артистки України Галини Дуденкової та Людмили Овчиннікової, з якими працюю дотепер.

– Чи не мріяли стати естрадним співаком?

– Після служби в армії не відразу вирішив, що буду класичним співаком. Кілька років був солістом «Укрконцерту». Тоді тут працювали Дмитро Гнатюк, Анатолій Мокренко, Володимир Тимохін, Микола Мозговий. Дехто говорить, що важко зробити концерт. А для мене це легко, я знаю специфіку цього жанру, багато співав на різних майданчиках та відомих сценах світу.

Однак повертатися до цього жанру немає бажання. Особливо після цьогорічного концерту до Дня Незалежності України. Це була не естрада, а невідомо що. Для мене естрада це Мозговий, Івасюк, Білоножка, Петриненко, Зінкевич. Це люди, які пронесли у своєму серці любов до України. А в концерті до Дня Незалежності я такої любові не побачив.

– У 2016 році Ви отримали особисту нагороду Патріарха – Благословенну грамоту та Патріарший хрест.

– З великим бажанням співав з видатними хоровими колективами України. Але по-особливому ставлюся до співу з патріаршим хором Володимирського кафедрального собору. Це прекрасний хор, у соборі фантастична акустика. Я вдячний його Святості Блаженнішому Філаретові, що не забув про мене і відзначив цією нагородою, оцінив мій внесок у духовне хорове мистецтво України. Пишаюся цим. Зізнаюсь, що хорове мистецтво дає більше, ніж опера. Саме тут ти співаєш під акомпанемент інших співаків, і якщо не маєш слуху, то не зможеш заспівати взагалі.

– Помітною подією в культурному житті столиці став Ваш концерт «Пісенна сповідь» у Національній філармонії України, до якого увійшли кращі музичні твори минулих років.

– Цей концерт для мене був дуже відповідальним. Протягом двох попередніх років з певних причин я не виходив з сольними концертами на сцену. Хоча до цього мав багато сольних концертних програм у Жовтневому палаці та у філармонії. Через це хвилювався – як прозвучить голос, як сприйме публіка.

Але з першої ноти, першого виконання пісні я відчув, що це дійсно моя аудиторія. Що люди прийшли саме на мене. Тепло сприймався абсолютно кожен номер.

На біс виконав «Пісню про Україну». Автор музики – Анатолій Карпенко, слів – Надія Ша-кун. Прекрасна мелодія. Пісня

дуже потужна. Слухач сприйняв її дуже серйозно, а після вигуків «браво!» я зрозумів, що пісня єднає українців.

– Вам часто доводилося виступати за кордоном. Напевно, багато що запам'яталося?

– Справді, було чимало цікавих випадків. Шість років працював за контрактом у США. Якось виступав в одному з невеликих оперних театрів. Виконував партію Герцога з «Ріголетто». І під час пісеньки Герцога, коли звучала фінальна нота, спрацювала пожежна система. Я тягну цю ноту і бачу, що люди підіймаються і швидко залишають залу. Зупинився. А імпресарію, який стояв за лаштунками, мені говорить: «Не хвилюйтесь, усе нормально». Не можу точно сказати, що це сталося через мене, але система спрацювала саме тоді, коли я взяв цю ноту, яка була надзвичайно потужна. Потім виконав цю арію на біс. Після цього п'ять хвилин були бурхливі овації.

Інший випадок трапився у Національній опері України. Разом з Іриною Семенко співали «Травіату». Перед виставою замінили софіти. Раптом вибух, над нами розірвалася потужна лампа і уламки розлетілися довкола. Нас могло покалічити, але, на щастя, все обійшлося. Ми тільки встигли подивитися один на одного і продовжили співати дует далі.

– Можете порівняти українську і закордонну публіку?

– Вона дуже відрізняється і, на жаль, не на нашу користь. Українці сприймають виступи надзвичайно емоційно. Це не може не радувати. Але культура поведінки має бути значно кращою. Мої земляки до кінця не розуміють, куди вони прийшли, і що до оперної вистави треба бути внутрішньо підготовленими.

Американці – як діти. Коли приходять до театру, вони знають кожен виставу, навіть з клавірами. Там, де вони плачуть, наш глядач інколи сміється.

Перед початком вистави завжди просять вимкнути мобільні телефони. Але в когось із наших глядачів він обов'язково задзвонить. Так неодноразово було і на моїх концертах у філармонії. Це від рівня виховання. В іншій країні цього не може бути взагалі. Або починають шелестіти, розгортуючи цукерки.

Усі іноземці, які приїжджають до Києва, йдуть в оперний театр. Вони знають, що це еталон оперного мистецтва, тут співають найкращі. А для наших глядачів у театрі часто головним є буфет. Це теж рівень нашої культури.

Де сьогодні на телебаченні показують оперні вистави чи оперні концерти, згадують наших видатних співаків Євгенію Мірошніченко, Дмитра Гнатюка, Анатолія Мокренка? Немає зараз таких програм. Відсутня пропаганда українського класичного мистецтва.

На радіо ще інколи можна щось почути. А на телебаченні популярні такі програми, як «Голос країни», але ж вони непрофесійні. Коли подивитися, хто сидить у журі, стає соромно. Ці люди дещо досягли у своїх жанрах, але не можуть оцінювати співаків. А тих, хто присвятив цьому все своє життя, не видно. На жаль, їх не запрошують, хоч вони могли би правдиво оцінити виступ кожного виконавця.

Якась дівчинка, яка щойно випустила альбом, може виступати по телебаченню 40–50 хвилин. Але чи потрібно їй давати стільки ефірного часу, коли можна зробити передачу про співака чи співачку, які зробили для України багато більше?

Це колосальна катастрофа. Маємо величезну прірву між тим, що має показувати телебачення, і тим, що бачимо там щодня.

– А на заході все по-іншому?

– Там проводяться конкурси для дітей та юних виконавців. Я був у багатьох журі й бачив, як це робиться. Там зовсім інше до цього ставлення керівництва держави. Так, це потребує грошей. Але без виховання наших музикантів, наших співаків ми нічого не досягнемо. Однак у нас про це ніхто не думає.

Мали прекрасний оперний конкурс імені Миколи Лисенка. Але він давно вже не проводиться. Є ще конкурс імені Соломії Крушельницької, проте він відбувається лише раз на кілька років.

Маємо таку багату на голоси країну. Приїжджаю до будь-якого оперного театру чи то в Америці, чи то у Європі – один-два провідні солісти з України. Чому ж ми не цінуємо свої таланти, чому не проводимо конкурси імені Мірошніченко, Гнатюка, інших видатних українських співаків? Хіба вони цього не заслуговують?

– Як проводите своє дозвілля?

– Дуже люблю рибалку. Як це прекрасно – посидіти з вудочкою, подивитися на воду, помилуватися краєвидами, подумати про вічні теми. Коли співак виходить на сцену, він віддає дуже багато енергетики і здоров'я. А від дотику природи ця енергія відновлюється. Також люблю побути з сім'єю, тут я відчуваю душевний спокій. Вдячний своїй дружині Оксані Мокренко за неабияку підтримку моєї творчості. Дуже люблю свою дочку Олену та онука Тимофія. А найбільша подяка і шана моїй матері Ларисі Тимофіївні. Саме вони дають мені душевний спокій і змогу творити.

Хочу зробити великий концерт з моїми молодими колегами, моїми учнями, бо саме в них бачу своє продовження як співака. Впевнений, що вони з вдячністю нестинуть українську вокальну школу світами.

ТВОРЧИЙ ВЕЧІР ВАДИМА КРИЩЕНКА

29 травня відбувся творчий вечір славного поета-пісняра Вадима Крищенка. Концерт, присвячений ювілею Вадима Дмитровича, який минулої весни відсвяткував свій 85-річний ювілей, організував Національний палац мистецтв «Україна». Захід було перенесено на цей рік через карантинні обмеження, і ось, нарешті, свято української пісні відбулося.

Крищенко є автором більше 50 поетичних збірок та понад 1000 пісень. Вадим Дмитрович працював у співавторстві з такими композиторами, як Геннадій Татарченко, Олександр Злотник, Ігор Поклад, Олександр Морозов, Павло Дворський, Володимир Домшинський. Софія Ротару, Василь Зінкевич, Лілія Сандулеса, Іво Бобул, квартет «Гетьман», Оксана Білозір, Іван Попович, Павло Дворський і багато інших українських співаків мають у своєму репертуарі пісні Вадима Крищенка. Неперевершеними виконавцями пісень поета були Дмитро Гнатюк, Назарій Яремчук і Раїса Кириченко. Мати в репертуарі пісні на слова Вадима Крищенка уже багато років вважається за знак якості. Ще на початку творчої кар'єри митця інший легендарний український поет, Андрій Малишко, сказав про поезію Крищенка: «Тому що всі вірші як пісня!». За десятиріччя співпраці з артистами поет вважає багатьох із них членами своєї родини, а вони його – своїм творчим батьком.

Анатолій ПАЛАМАРЕНКО

Найвідоміші пісні Вадима Крищенка співали і, мабуть, співатимуть усюди й завжди, де говорять українською: «Наливаймо, браття, кришталеві чаші», «Одна-єдина», «Хай щастить вам, люди до-

брі», «Родина», «Десять Господніх заповідей», «Молитва», «Хай береже усіх Господня сила», «Благослови», «Бути українцем», «Україна», «Україно, пам'ятай героїв», «Білі нарциси», «Берег любові»,

«Отчий край», «Лебеді кохання». Більшість цих пісень уже давно стали народними, без цих хітів не обходиться ані свято, ані застілля у багатьох українських родинах.

Програма бенефісу Вадима Крищенка складалася не тільки з пісень та чисельних поздоровлень. У цей вечір все довго, насичене життя Вадима Дмитровича промайнуло на великих екранах, наче захоплююча багатосерійна кінострічка у супроводі чудового концерту Тимура Мірошниченка. Організатори свята підготували також кілька сюрпризів і для самого ювіляра. Із привітаннями включилася по відеозв'язку з іншого кінця світу, з Лос-Анжелеса, рідна сестра Ірина, а племінник разом зі своєю родиною навіть записав музичний відеокліп.

Упродовж вечора від усіх артистів звучали слова подяки, побажання здоров'я і багатьох років творчості, а вже під час фінальної пісні розчулений ювіляр дякував і артистам, і глядачам, і окремо організаторам: «Дякую Небесам

і Палацу мистецтв «Україна» за чудову організацію такого свята». Підтримка та організація концертів українських співаків та митців – багаторічна традиція Національного палацу мистецтв «Україна». Такі заходи не приносять прибутку, але керівництво та колектив Палацу попри все підтримує українські традиції, артистів та культуру в цілому. Навіть у складні часи пандемії.

У ювілейному концерті Вадима Крищенка взяли участь хор ім. Г. Верьовки, Дмитро і Назарій Яремчуки, Іво Бобул, Катерина Бужинська, Павло Зібров, Павло Дворський з синами, Іван Попович, Тетяна Піскарьова, квартет «Гетьман», Анатолій Паламаренко, Алла Попова, Наталія Шелепницька, Сергій Василенко, Дмитро Андрієць, Світлана Весна, Фемій Мустафаєв, Маріана Гавриш, Олег Шак, гурт «Червоні маки», гурт «Козацькі забави», гурт «Будьмо», Микола Свидюк та ін.

Фото Олександра КАЛІНЧЕНКА

ЮВІЛЕЙ АКАДЕМІКА-ЗЕМЛЯКА

У травні виповнилося 150 років від дня народження академіка Володимира Гнатюка, яке урочисто святкували у його родинному селі Велеснів на Тернопільщині.

Святкуванню передували такі події: у Тернополі відбулося перше спеціальне погашення марки на ювілейному конверті поштовим штемпелем «Володимир Гнатюк. 1871–1926. Тернопіль, 46008», а 11 травня у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка відбулася Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю «Володимир Гнатюк у європейському науковому просторі (До 150-річчя від дня народження видатного вченого)», де виступив Микола Іванович Мушинка – доктор філологічних наук, професор, ака-

демик НАН України (Пряшів, Словаччина) з онлайн-доповіддю «В. Гнатюк – найвизначніший український фольклорист кінця XIX – першої третини XX ст.». Із доповідями також виступили Мар'яна Богданівна Лановик, д. філол. н., професор ТНПУ імені В. Гнатюка, Зоряна Богданівна Лановик, д. філол. н., професор ТНПУ імені В. Гнатюка, Микола Костянтинович Дмитренко, д. філол. н., професор, провідний науковий співробітник відділу української та зарубіжної фольклористики Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнографії ім. М. Т. Рильського НАН України, Володимир Володимирович Місько, к. і. н., доцент, декан історичного факультету ТНПУ імені В. Гнатюка і багато інших.

А 12 травня відбулося велелюдне святкування ювілею у с. Велеснів, яке розпочалося із зустрічі запрошених гостей та од-

носельців. Дівчата Ольга Гринда, Оленка Захарчук та Оля Рудик зустріли гостей із калачем на рушнику, який вручили Миколі Дмитренку. Після цього директорка музею Романа Черемшинська запросила всіх до музею. Перед пам'ятником Володимира Гнатюка о. Руслан Ковальчук відправив молебень до Пречистої Діви Марії разом із дяком Зеновієм Кріслатим та хористками Лесею Юрків і Марією Прислопською. Після закінчення молебня відбулося покладання квітів до пам'ятника.

Далі Романа Степанівна зробила перед музеєм виступ-екскурсію його кімнатами, після чого відбулася оглядова екскурсія для гостей свята у приміщенні музею з коментарями директорки. Звіти поїхали на цвинтар до могили Остапа Черемшинського – засновника і незмінного директора музею Володимира Гнатюка до 25 листопада 2015 року, засвіти-

ли лампадки, помолилися і разом заспівали його улюблену пісню «Ой чий то кінь стоїть». Повернувшись із цвинтаря, усі гості та односельці зайшли до глядацької зали Будинку культури, де відбулася Урочиста академія, присвячена ювілею академіка-земляка. Виступали вже згадані Микола Дмитренко та Володимир Місько, науковий співробітник Літературно-меморіального музею Івана Франка у Криворівні Василь Зеленчук (який сказав, що Володимир Гнатюк відкрив Криворівню як «Українські Афіни») і Зоряна Лановик.

Після цього відбувся концерт, під час якого було прочитано вірш Володимира Вихруща «Дорога до Велеснева» учнем 4-го класу Велеснівської ЗОШ І–ІІ ступенів ім. В. М. Гнатюка Торконяком Дмитром, виконано пісні «Моя весна» та «Кленова балада» Оксаною Гуляк. Крім того, було прочитано вірш Володими-

ра Гнатюка «Боязким» учнем 7-го класу Володимиром Юрковим та вірш Володимира Вихруща «Лет років» Ольгою Рибак, науковим співробітником музею. Учні Велеснівської ЗОШ зробили інсценізацію балади Тараса Шевченка «Тополя». Участь у концерті взяли ансамблі «Гречні фрайрки» та «Камертон». А на закінчення Урочистої академії усі учасники святкування разом заспівали «Боже великий єдиний».

Шкодную, що не всі запрошені змогли бути присутні на нашому святкуванні. Але запрошую усіх, хто має змогу, приїхати до нас – ми завжди будемо вам раді.

Романа ЧЕРЕМШИНЬСКА,
співзасновниця і директорка
Велеснівського етнографічно-меморіального музею Володимира Гнатюка, відмінниця освіти України, членкиня НСКУ, НСЖУ, НТШ у Львові та Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка

УКРАЇНЕЦЬ З «ГІГАНТНИМИ» КРИЛАМИ

Про «гігантні» крила написав Святослав Гординський у перекладі вірша Леконта де Ліля «Сон кондора». Та це у нього самого були такі «гігантні» крила, щоб піднятися у високе небо творчості.

Олена ЛЕОНТОВИЧ

Святослав Гординський (1906–1993) – унікальне явище не тільки в українській, а й у світовій культурі: ренесансна постать, яка відзначилася у малярстві й поезії, перекладацькій діяльності, літературознавстві й мистецтвознавстві, у величезній громадській діяльності. Тільки велетам під силу зробити стільки, скільки зробив цей українець, поєднавши у собі могутню творчу енергію та наукову потугу.

Він уже давно був відомий у широкому світі, та... не в Україні, хоча його серце завжди билося тільки для неї.

Але минули ті нелюдські часи, і нині великий українець повертається до рідного краю. 1991 року, на схилі життя, він іще встиг після 50 років розлуки відвідати свою Батьківщину, яка завжди була для нього «вогнистою мрією». 1997 року було видано збірник його поезій та перекладів «Колір і ритми», 2004-го – книгу його літературознавчих праць «На зламі епох».

2006 року Україна на державному рівні відзначила його сторіччя. А цьогогоріч святкуємо вже 125-у річницю від дня його народження.

Святослав Гординський народився 30 грудня 1906 року у Коломиї в родині викладача гімназії, автора літературно-критичних творів, дійсного члена Наукового товариства імені Тараса Шевченка. Підлітком утративши слух, Святослав поборов відчай і, проявивши волю й ха-

рактер в набутті знань, екстерном закінчив Академічну гімназію, єдину українську в місті, вже там долучившись до латини. За покликом душі він вступив до школи художника Олекси Новаківського, якою опікувався і в якій читав лекції митрополит Андрей Шептицький.

1928 року життєвий шлях привів Гординського до Академії Берліна, а також до Академії Жуліана та Модерної академії Фернана Леже у Парижі. Там він удосконалював майстерність, знайомився із сучасними художніми течіями. Прийнявши модернізм Фернана Леже, Гординський, однак, усвідомив, що «нові форми можна добре поєднати з мотивами українського народного мистецтва» і що приймаючи світову культуру, треба міцно триматися рідного кореня. Це кредо стало для нього незаперечним.

1931 року Святослав Гординський повертається до Львова з багажем картин українських та французьких художників Парижа і влаштовує першу з безлічі виставок, які він організує протягом довгого життя. На ній матимуть успіх і його перші графічні роботи. Він уже тоді усвідомив, що серед мистецького багатоголосся світу єдино вірним буде зберігати у своїй творчості національні особливості.

Та прояву одного таланту цій непересічній людині було замало, і Святослав Гординський проявив себе в іншій іпостасі – поезії. У нього поєдналися Слово і Барва. Він уважав, що

«Закреслені в один міцний і певний ритм,

У ліриці слова здригнуться шумом вітру,

А динамічних фарб гарячий колорит

Віддасть усю красу мінливого повітря...», що

«Кольори і слова в натхненному танку

Однаково дзвенять у ритмі мелодійним,

Шукаючи сполук, де б кожен серця стук,

Акордом уставав дзвінком і гармонійним».

(«Кольори і слова»)

Поетична муза ніколи його не зраджуватиме, і вірші наповнять поетичні збірки «Барви і лінії» (1933), «Буруни» (1936), «Слова на камені. Римські ямби» (1937), «Вітер над полями» (1938), «Легенди гір» (1939), «Сурми днів» (1940), «Перший вал» (1941), «Вогнем і мечем» (1947), «Поезія» (1989), серед яких перша була

відзначена нагородою Товариства українських письменників і журналістів ім. І. Франка. В усіх них відобразилися різні стильові уподобання та світовідчуття автора. Його вірші завжди наповнювали враження від плину життя, природа й зустрічі, болючі роздуми й відгомін трагічних подій.

У Львові в міжвоєнний, у Кракові після вторгнення радянських військ, під час війни і в повоєнні часи Святослав Гординський завжди віддавав багато сил, енергії й часу організації мистецького життя. А до війни редагував літературно-мистецькі журнали «Назустріч» і «Мистецтво», натхненно працював творчо, брав участь у виставках Львова, Варшави, Берліна, Рима, Неаполя.

Під час війни працював мистецьким редактором українського видавництва і журналу «Наші дні» у Львові й Кракові.

Знаючи про злочини советів у Галичині за два роки (50 тисяч виселено, 50 тисяч розстріляно), про переповнені закатованими жертвами НКВД тюрми, що їх знайшли після відступу Червоної армії, передбачаючи нові репресії й життя під окупаційним чоботом, Святослав Гординський 1944 року залишає рідну країну та їде у вигнання (спочатку Австрія, потім Німеччина, згодом США), ніколи не перериваючи духовного зв'язку з матеріальною.

В унікальній постаті Святослава Гординського, ерудита, енциклопедиста ХХ століття українська тема присутня повсякчас, їй він віддає своє натхнення. У його праці «Українські церкви Польщі, їх історія, архітектура і доля» (1969) озвалася трагедія українських архітектурних пам'яток, що була вислідом зловісної операції «Вісла». Його монографія «Українська ікона XII–XVIII ст.» (1973) українською мовою того ж року вийшла англійською, а у 1981 році – німецькою, здивувавши світ шедеврами українського сакрального мистецтва. Високий авторитет Гординського-вченого утвердив у європейському мистецтвознавстві «українськість» ікони Київської Русі.

Неможливо не назвати такі монографії Святослава Гординського, як «Тарас Шевченко – маляр», «Віктор Цимбал», «Надія Сомко», «Олександр Архипенко», «Микола Глуценко», «Лео Мол» (про видатного українського скульптора Леоніда Молодожанина). Саме завдяки великому авторитету Гординського, його впливу, у Вашингтоні постав пам'ятник Кобзарю роботи Молодожанина.

Володіючи багатьма мовами, Гординський переклав 60 творів найвидатніших поетів різних часів і народів. Книжки його перекладів видавалися у 1960, 1970, 1973, 1975 роках.

Вийшовши на нові обшири та володіючи мовами, із притаманними йому, за висловом Дмитра Павличка, пристрасстю і планетарним кругозором, Гординський ніс світові знання про самобутню культуру України.

Варто зазначити, що особливе місце в душі поета і вченого належало «Слову о полку Ігоревім». У своєму дослідженні цієї літературної пам'ятки, що вийшло українською і англійською мовами, він дав такі переконливі тлумачення її темних місць, що їх прийняли у світі. Святослав Гординський уперше опублікував свій переклад «Слова...» ще у 1936-му, а потім упродовж багатьох років не припиняв його вдосконалювати й огранювати. У Мюнхені в дуже непростий 1947 рік було видано другу редакцію «Слова о полку Ігоревім». А у 1950-му, до 150-річчя першого видання «Слова...» українські подвижники, яких об'єднав засновник видавництва «Київ» у Філадельфії Богдан Романенчук, спромоглися зробити ювілейне видання (на 17 років раніше за Україну) за редакцією Гординського, із двома перлинами його поетичної і наукової творчості та з чудовими ілюстраціями Якова Гніздовського.

Та Гординський на цьому не зупинився і 1985 року писав про готову четверту редакцію! І справді, «Слово...» не відпущало поета усе його життя.

Неймовірних вимірів сягає і художня спадщина Святослава Гординського. Він створив настінні малювання та іконостаси п'ятдесяти храмів Північної Америки, Європи та Австралії, і серед них свою найвидатнішу роботу – оздоблення Собору Святої Софії у Римі, в якому гармонійно поєднав універсальне з національним.

Залишив художник і твори станкового живопису, і акварелі, і графічні роботи.

Святослав Гординський зачудовує титанічністю своєї праці. Іще раз хочеться підкреслити, що він уважав: приймаючи світову культуру, треба піднімати на відповідний рівень свою рідну. Як актуально у наш час глобалізації звучить його настанов: «кожне мистецтво мусить виростати з якогось свого ґрунту, бути рупором стихійним якогось середовища, закоріненого у своїй землі!»

Він усе життя жив і творив задля України, вірив у її прийдешню Незалежність і залишив українцям імператив: «Конкретні завдання в сучасному – будувати Українську Державу як найвищу форму всіх поривів нації, матеріальних і духовних».

СВІТИ ТА ВСЕСВІТИ ВОЛОДИМИРА ПОДЛЕВСЬКОГО

Він дуже різний – романтичний, меланхолічний, іронічний, парадоксальний.

Оксана ЛАМОНОВА

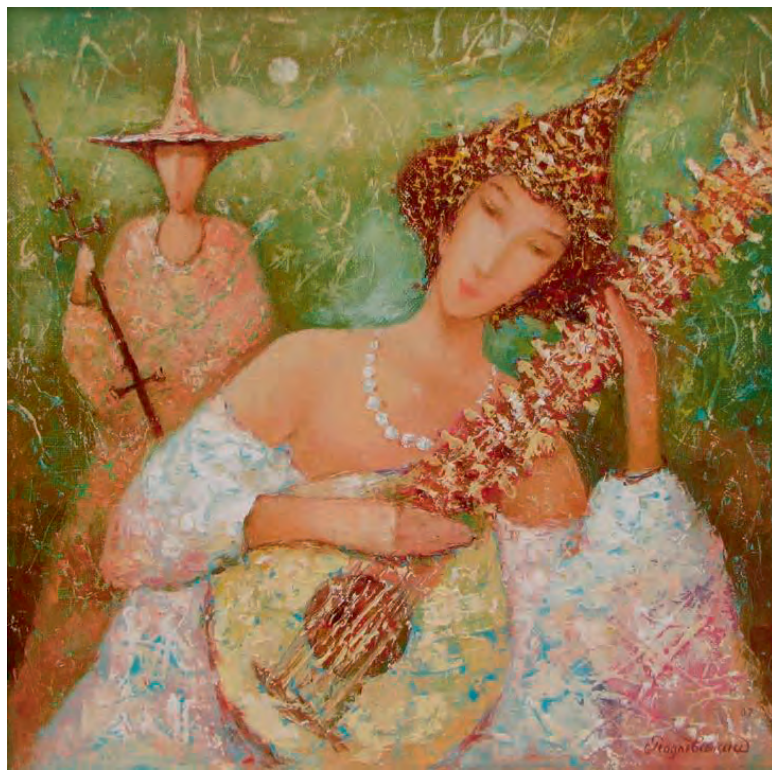
Отже, є в нього граційні перламутрові фантазії з життя загадкових красунь та мандрівних акторів на тлі чи то Венеції, чи то Андріївського узвозу. Є картини, привезені з екзотичної індійської подорожі. А ще – серія-присвята Океану, цілком реальному і водночас прадавньому – тому, в якому та з якого виникло Життя (міфий наука щодо цього питання перебувають у повній згоді) – і в якому воно, у свій час, розчиниться... І ось тепер – виставка-проект «Піонери / Pioneers» у київській «KIRISENKO art gallery». Знов-таки цілком... непередбачуваний!

Звичайно, якщо подумати (якщо дуже добре подумати!), то можна вивести «генезу» і цього нового циклу, згадавши (з попередніх творів) і мудреців-архонтів, і той самий Океан, який становить окремих Всесвіт. Але – чи не краще буде послухати самого художника?

«Будь-який шлях завершується символічним плодом дій та думок, втілених на ньому. Особливо шлях першовідкривача. Піонер може мати велику кількість визначень, але так само лишатися першопрохідцем. Власне, кожен народ та час має своїх піонерів: шукачі щастя на Далекому Заході у XIX столітті, радянські дітлахи у червоних галстуках і навіть астронавти майбутнього, що мають ступити на поверхню нових планет. Але чи це впливає на сутність визначення піонера як особи у значенні своєрідної першості? Аж ніяк. Сенси переплітаються та збагачуються, і чим більший арсенал твоїх знань, тим цікавішими стають речі, які насичені відсилками до історії, мистецтва та навіть кулінарії. Така є універсальна сутність сучасності, у всій її красі пост-постмодернізму та метамодерну, що майорить на горизонті. Як у гральному автоматі, класичний образ яблука замінюється плодами екзотичного походження, які вже несуть абсолютно інше значення. А це вкрай важлива зміна – від гріховності у пізнанні до гостинного запрошення та доброзичливості. Саме цей контекст набуває плід ананасу, який є таким звичним, але в той же час екзотичним. Плід першовідкривача Колумба, що мав священне значення гостинності для

Художник біля картини «Із світу у світ» (цикл «Pioneers / Піонери», 2020). Полотно, олія, акрил

«Ранкова мелодія» (2006). Полотно, олія

«Дівчинка з мушлею» (2014). Полотно, олія

жителів південної Америки, став частиною ексклюзивної кулінарії у Старій Європі. Що несуть для нас майбутні подорожі до інших світів, як не своєрідне повернення доби великих відкриттів Іспанії та Португалії. Піонери шука-

ють у своїх подорожах вже інші плоди, аніж золото чи спеції, тепер це пошук нових горизонтів та жадання затишку. В цьому космічному символізмі нові світи відповідають відкривачам взаємністю нового світу – символу нового пізнання без домішки трагедії. Магічно ним стає ананас. Мрії врешті отримують здатність своєї матеріалізації, як і дитячі кульки з часом можуть стати дирижаблями, міні-образами яких вони і є. Майбутнє не обов'язково має бути антиутопією та жахом, врешті ще стільки світанків можуть принести нові надії та перспективи, в яких кожен з нас може стати піонером».

Володимир Подлевський народився у місті Андрушівка на Житомирщині. Закінчив Львівську академію мистецтв. Член Національної спілки художників України. Живописець, автор станкових картин і левкасів.

СУМНА ЧАРІВНІСТЬ РЕТРО-РЕЧЕЙ: ПРО НАТЮРМОРТИ ТЕТЯНИ ДЕМ'ЯНЕНКО

Є такий різновид мистецтва – «обманка». Різновид старовинний (починається щонайменше від античної легенди про живописця Зевксиса – намальований ним на картині виноград намагалися клювати птахи) та осяяний славою великих імен (Мантен'я, Тьєполо та чи не всі митці бароко), а ще – вишуканий, як і його спеціальна французька назва – «тромпльой» (фр. «обманює око»).

Оксана ЛАМОНОВА

Тромпльойами розписували стіни та стелі, але найпопулярніший та водночас найінтимніший варіант «обманок» – натюрморт, причому зазвичай це живописний роздум на тему «марноти марнот». Утім, це лише традиція, а не закон, і киянка Тетяна Дем'яненко створює інші «обманки».

Вона любить малювати з дитинства. Навчалася у Київському державному художньому інституті (нині – Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури), вчителем своїм називає Тимоша Лящука. Створювала плакати, але потім захопилася саме натюрмортами. Є серед них і традиційні – розкішні, квіткові. Вони прекрасні. Але «обманки» – не просто прекрасні. Вони унікальні.

Зазвичай натюрморти-«тромпльойи» – алегорії. Тетяна Дем'яненко поводить інакше. Вона розповідає історію. Нібито. Тому що ведеться ця оповідь несподівано – образами, а ще більше – натяками, асоціаціями та алюзіями. Спогадами – художника й глядача.

Мереживні хусточки, білі рукавички, крихітні ридикюлі, перлові намиста, емалеві медальйони, годинники з довгим ланцюжком, децю кумедні пенсне... Листи та листівки – комусь невідомому від когось невідомого. І, нарешті, світліни в картонному обрамленні з рельєфним та золотим тисненням. Тіні та шепотіння. Пошуки втраченого часу. Залишки навіть не давнини – просто іншої епохи. Можливо, це ретро-Київ – місто Булгакова, Вертинського, Паустовського, Анни Ахматової: ще зовсім юних, нікому не відомих... Можливо – ні. Так чи інакше, правила гри витримуються бездоганно – навіть рік створення граційно «підключається» булавочкою, аби не те щоб не зруйнувати – навіть не похитнути загальної композиції чи, краще сказати, мелодії! Тихої, ніжної, щемливої, сумної, чарівної...

Серед філігранних підвісок та гаптованих мішечків для жіночих секретів трапляються ще різнокольорові пір'їни. Точно не ті, якими писали. І ті, якими прикрашали віяла та капелюхи, – навряд чи. Це радше нагадування: про Сінгапур та Острови бузкових птахів або просто про папугу катеринчика, якого слухали разом. Якщо, звичайно ж, це не те перо, яке загубив райський птах, пролітаючи над Володимирської гіркою. А ще тут чимало ключів. Ключів від дверей, зачинених назавжди. І не тому, що замки виявилися якимись надскладними чи зачарованими, а тому, що самі двері... зникли. Разом зі стінами та будинками «незабутньої жовтої київської цегли». Адже століття видалися аж занадто... бурхливим!

«Старовинні прикраси» (2021). Полотно, олія

МІСТИКА, РОМАНТИКА ТА ІРОНІЯ ВЛАДИСЛАВА ЯВОРСЬКОГО

Він розпочав із пейзажів: міських, червоно-зелених, мерехтливих, сповнених напруги та експресії, якогось містичного жаху та не менш містичної, заворожливої краси.

Оксана ЛАМОНОВА

Дерева, будинки і навіть вулиці немовби жили тут власним життям, пульсуючи та рухаючись (причому, здається, не на одному місці!), наче фантастичні, дещо зловісні протоістоти (до речі, за першою освітою Владислав Яворський – біолог). І хоча цих мешканців уже було цілком досить для створення потрібної атмосфери, чи то страшного сну, чи то іншої планети, іноді виникали ще й додаткові... тіні, які примудрялися на тутешніх вулицях-плазунах і серед дерев-актиній вигулювати собак... Утім, майже одночасно створювалися подібні до дорогоцінних емалей монотипії на євангельські сюжети. Далі почався період, так би мовити, романтичний, сервантесо-стівенсоно-діккенсівський – період з ідальго та піратами, фатальними красунями та ніжними відлюдницями, а ще – гранично загадковими персонажами в циліндрах, які непогожими листопадними ночами з'являються на міських вулицях і – не блукають, ні, а заклопотані (й це найстрашніше!) крокують по якихось своїх, нікому не відомих, але навряд чи (чомусь не віриться) добрих справах...

Що ж до героїв нових картин, то їх було вичерпно перелічено у назві чергової виставки «Чарівниці, чарівники та чарівні пейзажі». Африканські тотеми, мексиканські боги, сам славетний Ганеша («щоправда з тризубом і барткою»), а ще – босоркани, розкішні красуні-відьми зі своїми улюбленцями («Босоркани і сірий вовк ідуть на приватну вечірку, сірий вовк дещо розлючений, АЛЕ ТО ТАКЕ», «Босоркани і дикий кіт ідуть з приватної вечірки, дикий кіт дещо знервований, АЛЕ ТО ТАКЕ», «Босоркани і білий лебідь лупають концерт на озері Синевір, білий лебідь дещо принижений, АЛЕ ТО ТАКЕ»). А от серія «Світлини, що ожили» не випадково має підзаголовок «Родинний альбом». Це серія картин, основою яких стали сімейні фотографії художника. Доля людей, завмерлих у дещо театральних, але канонічних для ретросвіт-

«Світло» (2008). Картон, олія

«Босоркани і дикий кіт ідуть з приватної вечірки, дикий кіт дещо знервований, АЛЕ ТО ТАКЕ» (2017). Олія, акрил, картон

«Босоркани і сірий вовк ідуть на приватну вечірку, сірий вовк дещо розлючений, АЛЕ ТО ТАКЕ» (2017). Олія, акрил, картон

лин позах, або навпаки, схоплених фотографом-аматором у максимально «домашній» ситуації, склалася по-різному, іноді – трагічно... А ще є цикл портретів красунь із Facebook. І – живописні «Пригоди дівчини в плямистій сукні», дівчини, яка

небезуспішно підкорює Америку (як кажуть, «засновано на реальних подіях!»).

«Саме МЕРЕХТІННЯ світла у вікнах стареньких будинків мого району (які ще не руйнували з такою несамовитою запеклістю) наштотувало мене на створення першої серії пейзажів нічного міста...»; «Не маючи професійної освіти, я (можливо, і помилково) завжди вважав живописом не реалістичне зображення, а саме МЕРЕХТЛИВЕ розмаїття фарб, що розтікаються по полотну або картону, завдяки якому можна досягнути досить несподіваних, цікавих ефектів»; «ТАЄМНІСТЬ МЕРЕХТЛИВОСТІ особисто для мене означала те, що, починаючи картину, я абсолютно не мав поняття, що саме я буду зараз малювати (про якісь попередні ескізи мови взагалі не йшло)»; «Я робив декілька перших мазків, фарба розтікалася по поверхні, і в мене перед очима виникав сюжет» (Владислав Яворський, виставка «Мерехтлива Таємність»).

ОБІЦЯНКА ДИВА: ПРО ЖИВОПИС НАТАЛІЇ ПУХІНДИ

«У львівській художниці Наталі Пухінді дві пристрасті – антикваріат і квіти – символ краси миттєвої і краси вічної», – так розпочинає свій начерк мистецтвознавиця (і, до речі, також львів'янка) Наталія Космолінська, якої, на превеликий жаль, уже немає з нами.

Оксана ЛАМОНОВА

«Капелюшки з автопортретом» (2006). Полотно, олія

Це – безумовна, але все ж таки... не вся правда (звісно, якщо не йшлося про окрему групу творів, конкретну виставку чи навіть каталог). Звичайно ж, Наталія Пухінда кохалася у квітах, вони фігурують на багатьох (однак не на всіх!) її картинах. Є в неї й ціла серія гуашей, присвячена чи не найвишуканішим із них – орхідеям: сніжно-білим, ніжно-рожевим, насичено-пурпурним... Якщо ж твір – і настрої – зимові, то замість живих квітів вона малює сухий букет, дуже елегантний і трохи сумний. Але – хіба менш виразно виглядають її «Гуцульські трави»? Анітрохи! А, наприклад, «Осіньні натюрморти» – це справжня живописна симфонія у виконанні такого собі «оркестру» з різних за формою і розмірами... гарбузів, у супроводі цибулі, часнику та квасолі (як різних там «трикутників» та інших легковажних дзвоників!)

Антикваріат – це, звичайно ж, справжнє друге велике кохання! До того ж антикваріат певної епохи – ар-деко, стилю «ревучих двадцятих» (хоча фактично ар-деко побутував аж до шістдесятих років), в якому дещо еkleктично, але виразно поєдналися кубізм, конструктивізм, футуризм та екзотичні мотиви (не плутати з ар-нуво, варіантом набагато відомішого стилю модерн!). Саме цьому захопленню Наталії Пухінди присвячено її натюрморти «Арт Деко», «Райські птахи», «Спокуса», «Леопард і тюльпани», «Спогади»... Але «Пациківська кераміка», «Гуцульська кераміка», «Кераміка з Кут» – хіба менший бенкет для очей, причому й художника, й глядача?

Наталія Пухінда – автор пейзажів,

то сповнених хвилюючого неспокою («Пейзаж Львова»), то пронизливих і щемних («Одинокий»). Є в неї й цікава серія, де на передньому плані розташовано красномовний натюрморт, а тлом слугує краєвид з одним із славетних українських замків («Меджибіж», «Кременецький замок», «Добромільський замок», «Свірж», «Острог»). Однак більшість картин львівської художниці – це все ж таки «чисті» натюрморти. Адже це улюблений жанр мисткині. Звичайно ж, натюрморти із речей, уважно відібраних, бездоганно закомпонованих і ретельно, з великою повагою написаних («Спогади про батька», «Міри ваги», «Натюрморт з кавою», «Капелюшки з автопортретом»).

«Романтична уява художниці вільна компоувати з цих випадкових, переплутаних «пазлів» з різних часів і країн власні, цілком переконливі історії», – пише Наталія Космолінська. Утім, від себе додамо, що історії ці – для самої Наталії Пухінди, не для глядача. Глядачеві залишаються радше натяки та шепотіння, що наповнюють картини львівської мисткині одночасно затишком і таємницею, а ще – обіцянкою обов'язкового, немов у різдвяну ніч, дива («Світло ночі», «На повний місяць»).

Наталія Пухінда народилася у м. Кіровоград (нині – Кропивницький). Навчалася в Одесі (Державне художнє училище ім. М. Грекова) та Львові (Державний інститут прикладного та декоративного мистецтва). Живе й працює у Львові.

«Одинокий» (1987). Папір, гуаш

ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ МУЗЕЮ ШІСТДЕСЯТНИЦТВА

Музей шістдесятництва є однією з філій Музею історії Києва. Його було відкрито з нагоди Дня Незалежності 24 серпня 2012 року. Експозиція музею розташована на першому поверсі старовинного київського будинку, колишньої клініки Маковського, за адресою вул. Олесь Гончара, 33. На другому поверсі міститься меморіальний кабінет В'ячеслава Максимовича Чорновола.

Ініціатором створення музею була Надія Світлична. Основна мета музею – зібрати й донести до людей інформацію про історію руху шістдесятників, що боролись як проти порушення прав людини в цілому, так і проти русифікації, що наприкінці 1970-х почала дедалі більше набирати обертів.

Шістдесятництво стало можливим через політичні процеси, що відбувалися в СРСР. На ХХ з'їзді Комуністичної партії було офіційно засуджено культ особи Сталіна. У радянському суспільстві виникла короткочасна ситуація уявної демократизації, так звана «хрущовська відлига». Було значно розширено свободу слова й творчого самовираження. Це спричинило справжній творчий вибух у національних культурах тогочасного СРСР і України зокрема.

Українська інтелігенція сприйняла зміни по-різному. Молодь радо зустріла розширення громадянських прав і свобод.

Шістдесятницький рух розпочався з утворення у Києві Клубу творчої молоді. Це був «Сучасник», який очолив театральний режисер Лесь Танюк. Для проведення заходів було виділено кімнату №13 Жовтневого палацу.

Багато зусиль для організації та діяльності Клубу доклали літератори Іван Дзюба, Євген Сверстюк, Іван Світличний, Василь Симоненко, Станіслав Тельнюк, художники Алла Горська, Віктор Зарецький, Панас Заливаха, Галина Севрук, Людмила Семерикіна та інші, зокрема й студенти київських вишів.

У Клубі діяли письменницька, театральна, музична, художня секції та кіносекція. Члени Клубу вели просвітницьку роботу: організували лекції з історії України, етнографічні свята, колядування, влаштовували краєзнавчі експедиції Україною, святкування ювілейних дат видатних українських діячів. Клуб запровадив щорічне громадське вшанування Тараса Шевченка у день його по-

репоховання 22 травня, а також дні пам'яті Івана Франка та Лесі Українки.

14 травня 1962 року в Жовтневому палаці відбувся один із перших вечорів – вечір пам'яті Лесь Курбаса, на якому було засуджено злочини сталінізму в Україні. Того ж року Лесь Танюк, Василь Симоненко та Алла Горська звернулися до влади з вимогою оприлюднити дані про масові розстріли, що їх вчинило НКВД у Биківні.

Після того Клуб почав зазнавати дедалі більших переслідувань. Василя Симоненка було жорстко побито, через рік він помер від хвороби нирок. За Аллою Горською почалося стеження, а Лесь Танюк змушений був виїхати з України до Москви, де національне неросійське питання не сприймалося так загрозово, як в окупованій від 1920 року Україні.

У 1964 році Клуб було розпущено, кімнату №13 розгромлено, архіви викрадено. Після того шістдесятники продовжували збиратися у майстернях Алли Горської, Людмили Семерикіної, Галини Севрук та на квартирі Івана Світличного.

Ще у 1962 році аналогічний клуб під назвою «Пролісок» виник у Львові. Навколо нього згуртувалася група молодих інтелектуалів – Михайло Косів (голова клубу), брати Михайло і Богдан Горині, Ірина та Ігор Калинці, Михайло Осадчий та інші. Між київською і львівською групами були розбіжності у поглядах, остання наполягала на політизації шістдесятницького руху, зокрема висловлювалися пропозиції скористатися досвідом оунівського підпілля.

У другій половині 1950-х років митці відчули послаблення режиму. Саме у цей час починається новітнє українське відродження. У літературу приходять молоде талановите покоління письменників, яких згодом назвуть «шістдесятниками». Вони виступа-

ли проти русифікації, утискання прав людини, тоталітарної системи, недотримання існуючої Конституції, обмежень у питаннях художньої творчості. Власне, це був опозиційний рух проти влади та характеру її діяльності.

У 1960-х роках Ліна Костенко видає збірки поезій «Проміння землі» та «Мандрівне серце», і їх одразу помічає критика. Поетеса звертається до теми духовності українського народу, історичного минулого держави. Її вірші вирізняються неординарністю, критичною оцінкою багатьох подій.

Серед прозаїків про себе заявили Володимир Дрозд, Григорій Тютюнник, Євген Гуцало. Літературні критики Іван Світличний, Іван Дзюба, Євген Сверстюк, Михайлина Коцюбинська, Валерій Шевчук видавали чесні та змістовні критичні статті. З ними співпрацювали перекладачі Григорій Кочур, Микола Лукаш, Дмитро Паламарчук та інші.

До провідних постатей у середовищі українських шістдесятників належить Алла Горська, дружина художника Віктора Зарецького. Вона народилася в Ялті у сім'ї радянського режисера Олександра Горського. У 1943 році його направили до Києва очолювати кіностудію ім. Олександра Довженка.

Алла Горська була одним із організаторів Клубу творчої молоді «Сучасник». Вона є автором численних художніх творів: «Автопортрет з сином» (1960), «Портрет В. Симоненка» (1963), монументально-художніх робіт.

Уже наступного 1965 року було заарештовано багатьох друзів і знайомих Горської: Богдана та Михайла Горинів, Панаса Заливахи, Валентина Мороза та ін. Алла Горська відкрито підтримувала ув'язнених. В експозиції музею представлена чернетка її листа до Валентина Мороза, написана українською мовою у блокуванні. Алла повідомляє, що отрима-

ла і прочитала його другу книжку «Серед снігів». Але пише це приховано: дякує за квітку серед снігів.

У середині 1960-х Алла Горська долучилася до правозахисного руху в Україні: надіслала заяву прокуророві УРСР з приводу арештів української інтелігенції. У 1968 році вона підписала «Лист-протест 139» на ім'я керівників КПРС і радянської держави з вимогою припинити незаконні арешти. І головне, що потім не відмовилася від свого підпису. Алла Горська брала участь в акціях протесту, відмовлялася співпрацювати зі слідством, приходила на судові засідання для підтримки й оборони своїх однодумців. Вона також не забувала про родини політв'язнів, намагалася матеріально й морально їх підтримати.

На неї чинили тиск у різні способи, наприклад, через батька, з яким вона змушена була припинити спілкуватися. За нею стежили, їй погрожували невідомі особи.

Горська була жорстко вбита 28 листопада 1970 року у м. Василькові на Київщині. У цьому звинувували її свекра, 90-річного дідуся, якого теж було вбито.

У перших числах грудня 1970 року Надія Світлична разом з Євгеном Сверстюком знайшла у Василькові вбиту подругу, організувала похорон і встановлення пам'ятника на її могилі. Похорон Алли Горської відбувся 7 грудня 1970 року в Києві. Він перетворився на демонстрацію протесту проти існуючого комуністичного режиму в Україні.

Брат Надії Світличної, Іван Світличний, був постаттю, навколо якої об'єднувались активні і творчі шістдесятники. Він народився на Луганщині. До Києва приїхав у 1952 році навчатися в аспірантурі Інституту літератури.

У 1960-х роках Іван Світличний брав участь в організації культурного і наукового життя творчої молоді. Його квартира була своєрідним центром національно-свідомої молоді, дискусійним клубом, де формувалися погляди більшості шістдесятників. Усіх приваблювали не лише енциклопедичні знання Івана Світличного, а й особисті його риси – інтелігентність, м'якість, товариськість, доброзичливість.

Через свою громадянську позицію він зазнав переслідувань з боку репресивних органів. Під тиском КГБ втратив роботу, змушений був перебиватися випадковими заробітками, публікаціями у пресі під псевдонімом або чужим прізвищем.

У 1965 році Україною прокотилася хвиля арештів. Було затрима-

но понад 20 осіб, в тому числі Івана Світличного. Усіх звинувували за ст. 62, ч. 1 КК УРСР: антирадянська агітація і пропаганда.

На той час, а це був вересень 1965 року, він уже давно був без офіційної роботи. За ним і його дружиною Леонідою постійно стежили, телефон відверто прослуховувався. 31 серпня 1965 року у помешканні Івана Світличного відбувся обшук, далі – арешт. Через 8 місяців, 30 квітня 1966 року, його випустили через брак доказів.

Після звільнення Іван Світличний не міг улаштуватися на роботу, його не публікували. У цей період він активно займався самвидавом: писав і редагував статті різного характеру.

На початку 1970-х років влада остаточно відмовилася від дозваної демократизації і перейшла до широкомасштабних репресій. У 1972 році було заарештовано десятки талановитих представників української творчої і наукової інтелігенції, а також національно свідомих робітників.

Для Івана Світличного це був уже другий арешт. Того ж року було ув'язнено Євгена Сверстюка, Василя Стуса, В'ячеслава Чорновола, Надію Світличну. 27–29 січня 1973 року відбувся закритий судовий процес, де було винесено вирок: 12 років позбавлення волі (7 років концтаборів суворого режиму і 5 років заслання) за антирадянську агітацію і пропаганду, виготовлення та поширення самвидаву. На суд ні дружину, ні матір Івана Світличного не допустили.

Він відбував покарання у таборах Пермської області. Незважаючи на відсутність пальців на руках, поганий стан здоров'я (хвороба нирок, туберкульоз), його позбавили інвалідності й він був змушений працювати нарівні з усіма. Майже весь останній табірний рік він провів у лікарні.

У таборі Світличного називали «табірною совістю». Він виявив моральну стійкість у нелюдських умовах. У 1974 році його відправили етапом на виховну «профілактику» до Києва, та, не досягши бажаного результату, повернули назад до табору. Він тоді важив 46 кг після тривалого протестного голодування.

Місцем заслання для Івана Світличного було призначено селище Усть-Кан Горно-Алтайської області. Тамтешні кліматичні умови (низький тиск і розріджене повітря з браком кисню) були протипоказані йому за станом здоров'я. 20 серпня 1981 року у Світличного стався інсульт, унаслідок чого він став інвалідом I групи. Пережив клінічну смерть, складну ней-

рохірургічну операцію, частковий параліч. Вижив тільки завдяки самовідданому доглядові дружини. Він відбув термін повністю.

Після звільнення продовжувати колишню творчу і громадську діяльність він уже не зміг. Дружина Леоніда та сестра Надія докладали максимум зусиль, щоб покращити його стан після перенесеного інсульту, консультували у кращих фахівців-невропатологів, виконували всі їхні призначення. Зі спогадів Марії Мурашової – фахової медсестри, яка робила Івану Світличному ін'єкції та ставила крапельниці, призначені лікарями: «Після повернення з ув'язнення Іван Світличний повністю змінився. З красеня-брюнета він перетворився на сивого дідуса. Незмінними залишились лише його очі. Коли я приходила до нього додому, я чітко розуміла, що він мене впізнає. Він навіть намагався посміхнутись. Але говорити він не міг...». Помер Іван Світличний 25 жовтня 1992 року, похований у Києві на Байковому цвинтарі.

Надія Світлична народилася 8 листопада 1939 року в селі Половинкино Старобільського району на Луганщині. 1963 року оселилася в Києві. Клуб творчої молоді, який відвідувала з братом Іваном, відіграв величезну роль у житті Надії. Там вона познайомилася з багатьма майбутніми дисидентами, найближчою її подругою стала художниця Алла Горська.

Після зіткнення 22 травня 1967 року біля пам'ятника Тарасу Шевченку Світличною серйозно зацікавився КГБ. 8 листопада того ж року Надія Світлична разом із братом Іваном, Іваном Дзюбою та Ліною Костенко надіслали лист-протест тодішньому Першому секретарю ЦК КП України Петру Шелесту, в якому кваліфікували процес над В'ячеславом Чорноволом як порушення елементарних процесуальних норм. За це її у 1968 році звільнили з роботи.

Після так званого «січневого поєдинок» 1972 року Надію Світличну майже щодня викликали на допити в КГБ у справі брата. Щоразу прощалася зі своїм дворічним сином Яремою, який теж був для КГБ «аргументом» слідства. За місяць до арешту на черговому допиті оголосили про арешт і зажадали написати доручення, кому вона довіряє виховання дитини.

«Були страх, сльози, сумніви, торгівля з самою собою: чи не піти на компроміс задля дитини», – згадувала Надія Світлична.

Заарештували її 18 травня 1972 року. Як це відбулося, вона описала в листі до Галини Севрук (без дати), який зберігається у фондах музею: «Раптом згадала про 18 травня 1972 р. Згадала чітко, як я купувала на Володимирському базарі бузок і тюльпани, але до Софії не дійшла, бо слідчий Сірик дуже просив мене зайти на хвилинку до його кабінету. Льо-

ля перехрестила мене вслід, але хвилинка тривала 4 роки...». Сина з ясел кагебісти відвезли в Будинок дитини у Ворзель під Києвом. Тільки зусиллями братової дружини, Леоніди Світличної, родині вдалося забрати його і віддати бабусі на Луганщину.

Більше року Надія провела в ізоляторі КГБ на Володимирській. У її судовому вироці написано: «Надія Світлична, з метою підризу й ослаблення радянської влади, виготовила в чотирьох екземплярах наклепницький антирадянський твір Євгена Сверстюка «Собор у риштованні» і розповсюдила його шляхом передачі автору».

23 травня 1973 року Київський обласний суд засудив Надію Світличну на 4 роки таборів. Покарання відбувала у Мордовії, в селі Барашево Теньгушовського району.

Надія Світлична повернулася до Києва у травні 1976 року. У прописці їй відмовили, на роботу не брали, погрожували заарештувати за «дармоїдство». Жила із сином у братової дружини, Леоніди Світличної. Восени 1976 року зважилася надіслати до ЦК КПУ й уряду заяву – відмову від громадянства, мотивуючи цей крок жорстокою розправою над Л. Лук'яненком, П. Григоренком, В. Чорноволом, В. Стусом, С. Шабатурою та іншими достойними людьми. Свій вибір пояснила так: «Нижче моєї гідності бути громадянкою найбільшого в світі, наймогутнішого і найдосконалішого концтабору».

У 1977 році Надія Світлична вийшла заміж за Павла Стокельного, прописалася й улаштувалася двірничкою в дитячому садку, але після чергового допиту була звільнена і з цієї «посади».

На «відкритому» судовому процесі у березні 1978 року в містечку Василькові Київської області над Миколою Матусевичем і Мирославом Мариновичем була свідком. Щодо її показів до ЦК КПУ надійшла така інформація: «Намагалася використати судову трибуну для антирадянської агітації і пропаганди».

У 1978 році Надії Світличній та її родині дали дозвіл на виїзд з Радянського Союзу. 12 жовтня 1978 року вона виїхала спочатку до Рима, де мала аудієнцію у папиримського Павла VI, а 8 листопада того ж року прибула до США.

Працювала перекладачкою у Гарвардському університеті. Від 1980 року Надія Світлична брала активну участь у роботі Закордонного представництва УГГ (Української Гельсінської групи), стала редактором-розпорядником його періодичного видання. До неї стікалася вся інформація про репресії в Україні. До 1985 року вона регулярно видавала «Вісник репресій в Україні» (коштом української діаспори). Упродовж 1983–1994 років Надія Світлична працювала в Українській редакції Радіо «Свобода». Спочатку виходила в ефір епізодично, зазвичай у

зв'язку з трагічними українськими подіями. Від постійної роботи в редакції спершу відмовилася, боялася нашкодити братові. Потім, коли зрозуміла, що братові вже неможливо нашкодити, погодилася. Івана Світличного, блискучого літературного критика та поета, система зробила інвалідом першої групи.

Розшифровуючи і розбираючи передані з таборів матеріали, перетворюючи їх на брошури та книжки, Надія Світлична вчинила справжній подвиг. Це була неймовірно тяжка, каторжна робота. Саме їй ми завдячуємо підготовкою до друку книжки Василя Стуса «Палімпсести».

Надія Світлична жила у місті Ірвінгтон, штат Нью-Джерсі, працювала в Українському музеї у Нью-Йорку, редагувала жіночий журнал «Віра».

У 1990 році Надія Світлична приїхала в Київ під час «Революції на граніті». Щодня приходила на Майдан, але зізнається, хто вона, не зважилася. Потім вона пояснювала це так: «Я сита з багатої країни, а вони голодують». Тоді ж подумала: «Діти гідно продовжують традиції шістдесятників... Україна прокинулася».

Після смерті брата Івана разом із його вдовою Леонідою Світличною підготувала до друку збірку його віршів «У мене – тільки слово» (видана у 1994 році) та книгу спогадів про Івана Світличного «Доброокий» (видана у 1998 році). Померла Надія Світлична 8 серпня 2006 року у місті Матаван, штат Нью-Джерсі, США. Поховали її на Байковому цвинтарі у Києві.

У 1994 році Надії та Івану Світличним була присуджена державна премія імені Тараса Шевченка. Під час вручення їй Шевченківської премії Надія Світлична проголосила про необхідність створення фонду Музею шістдесятництва, передала у цей фонд свою отриману премію, а кількома днями пізніше заснувала ініціативну групу зі створення музею. Її очолила вдова художника-шістдесятника Веніаміна Кушніра Галина Кушнір (Возна).

Окрім коштів, Надія Світлична передала до фонду найцінніше – власний архів збережених нею документів, а також особисті речі. Серед них – саморобна торбінка, пошта Миколою Плахотнюком у психіатричній лікарні та подарована Надії Світличній у 1978 році, перед її від'їздом за кордон. Також збірку портретних фотографій шістдесятників, які вона виготовила, працюючи в Українському музеї у Нью-Йорку. Нині ці фото – на стіні музею: молоді В'ячеслав Чорновіл, Василь Стус, Ліна Костенко, Іван Драч, зустріч у майстерні Галини Севрук.

Також Надія Світлична передала до музею величезну кількість листів, рукописів, які належали їй та її брату Івану, зокрема збір-

ку листів, повідомлень про вручення бандеролей та посилок для в'язнів із таборів та заслання. Дисиденти мали право двічі на місяць отримувати і двічі на місяць надсилати листи. Оскільки кожен лист проходив цензурну перевірку, інформацію намагалися зашифрувати: Бориса Антоненка-Давидовича називали «батьа», Надію Світличну – «Октябриня», «Брися», коли говорили про міцне здоров'я і повноцінний раціон, це означало, що насправді все навпаки, і т. п. Серед переданих листів та документів – телеграма Богдану Гориню із привітанням з нагоди дня народження від Надії Світличної, Галини Возної та Євгена Концевича, лист Івана Світличного до Валерія Марченка, лист Василя Овсієнка до Миколи Плахотнюка, повідомлення про вручення поштового відправлення Івану Світличному від Андрія Сахарова з його підписом та дописаним привітанням від його дружини Олени Боннер.

У Музеї шістдесятництва є кімната – збірний образ помешкання учасника шістдесятницького руху опору. За основу взято речі з квартири Івана Світличного на вулиці Уманській, яка була прихистком для всіх шістдесятників, – стіл, книжки і журнали, портативний магнітофон «Весна», на який записували літературні читання молодих поетів, транзисторний радіоприймач, яким ловили хвилі Радіо «Свобода» та Бі-Бі-Сі, друкарська машинка Надії Світличної. Усе це також передано до музею Надією Світличною.

А ще серед особистих речей, переданих нею до музею, – її літня табірня сорочка з вишитим комірцем. Такі комірці носили українки-політв'язні замість нашивок з номерами. Він на кнопках, тому його легко можна було зняти, але так само легко й одягнути. Також табірні вишивки, які робили жінки, зокрема закладка з вишитим козаком. Історія цієї закладки доволі цікава. Надія Світлична домовилася з братом Іваном, що раз на чотири місяці писатимуть листи безпосередньо один одному. До Різдва свята вона вишила йому закладку і передала в листі. Не сподівалася, що дійде. Але вона дійшла, що було надзвичайним дивом і великою радістю для обох. А ще капці Тетяни Красової, які вона заповіла після своєї смерті Надії Світличній. Це був справжній подарунок в умовах великих морозів. Ці збережені та подаровані Надією Світличною речі стали першими експонатами Музею шістдесятництва.

А одним із найновіших експонатів став дріт з Кучинського табору, де загинув Василь Стус. Цю річ привіз та передав до музею останній в'язень цього табору Василь Овсієнко.

У березні 1994 року Надія Світлична запропонувала створи-

ти, крім ініціативної групи, громадську організацію «Музей шістдесятництва» (ГОМШ), яку очолив перший директор музею, політв'язень Микола Плахотнюк. Під його керівництвом було зібрано величезний музейний фонд, що включає мистецькі твори, фотографії і документи, книжки та особисті речі шістдесятників.

Ініціативна група уклала концепцію Музею шістдесятництва, яку обговорила громадськість, і звернулася до міської влади з проханням забезпечити музей приміщенням – проте отримала відмову. Незважаючи на це, ініціативна група збирала документи і матеріали для майбутнього музею, які зосереджували і зберігали у приватних квартирах.

У червні 1999 року відбулися установчі збори, на яких було юридично створено Громадську організацію «Музей шістдесятництва» (ГОМШ), статут організації, керівні органи, а головою правління обрано колишнього дисидента-шістдесятника та політв'язня Миколу Григоровича Плахотнюка. У березні 2000 року організація була зареєстрована у Київському міському правлінні юстиції. На початку музей розташовувався у двох кімнатах будинку на вул. Межигірській, 7/16, наданих Всеукраїнським товариством політв'язнів і репресованих.

Наприкінці 2000 року Надія Світлична на зустрічі з Головою міста Києва Олександром Омельченком клопотала про надання приміщення для Музею шістдесятництва. І тільки наступний голова КМДА, Леонід Черновецький, 14 листопада 2006 року видав розпорядження «Про музей шістдесятництва – філію Музею історії міста Києва».

У квітні 2011 року головою ГО «Музей шістдесятництва» було обрано Олексія Зарецького. Архітектурно-будівельна експертиза приміщення на вулиці Олесь Гончара, 33 показала його придатність для музейної установи. Навесні 2012 року були проведені ремонтні роботи з перепланування приміщень, а восени того ж року Музей шістдесятництва прийняв перших відвідувачів.

В експозиції музею представлені мистецькі твори українських художників-шістдесятників (живопис, графіка, скульптура, ескібрис, плакати), зарубіжна література, видана коштом української діаспори у роки холодної війни, зразки самвидаву, тематична бібліотека, рукописи, листи, унікальні фото та особисті речі, які належали дисидентам-шістдесятникам. Наразі колекція нараховує близько 30 000 музейних предметів та постійно поповнюється.

Олесь БЕЛЯЄВ,
старший науковий співробітник Музею шістдесятництва

ОКРИЛЕННЯ ПОДИХУ ВОЛІ: З ТВОРІВ МОЛОДИХ І НАЙМОЛОДШИХ БІЛОРУСЬКИХ ПОЕТІВ

Від перекладача
Нині, коли дедалі більше співвітчизників схвилювано стежить за подіями в Білорусі, пропонуємо звернути увагу на кількох письменників, імена яких в основному нові для українського читача.

У цій добірці вміщено вірші авторів, у яких нещодавно з'явилася перша книжка, які наблизилися до її публікації чи в цілому вражають своїм стартом у літературі. Особливо це стосується нинішніх відвідувачів Школи молодого письменника при опозиційній Спільноті білоруських письменників.

У їхньому доробку грандіозні міфи про вогонь та велику річку співіснують з очудненням мінських мікрорайонів, а віртуозна гра з внутрішніми формами слів доповнюється суворішою поезією прямих сенсів.

І ще одне. Якщо послання на пісні «Океану Ельзи» у тексті Микити Воронцова – перекладацький прийом, який радо схвалив автор, то цитата із Сергія Жадана міститься і в оригіналі поезії Вікторії Трифонові (здогадаєся якої?).

Цінуймо цей приязний інтерес до нашої культури та не будьмо байдужими до людей, які борються за подих волі в часи коронавірусу й диктатури!

МАРІЯ БАДЕЙ

Народилася 1997 року у Вовковиську на Гродненщині. Випускниця Білоруського колегіуму та Школи молодого письменника. Закінчила філологічний факультет Білоруського державного університету (2018). Переможниця конкурсу рукописів дебютних книжок «Неба з сабою» («Небо із сабою») у межах Фесту Короткевича (Білорусь, 2020). Фіналістка та призерка Фестивалю одного вірша (Мінськ, 2020–2021). Головна редакторка проекту Wir.by.

Я, людина великого лісу,
Споглядаю людей великої річки.
Людей обережного дива, що струмені простором,
Людей, із чийх долонь виростають весла.
На весла примощуються крички,
Білі, ніби лискучі яблука,
які опадають у воду.

теплим персиком липня
у насмішкватості мови бростей

як місто розм'якло
сонце на вечерю вітри
п'ють розпечені ліхтарі
п'яніти в німоті пізніх тролейбусів
дихайте: люб-лю
знайти кількоро горіхів
горобиної ночі
блискавка б'є у горіх
винна мова

Країна – гравюра, викарбувана залізними.

Присмак заліза, відтінки
Скла, від тіні –
Навтіки потяг.

Шампанське лісів засніжених!

Цю зиму Брейгель намалював

По ксилографії сухими голками.

Земля задубіла – дебеда сковорода,

Поволі млинець гарячий сповзає за горизонт,

І поміж патом та шахом – міста,

Де ронить електрика

Свої мандарини. Сині

Сутінки, сонні злодії

З лезами заледенілими за голками

З лісу вилазять, полоняць

Поля, шляхи глотають.

З вуст їхніх віє, з очей струмлює, з рук

Зорями пахне,

Так холодніє,

І день застигає у студенець.

ОЛЕСЯ БАШАРИМОВА

Народилася 1987 року в Могильові. Авторка поетичної збірки «Росомаха» (2020), у 2021 році стала лауреаткою премії імені Наталії Арсенєвої за найкращу книжку поезії білоруською мовою. Переклала білоруською мовою зі шведської твори Астрід Ліндгрен про Карлсона, кілька книжок Туве Янсон про мумі-тролів, а також низку віршів Едіт Седергран, Дана Андерсона, збірку поезій Вернера Апенстрема «Літанія» (2019).

Нині точиться ніч із дахів країн
і знахабніло зачіпає бетон.
Сховано так багато й ретельно кровин

під нічним розпанаханням шапів,
що ночі позгризати кортить мозолі
на могилах замордованих душ:
тих, які вітер засипав і камінь залив,
стягом розпроставшись живучим і дужим.

Ніч позбудеться болів – один ривок,
ніч іде, притишуючи ліхтарі.
Непочатої, втім, і безмежної волі
подих окрилюється старий.

Воляння озер
розлогими голосами
через клетання хвиль,
і назустріч – подихи неба.

Вічне полум'я спокою,
жага вічного життя.
Золотий пилок, який хтось видзьобує з-під води.

Утікає від мене стріла, утікає стріла.
Де від неї займеться вогонь – там вона проросла,
там пожежа її проросла, і у попелі тім коренився, стовбурчився та розгалужився дим.

Верховіття від ікол вітрів опаде, мов ковтун,
та стоїть іще стовбуром дим, одноногий вістун.

Я їду за своєю стрілою – де спурхує зблиск?

Задимілося небо – знайду путівцець хоч якийсь:

я схоплю хоч якусь із розкидистих димчастих лап
і дістануся прикорня – власне, до нього я йшла.

І, окутуючи серпанками, дим шепне:
«Я нікуди не вів – це ти привела мене».

МИКИТА ВОРОНЦОВ

Народився 1998 року в Мінську. Навчається на філологічному факультеті Білоруського державного університету і в Школі молодого письменника. Переможець Фестивалю одного вірша (Мінськ, 2021). Вважає поезію розширенням можливостей мови.

РАНКОВИЙ АВТОБУС

I

Голова – плід,
налитий утомою,
який хилиться долі
під власною вагою.
Я поклав би його на подушку,
щоб сон зірвав
і затис його у своїй руці.
Але покласти його можна
лише тому дядькові на коліна,
який,
либонь,
не погодиться.
Уночі змагався зі сном,
який виявився дужчим
і залишив синці
під очима.
Радію співає про те, як мене кохає.
Добре, що моя дівчина цього не чує.

II

Голова – келих,
наповнений сном.
Тримаюся за поруччя,
щоб не розлити.
У ньому відбивається
ранкове небо.
У небі – рештки ночі.
Ранок несе їх
на золотих багнетах.
Сонце з трибуни виднокола
викрикує на світ новий день.

Чому кричиш?
Я приглядаюся:
небо червоне від плачу.
І згадую:
уночі була злива.

III

Жовтий світлофор:
серце автобуса нервово стукає.
Автобус теліпається вогким асфальтом.

Водні струмені
безжалісно вимивають
хребет дорожньої розмітки.
У калюжах – небо.
Автобус оббризкує пішохода,
і той відтирає небокрай від куртки.
Я махаю людям потойбіч калюжі,
поки нашим усесвітом
автобус когось не забризкав.

У ПАРКУ

вітер гойдає думки
одну зірвав
і підніс до вуст
у тебе гарні очі
пробач
не втримав
я хочу зісходити з теми
однак моє освідчення
ти схопила та роздивляєшся
мовби якусь химерну комашку
ти усміхаєшся
та шпурляєш його убік
я думаю підняти
втім його вже хтось
переїхав на велосипеді

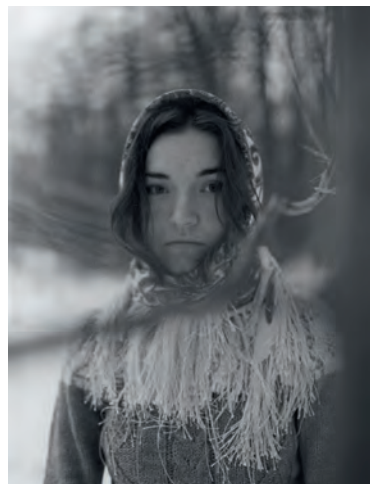
Спогади – це сліди на піску,
й один із них
був у формі твоєї ступні.

I

Темрява спінена б'ється об берег.
Сперечаються нічні клуби.
В одному співають:
– Без тебе мене нема!
В іншому:
– Відпусти, я благаю: відпусти!..
Я хотів дістати для тебе повню, що
заплуталась у галуззі,
але ти не пустила, бо за вікном
закінчується світ.

II

«Бувай».
Пішла до аеропорту
й віддряпала щось від підшви.
Напевно, моє серце.
Знерухомію.
Сльоза літака тече небосхилом.

ВИКТОРІЯ ТРИФОНОВА

Народилася 2001 року в Мінську. Закінчила Лицей Білоруського державного університету. Студентка факультету журналістики БДУ. Відвідує Школу молодого письменника.

Фіналістка Фестивалю одного вірша (Мінськ, 2021). Перекладає, зокрема і з української мови.

спочатку підійняли стяг над палацом
потім установили на майдані
коли цього виявилось мало
почали підкорювати нові висоти
університети
кінотеатри
крамниці
ресторани
стяги ізсередины пнуться назовні
омінаючи сцени
дошки пошани
вхідні двері
від першого до останнього поверху
бліцкригом рушають на дах
готуєш
побачити мітку режиму
і на своєму будинку
стяг це лише зачин
іменник
номінативна одиниця
навіть якщо не підмет
присудок не буде лагідним.

я людина проста
мати навчила стояти в черзі
стою.
не вдома проте з мене виховання не
вбити
вродився у великій сім'ї?
чекай черги.
ми з подругою тримаємося за руки
сьогодні у нас на двох
однісінька надія повернутись додому.
ми діти нас якщо й били то лише вдома

але про таке не кажуть.
полонені диктатури свідомо,
навчилися стояти в чергах
аби виявляти любов
до рідного
головне опинитися зі своїми в одній.
черга на догляд
черга поховати свій голос
черга покласти квіти
черга передати харчі
черга зустріти втрачених
черга на допит
черга на трус, черга на переслідування
черга на виїзд. черга на розстріл
до кожного дійде черга на звітування,
розходьмося по чергах
хто
останній?

СУМНИЙ КВІТОЧЦІ

існування обмежується
вазоном керамін
і вікном поміж візерунковими фіранками
воно зашпорталось
в переході на коласа
поміж безхатченків та продавчинь
випаровується світанкова піна з голів
і складається в літери
«квіти полляй»
і мова титульної нації примушує
ледь-ледь зам'ятися
думати про поля й напівзримі деталі пейзажу
поливати вазон
зустрічаємось десь поміж першими і останніми
вагонами або й потягами
у понурій підземці
вірші коли? питаю
– смієшся на це
живем поволі
помади колір червоный
як тут не перетинатися

ти точно додому сьогодні прийшла щасливішою і займаються небесні сфери над тобою щоранку наново піде смуток і підуть люди поступаючи місцем іншим і ти знову квіткою станеш на грушівському¹ підвіконні

ЄВГЕН КУНЦЕВИЧ

Народився 2000 року в Мінську. Випускник Лицею Білоруського державного університету. Навчається на філософському факультеті БДУ й у Школі молодого письменника. Пише вірші білоруською, перекладає поезію з української, російської, іспанської й англійської мови.

я почуваюся нічним трамваем що, спорожнівши, суне в гущу мжиць порожні парки й вулиці до краю а я міркую: де мій пасажир? а я міркую: вдалині зупинка, де вибіг він, лишивши при вікні квиток? на правду трепетна тростинка! невже йому не милі проїзні? я двічі повторив: люб'язно й різко відстежую зупинки крізь п'ятому я спорожнілий, дальші оповістки? кому скажу кому скажу кому я їду з м'ясникова² в сребрянку³ старанно зупиняюся щораз зупинки мов буряні полустанки. якби. вже хто. трамвая. підібрав. я повернув би може до проспекту та шлях мій не з розважливих шляхів хай хтось іде з околиці до центру я з центру на околицю летів і швидкість набираючи потрохи колеса поврізаються в асфальт я в порожнечу вже ледь-ледь закоханий в цій пустці – нутрянний гримучий шквал зійду я з рейок бити-му стовпи... горить червоне колюча голова знервовано дрижить на півшляху земного перегони мене зробили стихним і сонним та спальні озиваються райони: чекає на кінцевій пасажир

СЕРЕБРЯНКА МІФОЛОГІЧНА

міське повечір'я застигле застигли і наші двори б та все скімлять під вікнами скілли й вирують мовчазно харибди як тяжко віддатись морфею в районі подібним до гето бо звітряться сні порохнею достоту ніхто не засне там шукає адміна і сервер пантрує ночами повсюди патруль триголий цербер точніше потроєна псюра а скрізь лабіринт досконалий яким ти снуєш мимоволі

дедал телеграмним каналом клубок надішле запаролений химери не ступлять на п'яти бо нас порятовують харити і всі хто зневірився раптом помчать у подвір'я відкрито і сміх подолає понурість і кожен – геракл неначе і свято вночі запанує і згубників тут не побачиш

АНАТОЛЕВІ СИСУ⁴

ми діти, виховані на цитатах, вирваних із контексту живем немовби так можна мовби так можна ми діти, виховані на цитатах, вирваних із сердець сердець, одначе, знекровлених ми діти виховані на цитатах тих, від кого мати відвела б нас за ручку лементуючи: «не чіпляйтеся до мого малятка!» на цитатах тих тих самих самих «не розмовляй із незнайомим дядьком!» і «вчитимешся погано, будеш як він» ми діти, виховані на цитатах відданих нам цукерками від незнайомих на вулиці дошкульно-добрих незнайомих на вулиці на вулиці бо в актових залах волав не останній з народних «паскудник заберить-но звідсіля цього паскудника ох моє серце!!!» та й на вулиці голосили: «геть від нашого сина, брудний недоумку!» брудний недоумок ми діти, виховані на цитатах, вирваних із умів умів найкращих умів, одначе, знедумлених і вони не заведуть нас «у невідомому напрямку» їм нічого нічого не треба не треба за винятком нашої пам'яті пам'яті за винятком нашої самостійності нашої самостійності ми діти, виховані на цитатах, вирваних із контексту! відпустить-но мене, цитати хай і з думкою в голові! хай і з думкою в голові ми діти ми діти ми діти

З білоруської переклав В'ячеслав ЛЕВИЦЬКИЙ

1. Мається на увазі мінський мікрорайон Грушівка (тут і далі – примітка перекладача).
2. М'ясникова – площа М'ясникова у Мінську.
3. Сребрянкa – мікрорайон у Мінську.
4. Анатоль (Анатолій) Сис (1959–2005) – білоруський поет, один із лідерів неомодерністичної літературної спілки «Тутэйшыя» («Тутешні»), заснованої 1986 року. Належить до найяскравіших і найпровокативніших постатей у новітній білоруській культурі.

«... СТІЛА ОМИНАЄ МАРІАЦЬКУ ВЕЖУ»

Від перекладача
Однією з найбільших втрат для мистецької спільноти у 2021 році стала смерть Адама Загаєвського. Цей польський поет, прозаїк, есеїст, критик, перекладач належав до чільних представників «нової хвилі» у своїй літературі, асоціювався з етичним і естетичним нонконформізмом, а також стало згадувався серед потенційних лауреатів Нобелівської премії.

Письменник народився 1945 року у Львові в родині, яка була виселена до Польщі, і зберіг симпатію до рідного міста: одна з відомих збірок Загаєвського та її стрижневий вірш називаються «Їхати до Львова». Після закінчення Ягеллонського університету в Кракові, де опанував психологію (завершив навчання в магістратурі 1968 року) та філософію (магістр з 1970-го), він викладав. З кінця 1960-х до середини 1970-х років брав участь у діяльності літературної групи «Зараз» («Teraz»), спрямованої на зближення художнього світу з позатекстовою дійсністю, посилення ролі прямих сенсів у поетичній мові, підкреслення гострих викликів сучасності. Від 1976 року його доробок був під цензурою в Польщі. На початку 1980-х автор емігрував до Франції, звідки повернувся до Кракова 2002 року. Був лектором Чиказького та Г'юстонського університетів (США).

Ця добірка – спроба представити вірші Адама Загаєвського, які здебільшого не були відомі українському читачеві.

ОГОЛОШЕННЯ

(зі збірки «Лист», 1979)

Якщо ти живеш у державі з дефіцитом, у якій численні промови врівноважено всілякими недомовками, у якій ботанічні сади й гербарії – це взірці досконалого вислову і улюблена страва народу – це голубці спокою, якщо ти мешкаєш у країні, де троянди полум'яють, вулиці дедалі жвавішають, місто згинається, мов соняшник, і одностаїно ростуть ліси, де будь-хто носить із собою свою світліну й імена померлих, де визнають іронічну релігію спогадів та двовір'я, напиши мені; збираю листівки, цікавлюся музикою, малярством, філателією, спортом і поезією.

ПРАВО

(зі збірки «Їхати до Львова», 1985)

Незрима воно, прозоре, з анемічною шкірою хворобливого хлопця, що розгадує шаради; невідкладне поетовій розчуленості; обожною маскарлади, убирається в жіночі сукні, переховується під порохнявою перук. Одначе це воно, стійке, мовби пружини в годинниках на замкових вежах, розпростує та зміцнює плечі вільних людей.

ЧИТАЧІ ПОЕЗІЇ ПРОСЯТЬ

(зі збірки «М'ясні крамниці», 1975)

Читачі поезії просять про світло зримає у віршах про годинник про дорогу яка тихо спрокволу не декламує

Маяковського просуватиметься вперед Матері благають про зорю надії для своїх синів

що розпочали життя втратою віри Батьки шорткими словами нагадують поетів

Старий котрий пам'ятає свою першу світову війну

перепрошує бо зрозумів небагато але не вбачає в цих віршах любові

Читачі поезії ви мусите допомогти поетам

Поезія іскрить віддзеркаленим сльозом Матері поетів побиваються над тим самим морем

Поетова родина перебирається до іншого міста

Поети промовляють настільки гучно що шкіра на їхніх обличчях

репається наче рукавичка

Читачі поезії допомагайте поетам

Повішайте в себе вдома опуклі дзеркала

Облаштуйте підручні книгозбірні серця

ТАМ, ДЕ ВДИХ

(зі збірки «Спрага», 1999)

Він самотньо стоїть на сцені без жоднісінкового інструмента.

Він долоні кладе на груди, туди, де народжується вдих і де згасає.

Це не долоні співають і не груди.

Співає те, що мовчить.

КАРМЕЛІТСКА¹

(зі збірки «Повернення», 2003)

Вулиця Кармелітська, блакитний трамвай, сонце,

вересень, перший день після канікул, дехто повернувся з далеких мандрівок,

броньовані дивізії в'їжджають до Польщі,

діти рушають до школи у строях ошатних,

білих і темно-синіх, як вітрило й море, як пам'ять і натхнення, і виноград.

Виструнчуються дерева на знак поваги до могутності молодого розуму, який

поки що не спізнав вогню та сну, але щойно захоче,

не зіштовхнеться з жодною перешкодою

(якщо до уваги не брати межі невидимі).

Вітають дерева молодість із повагою, але ти – будь відвертим – зазриш

цьому початкові, цьому виходові з дому, з дитинства, із солодкої темряви,

яка має смак мигдалю, родзинок та маку –

видибуєш до крамниці по хліб і потім повертаєшся додому, без поспіху,

навивстуючи та мугикаючи легковажно;

твоя школа ще не розпочалася, відійшли вже учителі, залишилися

майстри,

твій сон полинув небом помежи хмар, далекий, мов літо.

БІЛЯ ПІДМУРКІВ СОБОРУ

(зі збірки «Антенни», 2005)

Якось у червні, під вечір, повертаючись із тривалої подорожі і ще маючи свіжі спогади про пахоці розквітлених дерев у Франції, жовті поля та зелені платани, що хутко бігли перед автівкою, ми сиділи на бордюрі біля підмурків собору

і напівголосно розмовляли про катастрофу,

про те, що настане, про невідворотну загрозу,

і хтось зауважив: це ще найкраще, що можемо нині зробити, –

розмовляти про темряву в тіні такої тендітній.

ГРОЗА

(зі збірки «Антенни», 2005)

У грози було золотисте волосся з чорними підпалинами,

і стогнала вона монотонно, мовби простолудинка,

що народжує зайшого вояка, можливо, тирана.

Величезні хмари, кількпалубні кораблі

оточили нас, а пурпурні нитки блискавок

ворушилися швидко й нервово.

Августраду змінило Червоне море. Ми їхали грозою, неначе яром.

Ти була за кермом; я дивився на тебе закохано.

МАГНОЛІЯ

(зі збірки «Істинне життя», 2019)

А ще та мить коли чорна кицька

спить на моїх колінах цілком безклопітно

і квітне магнолія на Кохановського²

і Франц Шуберт іще живе і татарська стріла

оминає Маріацьку вежу (а втім, тоді не було б

гейналу, який ти любиш)³

З польської переклав В'ячеслав

ЛЕВИЦЬКИЙ

1. Кармелітська – назва вулиці в Кракові (тут і далі – примітка перекладача).

2. ... на Кохановського – ідеться про вулицю Яна Кохановського у Кракові.

3. Мається на увазі легенда про виникнення гейналу – символу Кракова, мелодії, яку регулярно виконує сурмач на вежі Маріацького костелу. Вважається, що цей твір є обігранням, адже в давнину ворожа стріла раптово протнула шию стражникові, який грою на трубі прагнув повідомити польських воїнів про

наближення нападників.

В УКРАЇНСЬКОМУ ДОМІ ФЕРЕНЦА ЛІСТА

Мабуть, у долі кожного трапляються оті відблиски щастя, які освітлюють увесь життєвий шлях людини. Припали вони й на долю княгині Кароліни Івановської-Вітгенштейн, яка зустріла у своєму житті Ференца Ліста. Ця доленосна зустріч відбулася у Києві, взимку 1847 року, під час його гастролей, а саме – на концерті в актовому залі університету святого Володимира.

Володимир СКРИНЧЕНКО

Ліст із гордістю називав себе угорцем, але домом своїм вважав усю Європу. І на певний час Україна справді стала його рідним, українським домом, де він зустрів своє кохання. Київська зустріч мала своє продовження у селі Воронинці (нині – Воронівці Хмельницького району Вінничини): пані Кароліна запросила маестро на гостини до свого маєтку. Саме тут Ліст напише знамениті фортепіанні п'єси «Українська балада» і «Думка», на які його надихнуть перлини української народної пісні – «Ой не ходи, Грицю» та «Віють вітри, віють буйні». Тому й дізнається весь світ про мальовниче подільське село, про яке романтичний угорець у захваті згадуватиме: «Я у чудовому настрої, і вважаю, що коли є у світі Воронинці, то світ прекрасний...».

У Київ він прибув в ореолі європейської слави як «Паганіні фортепіано».

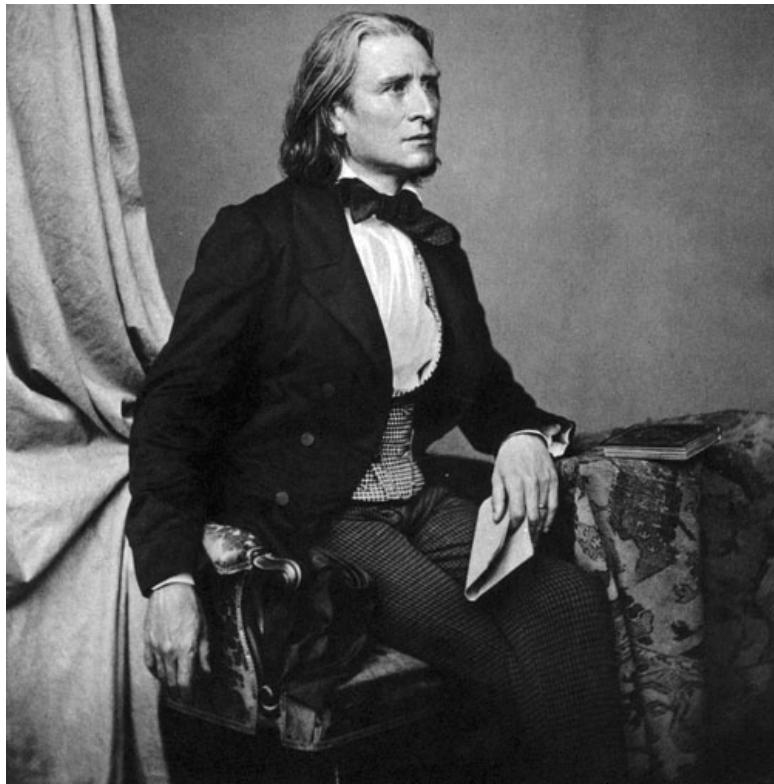
Паганіні-композитор і виконавець відкрив перед Лістом нові горизонти та надихнув його на каторжну працю, яка перетворила феноменально талановитого юнака на справжнього майстра, «Паганіні фортепіано», митця з неймовірними виконавськими можливостями. Під час своїх триумфальних гастролей Ференц Ліст відвідав майже всі європейські країни, подолавши у диліжансі безмежні простори від Гібралтара до Стамбула, від Единбурга до Москви.

Концертна діяльність такого масштабу була в той час явищем надзвичайним...

Сучасники зазначали магічну силу лістівського піанізму, проте лише деякі з них ясно усвідомлювали, що Ліст розпочав нову еру в історії піанізму, у розвитку мистецтва художньої інтерпретації. На фортепіано Ліст спроможний був відтворити повне звучання цілого оркестру.

ПРО ЩО МРІЄ ЖІНКА

До цієї події вона готувалася ретельно й заздалегідь. Та ще й промовляла «Pater Noster», без упину молилася, наполегливо шукаючи у молитвах відповіді на питан-

ня, що її мучили. Поряд із тим часто грала на роялі та скуповувала, де тільки могла, усе, що стосується Ліста, а особливо – його нові музичні твори та портрети. Згодом він став являтися їй уві сні. Вона жила ніби в очікуванні чогось нового й нежданого, але омріяного і бажаного.

Аж раптом узимку 1847-го її схвилювала звістка про концерти Ліста у Києві – хтось побачив афішу: «С дозволення начальства январа 23-го дня 1847 года, то есть в четверг, в Контрактной зале будет музыкальный вечер господина Франца Листа».

Лише після довгих вагань вона, нарешті, відважилася познайомитися з ним – у досить незвичний спосіб. І, мабуть, то був єдиний шанс привернути увагу знаменитості...

На це миттєво відреагував імпресаріо Гаetano Беллоні, який в антракті одного з благодійних концертів на користь сирітського дому прожогом кинувся до Ліста: «Maestro, тут якась помилка; одна дама заплатила за вхід 100 рублів, це в 100 разів більше найдорожчого квитка!...». Здивований Ліст дає наказ імпресарію негайно розшукати щедрю даму, довідатися про неї все можливе. Після напружених пошуків старанний Гаetano з'ясує ім'я цієї дами, а також адресу готелю, де вона зупинилася на час концертів Ліста.

Так, княгиня Кароліна Ельжбета Сайн-Вітгенштейн мала все – молодість (27 років) і казкове багатство (30 тисяч кріпаків), яке лишив їй у спадок її батько Петро Івановський, польський поміщик з Поділля. Проте не мала елементарного жіночого щастя. Її доля склалася украй невдало: 17-річною, заради надання «блиску» менш відомому прізвищу Івановських, без любові й згоди її видали заміж за князя Миколу Вітгенштейна, кавалергарда і фаворита царя Миколи I. Та вже після костюмного жаху вона з жахом відчула страшну несумісність із чоловіком майже в усьому. Гульвіса і кар'яр, молодий і пихатий князь жив бурхливо й розпусно – часто пиячив, програвав величезні статки дружини, на утриманні якої був. Тому після народження доньки Марії подружжя почало жити нарізно – сімейне життя пішло шкереберть. Чоловік з'являвся лише за коштами та з проханням оплатити його численні борги.

Не гаючи, Ференц вирішив нанести візит благодійниці. На Ліста, улюбленця прекрасної половини Європи, молода чорночка жінка зі смаглим обличчям і магічним поглядом справила надзвичайне, навіть гіпнотичне враження. «Рафаелівська мадонна...» – мимоволі спало на думку. А коли заговорила, то відчув, що перед ним – справжня інтелектуалка,

обізнана із творчістю Данте, Гюго й Ламартіна, спроможна досягнути творчі пошуки Ліста і глибоко усвідомити його величну місію музиканта.

За візитом прийшло й запрошення від Кароліни погостювати в її улюблених Воронинцях. Господиня особисто зустрічала дорогого гостя за українським звичаєм – з хлібом-сіллю, біля воріт свого величезного палацу, що височів, наче середньовічний замок, на Огрудку, природному узвишші лівого берега Сновиди.

Скромна на позір двоповерхова будівля вражала своїми інтер'єрами – багатю липниною, каскадами вишуканих люстр, старовинними меблями та колекцією рідкісних картин. У музичному салоні стояло два роялі, один із них – від славноговісного П'єра Ерара.

У вітальні Кароліна піднесла гостеві ошатний подарунок небаченої краси і витонченості – письменний набір зі старовинного срібла у вигляді трьох міфологічних фігур – Аполлона, Орфея і Прометея. Упродовж усього життя, в усіх своїх тривалих мандрах Ліст не розлучатиметься з цим подарунком.

Напевно, сама аура того вечора сприяла романтичним почуттям обох. Час злітав в інтимній бесіді у тьмяному світлі свічок у канделябрах. Мабуть, тоді й пробігла між ними ота єдина і неповторна, але така близька їхнім серцям іскра...

УКРАЇНСЬКА БАЛАДА

Концерти Ліста завжди проходили із надзвичайним успіхом.

Польське панство вже дізналося про гостювання Ліста у Воронинцях. І коли на запрошення Болеслава Потоцького він погодився виступити у Немирові, а потім ще й у Бердичеві, то туди з'їхалися пані ледь не з усієї Правобережної України, причому селилися вони у звичайних хатинах і навіть у єврейських халупах, оскільки місць у «порядних домах» геть не вистачало.

Географія і темп гастролей Ліста просто вражали. У березні він вирушає у Західну Україну та зупиняється у містечку Чорний Острів (нині – Хмельницька область). У маєтку графа Костянтина Пшездецького Ліст завершує свою знамениту «Угорську рапсодію №2», розпочату ще у Воронинцях. А наприкінці березня, після концертів у Кременці, вирушає до Львова, де виступає упродовж місяця.

У травні й червні його привітають у Чернівцях і Яссах, а після концертів у Румунії – у Стамбулі, де він зіграє для самого турецького султана Абдул-Меджида. Щедро нагороджений султаном, Ліст повертається в Україну, про що повідомляє «Одеський вісник» 16 липня 1847 року: «Сьогодні ... прибув сюди із Галаца Франц Ліст. Ім'я його одне з не-

багатьох, до якого не треба жодного епітета».

Шість концертів в Одесі з аншлагами: успіх неймовірний! Натовпи одеситів проводили маестро після концертів до готелю, де під вікнами оркестр з міської опери на знак вдячності грав серенади Ліста. Такого у Європі ще не було...

Під час гастролей Ференц постійно листується з коханою. І знов – полум'яні освідчення у коханні: «Моя єдина й славетна Любов! Без кохання мені не потрібні ані небо, ані земля...».

Саме в Одесі, коли Кароліна відпочивала там із донькою, у закоханих виникли ґрунтовні плани щодо подальшого спільного життя. Але для цього потрібно було обов'язково розірвати офіційний шлюб Кароліни з Миколою Вітгенштейном. От якби государ-імператор «высочайше повелеть соизволил» дати дозвіл на це...

Тому запрошення на вересневі гастролі до Єлисаветграда (нині – Кропивницький) виявилось дуже доречним: невдовзі сам імператор мав там проводити огляд військ.

«Розв'язання життєвого питання наближається..., – пише Ліст до матері, – 1847 рік принесе мені удачу!». Проте поспілкуватися із самодержцем у Єлисаветграді так і не вдалося: для Миколи I та його оточення Ліст був лише музикантом, а не людиною...

У душевному сум'ятті Ліст повертається у Воронинці, де плідно працює: пише фортепіанні п'єси «Українська балада» і «Жалість», а також варіації на теми українських народних пісень («Ой не ходи, Грицю», «Віють вітри, віють буйні»), на польські теми («Жалоба») тощо. Усі свої твори тієї пори Ліст об'єднав в один цикл та подарував коханій під поетичною назвою «Колоски Воронинець» («Glanes de Woroninci»).

ВІДНИНІ Й НАВИКИ

Несповідимі шляхи Господні – Кароліна Вітгенштейн так і не стала пані Ліст. На шляху до щастя у закоханих виникли нездоланні перешкоди...

Про їхні наміри щодо шлюбу й подальшого спільного життя дізналася мати Кароліни. Вона би радше віддала свою єдину доньку у «жовтий будинок», аніж втратила би маєтності. Довідалися про це й Сайн-Вітгенштейни і зажадали від Кароліни розірвати будь-які зв'язки з Лістом, погрожуючи за проторити її в монастир (у такому разі управління всіма її маєтностями перейшло б до чоловіка – Миколи Вітгенштейна).

Це спонукало Кароліну до рішучих дій. Вона негайно продала один зі своїх маєтків і у квітні 1848 року, під вигаданим приводом лікування у Карлсбаді, з дозволу губернатора Бібікова виїхала з донькою у напрямку кордону. Зупинити закохану жінку неспро-

можний був навіть лист-розпорядження жандармського генерала Орлова, який прийшов до Бібліотеки записно, саме тоді, коли Кароліна вже перетнула російський кордон. Разом із Лістом вони попрямували через Прагу й Відень до німецького містечка Веймар, куди музиканта запросили на посаду диригента міського театру.

Там Кароліна звернулася до гротесцергогині Марії Павлівни, сестри Миколи I, з проханням посприяти її розлученню з чоловіком. Однак тут доля їй не посприяти. Чимало владних персон – від імператорів Миколи I і Олександра II до римського папи Пія IX, підбурених Миколою Вітгенштейном, охоче допомагали йому з насолодою лити отруту в серця закоханих.

Відавши заради кохання усе, Кароліна пішла на вигнання: її позбавили казкового багатства і права повернутися в улюблені Воронинці.

Усе своє життя вона неймовірно страждала від статусу незаконної дружини Ліста.

«Потерпіть, любляча й безкінечно дорога наречена, – заспокоював її Ференц. – Уся моя віра, усі мої надії й моя любов зосереджені на Вас і Вами закінчуються – віднині й навіки». Варта уваги і поетична посвята Ліста до його дванадцяти симфонічних поем, які він подарує коханій у день її народження – 8 березня 1855 року: «Тій, яка нині й навечно – супутниця мого життя. Тій, яка коханням довела свою віру, надії якої не припиняли рости і у стражданнях, яка знаходила щастя в самопожертві. Небосхил моїх дум, моє живе Божество. Символу душі моєї – Жанні-Єлизаветі-Кароліні – Ференц Ліст».

Як вияв світлої пам'яті про Кароліну Вітгенштейн та Ференца Ліста у Воронівцях 29 червня 2008 року відкрили пам'ятний знак до 160-ї річниці гостювання там угорського композитора. Встановили його на Огороду – на місці, де колись височів величезний палац Івановських. Саме тут Ференц Ліст осмислював свої творчі плани і працював над циклом невмирущих фортепіанних п'єс, на які його надихнула щедра українська земля і українська народна пісня.

Їхне палке кохання живе, «віднині й навіки», у тисячах листів-освідчень і в музичних творах Ференца Ліста. Хто по-справжньому кохав, той серцем відчує це...

ОСЯГНЕННЯ СКОВОРОДИ

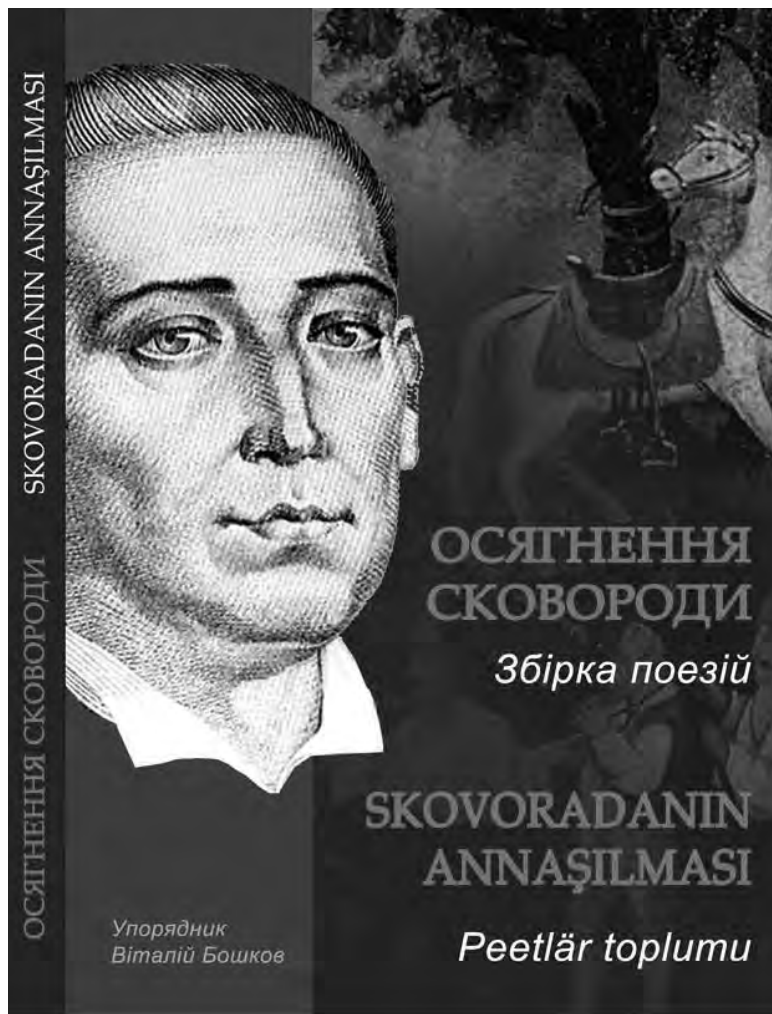
На минулій науковій перед'ювілейній конференції «Сковородинівські читання – 2019», присвяченій всесвітньо відомому філософу, велетові українського Духу, поетові, лінгвістові, байкареві, педагогу, співакові, композиторові, бібліотекареві, першому перекладачеві «Велесової Книги», мандрівникові, постаті універсальної обдарованості Григорію Савичу Сковороді, проведений Міжнародним Центром Сковородинознавства, були й знакові доповіді.

Для багатьох учасників відкриттям стала доповідь Вікторії Михайлівни Назарук – кандидатки філологічних наук, незалежної журналістки, старшої викладачки кафедри журналістики Національного університету «Острозька Академія» на тему: «Філософсько-релігійознавча проблематика в доробках Григорія Сковороди та Саїда Нурсі (Туреччина): приховані паралелі».

Доповідь є частиною докторського дослідження у галузі філософії. Це спроба зробити порівняльний аналіз філософсько-релігійних позицій Григорія Сковороди та Саїда Нурсі, виділити спільні риси та відмінності, продемонструвати вплив мислителів на розвиток філософської думки у їхніх країнах. Примітно, що постаті обох філософів є визначальними для дослідження філософської думки українського та турецького середовищ. Обидва філософи багато пишуть про духовний світ людини, добротність, важливість інтелектуального росту, сприймають світ як гармонійне творіння вищої сили. Сковорода намагався дати відповіді на гострі проблеми свого часу, прагнув окреслити ціннісну систему суспільства, намагався звернути увагу сучасників на важливість культивування високої системи морально-етичних цінностей. Саїд Нурсі – відомий турецький вчений та богослов, тлумач Корану, праці якого неабияк вплинули на розвиток ісламознавчих досліджень у Туреччині.

Дослідження проєкції поглядів мислителів на сучасні філософські течії в Україні й Туреччині є важливим завданням, яке реалізовано у межах доповіді. Це також засвідчує факт наближення Григорія Сковороди до тюркомовних обривів, про що говорить і його кримсько-татарське коріння.

Помітний внесок у цю справу зробив поет, перекладач, поліглот Віталій Михайлович Бошков. У видавництві «Астропринт», звичайно, накладом minimum

minimum, щойно вийшла досить цікава книга, що об'єднала під однією оправою твори одеських поетів Дмитра Шупти й Віталія Бошкова із символічною статтю Великого Сковороди, яка й надихнула сучасних митців на це видання.

Нічого дивного у цьому немає, адже початок грудня 2022 року ознаменується широкомасштабним відзначенням 300-річного ювілею Сковороди. Якщо через три століття думки людини продовжують хвилювати і спонукати до творчості інших митців, це означає, що культурний час не знає минулого. Ідеї, висловлені колись, не втрачають своєї актуальності й свого значення сьогодні.

Тому не випадково книжка Віталія Бошкова побудована як презентація творів самого Сковороди, а також як поетична рефлексія його універсуму авторами сьогодення. Під презентацією творів Сковороди я маю на увазі зроблений Віталієм Бошковим переклад «Саду божественних пісень» – поетичної збірки Григорія Савича, яку можна вважати своєрідним містком між староукраїнською поезією та поезією нового типу. Це перший переклад Сковороди гагаузькою мовою у світовій поетичній практиці.

Свою першу збірку філософської лірики Сковорода упорядкував у молоді роки, посідаючи місце приватного вчителя у Кавраях. Окрім філософських думок, у збірці «Сад божественних пісень» поет виклав і свої громадсько-політичні переконання, адже для поета-мислителя щастя полягало і у пошуках

істини, і у розкритті закономірностей людського буття. До речі, автор цих поезій виявив також і композиторський хист, покладаючи їх на власну музику, – а співом він володів бездоганно. До збірки увійшло 30 «пісень» – тридцять віршів з епіграфами з Біблії. У повному розумінні вірші розгортають і трактування Святого писання. Але це тільки один із аспектів, головне – це авторська рефлексія, ліричне переживання, втілене Сковородою з максимальною щирістю художнього почуття. Однією з особливостей «Саду божественних пісень» є органічне сполучення високої ідеї, моральної настанови, точного житейського спостереження, що синтезуються в індивідуальному переживанні. Недаремно «Пісня 10-та» стала народною, а фрагменти інших перейшли в афоризми і побутові сентенції. А ідея українського кордоцентризму наміцно пов'язана з іменем славного Сковороди.

Значимо також, що для перекладу гагаузькою мовою Віталія Бошкова обрав перше видання поеми «Осягнення» Дмитра Шупти – початок ліричного входження у вир Сковородинівського світовідчуття, його соціуму. Представлені у книзі й україномовні вірші-присвяти В. Бошкова, що склали невеличкий розділ, – це ювілейна данина пошанування пам'яті Генія.

Тож дозволю собі припустити, що значення перекладу збірки «Осягнення Саду божественних пісень» буде належно оцінене у недалекому майбутньому. Адже

навіть чи знайдемо гагауза в Україні чи у Молдові, що не знав би російської мови, якою творча спадщина Сковороди сьогодні представлена так широко.

Не вдаючись у вузькі, суто фахові моменти, зазначу: переклад будь-якого автора іншою національною мовою не є елементарним ознайомленням із ним іншомовного читача. Такий фаховий переклад уводить автора в активний ритм і звучання нації, дає змогу не тільки «ознайомитись», а й «культурно привласнити», зробити надбанням власної культури як його думки, ідеї, біографію, так і саму метафізичну сутність феномена митця.

Сковорода гагаузькою – це гагаузький Сковорода. Упіймати й окреслити цю специфіку слів неможливо, але її зрозуміє іншомовний читач. Безперечно, це чудово розумів і Віталій Бошков, коли ризикнув розпочати свій перекладацький, можна сказати, науковий труд.

На жаль, я не можу, не знаючи гагаузької мови, судити про тонкі нюанси, переваги й недоліки, треба сподіватися, цілком вдалого перекладу. Але, знаючи його поезію, створені російською та українською мовами, я впевнений у вивіреному підході до складної справи Віталія Бошкова, який пише – п'ятьма мовами!

Я вже згадував про химерний наклад цього унікального ювілейного видання – аж п'ятдесят примірників. Можливо, благодійники врахували ті обставини, що за життя філософ Сковорода не видрукував жодного рядка своїх творів. Тож не буду приховувати, що з цих щойно виданих примірників, отримати хоч один, можливо, не вдасться й авторам. Хоча мені таки пощастило завдяки давньому знайомому Дмитрові Шупті, про творчість якого я вже писав неодноразово. Адже саме він, знаний сквородинознавець, заронив ідею саме такого видання. Його друга частина презентує поетичні твори Дмитра Шупти (продовження поеми «Осягнення»). Кажу «продовження», оскільки з цією назвою я зіткнувся ще на початку 1990-х років. А сьогодні стає цілком зрозумілим, що ця поема, яка твориться автором уже понад тридцять років, висловлює нескінченний творчий діалог двох земляків, який і справді є Осягненням – Шляхом до Істини, пошук якої і становить таємничу сутність самої творчості.

Хочеться сподіватися, що видання 50 паперових примірників знайде своє буття у віртуальному світі – що його можна буде знайти в інтернеті й долучитися до шанувальників Світового Генія Сковороди.

ВАЛЕНТИНА ДОНЧЕНКО-БУТКОВСЬКА: «ЯКЩО ТИ РОЗУМІЄШ, ЩО ЦЕ ТВОЄ, – НЕ ВІДСТУПАЙ»

У минулому числі газети ми спілкувалися із солістом-вокалістом Київського національного академічного театру оперети, народним артистом України Миколою Бутковським. Інформаційним приводом для зустрічі став концерт «Вівальді», що відкрив проєкт «Класика з Оксаною Мадараш». Ведучою та авторкою текстів цього концерту була дружина актора, народна артистка України Валентина Донченко-Бутковська. Сьогодні пані Валентина – наша гостя.

Крім того, що Вівальді написав «Пори року», раніше про нього майже нічого не знала, – зізналася артистка. – Коли Оксана Мадараш запропонувала мені написати сценарій для концерту, я відразу погодилася. Під час роботи над кожним таким сценарієм завжди дізнаєшся багато нового. А щоб цей концерт був схожий на виставу, звернулася до свого чоловіка Миколи Бутковського, аби він виступив у ролі Вівальді. І вже писала сценарій на двох.

Хотілося, щоб у перспективі в афіші Національної оперети України з'явився концерт, присвячений Миколі Лисенку, який п'ять років працював у стінах нашого театру.

– Не так давно афішу театру поповнила вистава «Прем'єра. Бродвейська історія», де Ви виконуєте роль Фанні. Розкажіть, будь ласка, про цю роботу.

– Мабуть, це подарунок долі. Через карантин усі ми трохи розгублені, не знаємо, що буде далі. Одного дня мені зателефонувала завтрупкою і питає: «Валю, ти хочеш попрацювати?». Кажу: «Звичайно». Запросили на читку.

Коли режисер Олександр Білозуб прочитав п'єсу, в мене наче вирости крила. «Слава Богу, життя продовжується», – подумала я. Тим паче дуже цікава робота. Вдячна режисерові, що дав мені таку роль. Інколи можна все життя пропрацювати в театрі, грати княгинь, графинь, жінок, а актриси не зіграти жодного разу.

Доля героїні в чомусь переплітається з моєю долею. У неї двоє дітей – і в мене двоє. Тільки своїх я дуже люблю, брала їх на гастролі, вони виростили зі мною. А у Фанні діти росли без неї, без маминої любові й турботи. Вона все життя віддала театрові, я теж служу в театрі вже 42 роки. У мене є коханий чоловік, улюблена робота, уважні діти. А моя героїня особливо не думала про

майбутнє, залишилася самотньою і нікому не потрібною.

Це мій перший досвід роботи з Олександром Білозубом. Була дуже цікава атмосфера, ми могли творити. «Репетиції – любов моя», це про нас. Ми приходили, пробували, помилялися, від чогось відмовлялися, щось залишали. Це були творчі пошуки. Моя героїня постає в різних іпостасях. То вона зверхньо дивиться на світ, а то буває наче побита собака.

– Хто Ваша колега по сцені?

– Катерина Кобієва працює в хорі. Закінчила театральну студію про Театрі Франка, інколи знімається в кіно. Але часто складається так, що якщо актор працює в хорі, то вирватися звідти просто неможливо. Добре, що Катерину помітив режисер. Працював із нею у «Баядері», де вона мала невелику роль. Уперше грали разом із Катериною. Це був приємний дует.

Також це була моя перша повністю драматична роль. Хоча коли ми з чоловіком ще працювали у Харкові, там ставили багато мюзиклів, а в основі мюзиклу лежить драматична основа. Та все рівно були музичні номери. А тут треба було шукати перехід з одного епізоду до іншого без музичних вставок. Усе відбувалося на майстерності.

Як і кожна актриса, бачу сильні й слабкі сторони своєї роботи, шукаю, що можна поліпшити.

Але для мене головний критерій – як приймали глядачі, що сказав режисер. Важливими глядачами для мене були мої колеги, мій чоловік – народний артист України Микола Бутковський, мої діти. Вони були задоволені.

– А як життя привело Вас до оперети?

– З дитинства мені хотілося співати і танцювати. А це об'єднується в опереті. У 4 роки вперше вийшла на сцену в сільському клубі. Уже тоді співала пісеньку і танцювала, готувала себе морально до оперети (усміхається).

Закінчила музичну школу, приїхала до Києва і вступила до культурно-освітнього училища на хорова відділення. Вдячна долі, що в житті були люди, які допомогли віднайти життєвий шлях. Мій педагог з вокалу якось сказала: «Не твоє місце працювати в клубі, ніколи туди не йди. Вступай у театральний інститут або у консерваторію. Тобі треба працювати в опереті».

Вступала до театального інституту, але там мені сказали: «Ви не туди прийшли, вам треба йти до театральної студії при Театрі оперети». Студія дала прекрасну підготовку, саме тут я познайомилася зі своїм майбутнім чоловіком. Після її закінчення ми поїхали до Харкова, де пропрацювали 17 років.

– Розкажіть, будь ласка, про харківський період.

– Нам було по 22 роки. Коли прийшли до Харківського театру

музичної комедії, про нас говорили: «Взяли дитсадок». А потім, коли ми вийшли на сцену і показали, що ми вміємо, до нас почали ставитися з повагою. Були надзвичайно цікаві ролі. Як я згадала раніше, цей театр уже брав до постановки мюзикли, а в Києві у цей час ще з обережністю ставилися до цього жанру.

Коли вперше в Україні поставили рок-оперу «Юнона і Авось», то музичні критики, порівнюючи нашу і московську постановку, відзначали, що харківська вистава цікавіша. Усі ми були добре підготовлені, гарно співали, гарно звучав оркестр.

Також тут грали «Сестру Кері» за Т. Драйзером, «Мою чарівну леді» (перший мюзикл у світі) композитора Ф. Лоу, «Милий друг» за Гі де Мопасаном, «Чорну магію» за М. Булгаковим тощо. Із вдячністю згадую своїх колег по сцені. І сьогодні вітаю їх зі святами. До речі, день народження Харківського театру співпадає з моїм. У Харкові народилися мої діти.

А ще Харків запам'ятався Університетом мистецтв ім. І. Котляревського, який ми з чоловіком закінчили завдяки художньому керівнику Харківського академічного театру музичної комедії Ю. Старченку, який набрав курс і запропонував нам вступати, що ми з радістю й зробили. Це було вперше за часи існування вишу – такі дорослі студенти навчалися на денному відділенні. Нам було далеко за тридцять. Висловлюємо величезну вдячність усьому педагогічному колективу акторського факультету за цікаве доросле студентське життя. Це ще один подарунок долі.

– Чому ж вирішили поміняти це місто на Київ?

Тут наше коріння. Мій чоловік народився на Київщині, а сестра жила в Києві. Колись жартували: «Якщо хочеш прожити життя, то його треба прожити в Києві». Ми з чоловіком приїхали вітати Київський театр оперети з ювілеєм. Нас помітили. Художній керівник театру Сергій Сміян взяв нас на роботу. Рада, що пізніше встигла зробити про нього на телебаченні велику програму.

Нас ввели у виставу «Баядера». Грали у цій виставі у Харкові, так що текст не довелося перевчати. Тільки треба було вивчити танці. Це був справжній подарунок долі – почати роботу в Театрі оперети з таких прекрасних ролей.

– У цей час Київський театр оперети вже почав переходити на українську мову. Чи не було складно?

– Ні. Ми спілкувалися українською і в Харкові. Говорили нею

і мої діти Максим та Роксолана. Дочка погано розуміла російську, і коли вона приходила у Харкові до театру, то у спілкуванні з неї артисти переходили на українську. Щастя було приїхати до Києва і говорити своєю рідною мовою.

– Знаковою для театру і, напевне, для Вас стала вистава «Моя чарівна леді».

– Поставив виставу наш генеральний директор-художній керівник, народний артист України Богдан Струтинський. Якби не карантин, ми б гучно відсвяткували 15-річчя вистави. Миколі Бутковському доручили роль Хігінса, а мені – місіс Пірс. У цей час я тільки стала переходити на характерні ролі. До цього були юні субретки, а тут – дуже строга дама. Починався новий етап у житті й на сцені, це було цікаво.

– У виставі «Кавова кантата» у Вас роль ведучої.

– Коли взяли до роботи цю виставу Баха, то побачили, що вона маленька. Всього півгодини. Богдан Струтинський мені сказав: «Валю, якщо можеш, щось придумай». З радістю взялася за цей матеріал. Дуже люблю вишукувати родзинки, знаходити те, про що мало хто знає. Перелопатила багато матеріалу, відкрила, що наш земляк Юрій Франц Кульчицький навчив європейців пити каву. Писала сценарій з такою радістю, такою гордістю. А коли веду виставу, то наче лечу на крилах.

«Кавова кантата» – моя перша робота на камерній сцені. Відразу відчула різницю. З колегами ми говоримо про те, що на великій сцені легше зіграти 2–3 вистави, ніж на малій одну. Дуже велика відповідальність. Відстань між нами і глядачами – лише один метр. Не дай Боже якась помилка, навіть зайвий рух відразу кидається у вічі. Якщо відкриваєш душу, то тут її видно до кінця.

– Крім цього, грає в українській класиці. Маю на увазі вистави «Сорочинський ярмарок» і «За двома зайцями».

– Це також характерні ролі. У першій це Мокрина. Чоловік до неї вживає пестливе слово «куріпонька». Вони ставляться один до одного з ніжністю. Ці персонажі протиставляються іншій парі, де Хівря брутальна, весь час свариться. А для Мокрини, як і для мене, краще сказати добре слово, а не сваритися. Тому ця роль повністю лягла на мене.

А у виставі «За двома зайцями» зовсім інша героїня. Вона трохи забита, некрасива. Треба було змінювати зовнішність. У таких випадках часто допомагає грим.

ЄВГЕН МАХНОВЕЦЬ: «САМЕ В ЦЬОМУ – ВЕЛИЧ, СИЛА І СЛАВА ЙОГО...»

Нещодавно виповнилося 250 років від дня народження геніального композитора кінця XVIII – початку XIX ст. Артемія Веделя. За своє коротке життя він написав понад 70 творів, серед яких – більше 30 хорових концертів, дві Літургії та чотири десятки окремих творів на канонічні тексти.

З цієї нагоди ми зустрілися з відомим дослідником життя і творчості видатного композитора Євгеном Махновцем. Ось уже понад три десятиліття він вивчає творчий шлях Артемія Веделя (1767–1808) і виробив власну концепцію стосовно його карколомної і трагічної долі. Тому й бесіда наша розпочалася із ключового, як на мою думку, запитання:

– Пане Євгене, чим Вас полонив геній Артемія Веделя і відколи досліджуєте його життєпис?

– Усе розпочалося з далекі три-віального випадку: далекого 1986 року я прийшов на концерт хорової капели «Почайна», яку очолював Олександр Жигун, щоби послухати твори Артемія Веделя. У той вечір звучали «Доколі, Господи, забудеши мя» і «Покаяння отверзи мі двері». І ви знаєте, ця музика настільки мене полонила, що я, знаючи нотну грамоту, пішов співати до хорової капели «Почайна». А коли наступного року мене обрали ще й старостою цієї капели, я почав вивчати творчий і життєвий шлях Веделя.

Спершу прочитав усе, що написано про нього в енциклопедіях. Відчув, що мені цього замало, і тоді став звертатися до архівів: Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, Державного музею театрального, музичного та кіномистецтва України тощо. І що для себе з'ясував? Дослідженням творчості Артемія Веделя займалися В. Аскочевський, П. Турчанінов, В. Петрушевський, Т. Гусарчук. Після них – мало хто цікавився його долею. Правда, ще американський

музикознавець українського походження Ігор Соневицький 1966 року написав монографію про Веделя. Далі композитором цікавився Василь Кук. Але... не всім я повірив, і ось чому: відчував брак достовірності фактів, а ще – відірваність їхніх домислів та гіпотез від реального життя і творчості композитора. Тому й почав звертатися до архівів не лише Києва, а й Харкова, білоруського Могилева і Санкт-Петербурга. Й лишень тоді збагнув, що знаю композитора глибше, ніж раніше. До того ж покладався ще й на свою інтуїцію, яка мені підказувала, що має бути ось так, а не інакше. І навіть серед ночі приходили певні відкриття. Приміром, раніше дослідники не знали, де саме народився Артемій Ведель. А виявилось, що у Могилеві, а не в Києві, як уважали раніше. Відповідно, логічно довів, що юний Ведель навчався спершу в Могилівській духовній семінарії і лише згодом – у Києво-Могилянській академії. Ось що означає достовірність факту й інтуїція дослідника.

– А яке родове коріння мав Артемій Ведель і що нового Вам відомо про його дитинство та юність?

– Перш за все, посилаючись на архівні документи й логічні висновки, я встановив правильну дату народження композитора, а саме – 24 жовтня 1767 року. А точну дату відходу Артемія Веделя у засвіти віднайшов В. Петрушевський у метриці – 26 липня 1808 року. Переважна більшість дослідників раніше помилково вважала: якщо композитор мешкав у Києві, на Подолі, то й народився він там само. А виявилось – він приїжджий.

Окрім того, досліджуючи архівні документи, я встановив, що батько Артемія Веделя Лук'ян жив у Могилеві, на землі Спасо-Преображенського храму, разом із дружиною Оленою, Григорієвою дочкою, і тестем, регентом одного з церковних хорів. Тож саме дідусеві Григорію і завдячує Артем своїм музичним вихованням: хлопчик умів співати, читати, лічити й писати. А вже у дев'ятирічному віці дід Григорій влаштував онука до місцевої семінарії, залучивши, водночас, до церкви й півчої.

Закінчивши початковий курс семінарії, Ведель, який припав до вподоби не лише перфекту, а й самому Георгію Кониському – видатному професору і ректору Києво-Могилянської академії, мав змогу вчитися далі. Тож за їхньою порадою і підтримкою батьки влітку 1780 року переїзять до Києва: батько Артемія Веделя славився майстерністю декоративного оздоблення храмів, розмальову-

ванням їхнього внутрішнього простору.

– Наскільки ґрунтовну освіту на той час надавала Києво-Могилянська академія?

– Отже, уточнюю. Майбутній композитор до Києва пройшов у Могилівській семінарії нижчі класи: інфіму, граматику й синтаксиму. Не тільки розмовляв, а й читав і писав російською і польською мовами, навіть перекладав із латини. А що ж дала йому Академія? Після пожежі 1780 року цей заклад почав занепадати. Та його випускники подбали про те, щоб поповнити бібліотеку й зібрати кошти на відбудову бурси. Артем спершу вивчав латинську граматику, потім – піїтику, риторичку, згодом – філософію. Музично освіченого студента, який співав у Могилеві, одразу взяли до хору чи й в оркестр. Нотний спів і взагалі духовну музику на той час в Академії не викладали, але й не обходили. Традиційні свята, віншування й інші урочистості, та й звичайні відвідини церкви або монастиря, потребували майстерного співу і служби Божої, так само канту і концерту. Це, можна сказати, вважалося дозвіллям вихованців, яких не завжди задовольняла грецька партитура, і вони, всупереч тим одноманітним наспівам, захоплювалися гармонією й мелодією європейських композицій. Особливо творами Себастьяна Баха та Джованні Палестрини. Якраз у часи перебування Веделя в академічних класах процвітають мистецтва, що сягають дивовижної досконалості. Тоді студенти запроваджують у себе партесний (багатоголосний) спів; вони не лише виконують, а й пишуть канонічну і набагато складнішу музику. Така професійна капела на чолі з диригентом Артемієм Веделем запам'яталася багатьом киянам.

– Чи вдалося Вам з'ясувати, де ж містилося у Києві батьківське подвір'я композитора?

– За підказкою архітектора-реставратора Віталія Отченашка я знайшов архівну справу, в якій значено осело: 31-й будинок на Єпископській вулиці. Після численних перепланувань і забудов Подолу це, виходить, на розі Андріївської та Братської вулиць, ближче до Дніпра й Академії. Про це йшлося у моїй замітці в журналі «Україна» 1989 року, де вміщено і частину плану. Тоді ж побачили й почули телеглядачі мою розповідь у передачі «Фрески»...

– Поціновувачі творчості геніального композитора знають, що царський режим упродовж дев'яти років утримував Артемія Веделя в будинку для душев-

нохворих, а по суті – ув'язнив його довіку. Коли це сталося?

– Сталося це 17 січня 1799 року, коли він під натиском життєвої ситуації пішов «с надєждой получения монашеского чина» у Києво-Печерську лавру, де через несприятливі обставини та умови отримав психічний розлад. У цьому стані він написав образливо сумнівний текст у друкованій книжці релігійного змісту. Це стало відомо київському митрополитові Ієрофею Малицькому, який прийняв небезпідставне рішення про ізоляцію митця у божевільні. Санкція була схвалена на найвищому рівні та здійснена. Від 30 липня 1799 року Веделя утримували у гамівному будинку в Києві, на Подолі.

– А якщо детальніше?

– Артем потрапив у лицемірно-фарисейську дійсність монастирського побуту. Він навіть не сподівався, що йому видаватиметься таким огидним оте «послушенство». Ось рядки з його листа: Веделя «...привчають їсти, пити й спати», чого він і у мирському житті уникав. А примітивне читання й кліросне гугнявння швидко йому набридло. До співу не дійшло. Що ж залишалося? Бути наодинці з думками, доки не почнеться ранок? Безкінечно просити Бога про спасіння душі? А ще гірше – безтямно, до «видений и откровенний», як зазначав Петро Турчанінов, із монастирською книжкою в руках, перебирати минуле, не уявляючи завтрашнього дня. Майбутнє вбачалося йому вже не в земному існуванні.

– Прижиттєвого портрета композитора й досі не виявлено... Як особисто Ви, Євгене Леонідовичу, уявляєте його образ?

– Вивчивши досконало, у подробицях, життя й діяльність Артема Веделя, я впізнав би запевне його портрет. Він не лише приходив мені у сни, а й уявлявся. Коли скульптор Андрій Німенко показав, було, мені проект медалі із зображенням композитора, то я розповів йому, якого він зросту й на вигляд, навіть який вираз його очей... Гадаю, що під рукою майстра у барельєфі ожив правдивий образ великого музики.

Я не помиляюсь, бо не тільки знаю, а й люблю Веделя. Мені він посланий із небес. Здається, хтось спустився згори й шепнув мені на вухо: «Тобі призначено уявою його воскресити...». І я виконую цей заповіт.

– Знаю, що Ви були ініціатором зведення стели Артемію Веделю на старій стіні корпусу Національного університету «Києво-Могилянська академія». Ви навіть ходили до керівництва НСХУ із пропозицією створен-

ня стели до 200-річчя трагічної загибелі композитора. А чи відомо Вам, як саме авторів стели, скульптору Ігорю Гречанику, пощастило «наблизитися» до уявного образу Митця?

– Свого часу Ігор Гречаник, даючи інтерв'ю журналу «Українська культура» (№11, 2008), фактично, сам відповів на це запитання. Цитую:

«Я прагнув відтворити Веделя молодим, натхненним, з вірою у своє мистецтво, у свій народ. Чимало людей приходило у майстерню, у кожного своє бачення, Годиномі сперечалися з Євгеном Махновцем, дослідником життєпису композитора. Йшов до образу здалеку, шукав інтенсивно. Підштовхнувся до усвідомлення опис Веделя одним провидцем: побачив він його у своєму прозоринні, внутрішнім зором.

Найперше, це духовний композитор, автор церковної музики. Диригент, скрипаль, співак. Вирішив подати постать у церковному нефі, наче Ведель диригує хором, а янголи йому підспівують. Спочатку був готичний образ – прямий неф, прямі лінії... Та чомусь не сподобався мені цей перший портрет, довелося переливати. Може, й шкодюю...

Митець жив в епоху бароко, значить дихав, так би мовити, бароковим повітрям. Тому з'явилися ці складки на одязі, картуші, янголи мовби бавляться, співають. Однак як відтворити жест його рук? Можливо, в руках і вся загадка образу. Знав це, бо у дитинстві ходив у музичну школу, вчився грати на скрипці. До речі, батько за кордоном купив її, коштувала немалих грошей, бо четвертинка у ній була зроблена руками самого Гварнері! Голос був у неї чарівний.

Довго мучився. Хотів, аби музика йшла від Веделя до людей. Руками він посилає потоки світлоносної енергії, пропускаючи їх крізь себе, прямо на слухачів. [...] Вийшов портрет святково нерукотворний, ніби сам собою. Я вже майже не торкався його, прийду, водою покроплю, подивлюсь, як він виглядає, загорну, а вранці розгорну, і, не повірите, окремі, важливі деталі ніби інші, зсунуті з попередніх пропорцій.

Може, втомлений був, не помітив, може, глина підсохла. Наче нічого не робив з рукою, але вона здійнялася по-іншому. Думаю, я ж не божеволію... Тоді почав процес роботи фотографувати, додому прийду, перегляну, тоді у майстерні. Все-таки не помилявся – змінюються пропозиції. Мовби хтось керував цим процесом.

Отак не було, не було образу і враз – Ведель вже сидить біля мене...».

НЕХАЙ ТВОЇ ПІСНІ І ДАЛІ СВІТЯТЬ НАМ!

– Окрім численних публікацій у пресі, виступів на телебаченні, інтерв'ю, що ще, пане Євгене, варто назвати зі зробленого Вами для популяризації творчої спадщини Артемія Веделя?

– Ви знаєте, коли я збагнув, як мало знають поціновувачі композитора про нього самого і його долю зокрема, то разом зі своєю дружиною – відомим композитором сучасності Лесею Дичко, почав їздити Україною (тими місцями, де виконувалися твори Лесі Василівни) і розповідати слухачам про його творчість. І що Ви думаєте? Мене слухали (й слухають!) з великим задоволенням: я розповідаю те, чого люди ніколи не чули – ось у чому весь секрет...

– Які нові твори композитора пощастило віднайти його дослідникам?

– Не так давно шанувальнику творчості Веделя Ігорю, з яким я познайомився через інтернет, поталанало розшукати аж у Сибіру, в одній із бібліотек, ранній твір композитора «Тебе, Бога, хвалим».

Іншу композицію Веделя, а саме – «Помолихся лицю Твоєму всем сердцем моим» відшукали приблизно вісім років тому в Андріївському монастирі у Москві. Вперше цей твір прозвучав 2009 року в Національній філармонії України у виконанні хорової капели «Думка» й Національного симфонічного оркестру України під орудою Володимира Сіренка. А з нагоди 250-річчя композитора цей твір досить часто виконується на різних концертах.

До того ж нині композитор Леся Дичко редагує інший хоровий твір Артемія Веделя «Тебе, Бога, хвалим».

– Чи гідно було вшановано геніального композитора в Україні у його знаменний ювілей, як Ви вважаєте?

– Далебі вузько й скупко. Хіба що в Національній музичній академії ім. П. І. Чайковського, в рамках науково-практичної конференції, прозвучало кілька виступів науковців, які досліджують життєвий і творчий шлях композитора. Та ще кілька концертів було йому присвячено. От і все...

– Не так давно у моїй книзі верлібрів, танка й хоку, що під назвою «Духовні роси» вийшла у столичному видавництві «Кий», в одному із них мовлено:

Ведель у музиці – то ангел-хранитель над Україною.

...І світом.

Як ви вважаєте, чи врятує Україну і світ божественна і глибоко духовна музика Артемія Веделя?

– Маю на те надію.

Скажу більше: душа композитора – вічна й житиме з нами допоки світу цього. І саме завдяки його чудовим хоровим творам і завдяки його безмежно проникливій до кожного серця музиці, яка поєднана зі Словом, що зверне до Спасителя нашого...

Саме в цьому – велич, сила і слава його!

Спілкувався Володимир КОРНІЙЧУК

Останній публічний виступ Тараса Силенка був на День вишиванки 20 травня 2021 р. в Києві. Він відпросився з лікарні Шалімова на пів дня і на таксі приїхав на схили Дніпра. Йому дали гарну локацію – біля отого «скляного» мостика, який збудував Кличко. Але волонтери не принесли стільця, хоч це Тарас і обумовлював, тож він мусив шукати лавочку, а вона стояла оддалік туристичних маршрутів.

Роман КОВАЛЬ

Попри це, Тарас був дуже задоволений, що, незважаючи на тяжку хворобу, зміг виступити. Він натхненно розповідав мені по телефону про цей виступ, розповідав, хто підходив до нього, зокрема чимала делегація дітей-спортсменів, здається, з Кропивницького... Тарас – людина стримана, а тут не приховував своєї радості.

Я ж уже знав про його страшний діагноз, знав, що це остання його радість. Тарас із повагою відгукнувся про водія таксі, який його віз на Володимирську гірку, сказав, що той відмовився від нового замовлення, аби послухати кобзаря.

Те, що Тарас серйозно хворий, я зрозумів ще торік у серпні, коли ми з ним і Миколою Гребінником їздили до Антоніни Литвин у Гребені. Провідавши могилу Василя Литвина, пішли купатися на Дніпро, на той шматочок його правого

го берега, де любили відпочивати і ловити рибу Василь Литвин та Олесь Бердник. Коли ми роздягнулися, я звернув увагу, що в нього сильно набрякли ноги. Звичайно, сказав, що треба обов'язково піти на консультацію до лікаря. Впродовж наступних місяців ми не раз поверталися до цієї теми, але...

У лютому Тарас узяв участь у святі Масниці в Мамаєвій слободі. Я по телевізору бачив, як він танцював народні танці з молодницею. Зателефонувавши, сказав, що, мабуть, ніхто й не помітив, як йому це було важко. Він сумно погодився, розповів, що танцював з надзусиллями, але, слава Богу, вдалося. Ніхто й не зауважив, що танцюристові непереливки.

1 – 3 травня ми проводили 25-ті вшанування героїв Холодного Яру. Хоч почував Тарас себе погано, але поїхав, виконав триденну програму. І знову ніхто не помітив, як йому нелегко. А він нікому й не розповідав. Не жалівся! Лише загострені риси його обличчя

сказали мені як лікареві, що Тарас дуже хворий.

У ті три дні ми востаннє слухали його пісні, зокрема й «Посіяли гайдамаки в Україні жито». Яка енергетична пісня! Яке потужно-витончене виконання! Тарас співав її рідко, бо вона була довга, на 8 хвилин. Тож виконував її у виняткових випадках. Так було в лютому 2013 р. в переповненій Львівській національній опері під час презентації книги «Михайло Гаврилко: і стеком, і шаблею», так було невдовзі в березні в Тернопільській філармонії під час презентації тієї ж книги. Галичани тоді були вражені. І бурхливими оплесками дякували за такий скарб. Овація була і в опері, і у філармонії.

І ось я попросив Тараса заспівати «Посіяли гайдамаки» на хуторі Буда, відкривши цим твором 25-ті вшанування героїв Холодного Яру. Це було, як завжди, потужно-грізне виконання сакральної Шевченкової пісні про веселу – і нещадну! – гайдамацьку силу. Попри те що Тарас Силенко – людина делікатна і вихована, мрії його були криваві, люто-нещадні до ворогів України. І в цій пісні гармонійно поєдналися зарізяцькі прагнення обох великих наших Тарасів – Шевченка і Силенка.

Ми з Тарасом Силенком багато років виступали разом, мали сотні спільних виступів у різних містах України. Переважно це були презентації моїх книжок та вшанування пам'яті героїв Холодного Яру й інших земель. Тарас був легкий на підйом і завжди охоче погоджувався участь у на таких заходах. Я

розповім про отамана Зеленого, а Тарас заспіває про нього пісню, розповім про Марусю Соколовську, а він виконає про неї ліричну пісню...

Тепер уже це не повториться ніколи! Як жаль, що багато пісень можуть зникнути з ужитку, бо Тарас співав їх один. Радію, що Сергій Василюк увів до свого репертуару Тарасову «Пісню про отамана Зеленого»! Тепер вона лунатиме й на пам'ять про Тараса Силенка! А як вони виконували цю та інші пісні разом! Наприклад, «Чорна рілля ізорана», «Віє вітер, віє буйний», «Ой сів пугач на могилі». До них часто приєднувався Василь Лютий. Це було неперевершено! Друзі-співачи дарували нам радість українського кобзарського дерева відламана...

Жаль, що наша держава не оцінила належно Тараса Силенка. Так, він заслужений артист України, але насправді ж він був народним артистом України, її співцем, її оборонцем!

Тарас Силенко був членом Історичного клубу «Холодний Яр», лауреатом Літературної премії ім. Юрія Горліса-Горського за 2014 рік.

Як хочеться, щоб ці посіяні Тарасом Силенком пісні були підхоплені іншими виконавцями, щоб їх співали добрі люди, запалюючи в нових українських серцях іскру любові до нашої Батьківщини.

Дорогий Тарасе, дякую Тобі за вірну багатолітню дружбу, за радість спілкування з Тобою! Яке щастя, що Ти був в історії нашого народу! Нехай Твої пісні і далі світять нам!

ПАМ'ЯТІ ТАРАСА СИЛЕНКА

Уранці 22 червня перестало битися серце заслуженого артиста України, кобзаря, соловчанина, мого друга Тараса Силенка...

Євген БУКЕТ

Здається, ми були знайомі вічність. Власне, не важливо, коли саме ми з Тарасом вперше познайомилися в цьому світі. Бо нас об'єднував дух гайдамацької героїки в інших часах і світах. Він відчував його через пісні про Залізняка, Швачку, Бондаренка, Саву Чалого і Гната Голого; а я через народні перекази моєї малої батьківщини і архівні документи. Після виходу в світ книги про Івана Бондаренка ми почали тісно співпрацювати. Тарас завжди підтримував мене виконанням гайдамацьких пісень під час численних презентацій. Найбільше закарбувалися в пам'яті перша київська презентація книги «Швачка – фенікс укра-

Євген БУКЕТ і Тарас Силенко. Перші дні травня 2021

їнського духу» в Музеї книги та друкарства, турне по Черкащині з нагоди 250-ліття Коліївщини, організоване Юрієм Сиротюком і Вадимом Стояновим (та й увесь цей ювілейний рік, коли жоден захід не відбувався без найактивнішої участі Тараса). А скільки шуму наробило виконання ним повстанської пісні «Вже день вій-

ни народної» під час презентації книги Володимира Покотила «Лицарі золотого тризуба»!

Тарас Силенко рекомендував мене до Історичного клубу «Холодний Яр». Назавжди в пам'яті залишиться Покрова 2018-го, коли мене за участі Тараса урочисто прийняли до Клубу біля Дубу Максима Залізняка та кожен наш

спільний, починаючи з 2018 року, виступ біля символічної могили Гната Голого...

А ще Тарас Силенко був постійним автором газети «Культура і життя» і навіть двічі потрапив на обкладинку...

Востаннє ми спілкувалися на початку травня під час 25-х Вшанувань Героїв Холодного Яру. Тарас мав нездоровий вигляд. Але ніхто (я певен!) навіть уявити тоді не міг, що за півтора місяці ракова пухлина спалить його – справжнього українського козака-характерника!.. Україна втратила одного зі своїх найкращих синів... Втратила в символічний день – коли Максима Залізняка обрали Гетьманом українським, коли Сонце найдовше огортає своїм теплом Україну... Тепер Тарасова душа ближче до Сонця...

Спочивай з миром, друже Тарасе... Ти був лицарем духу на землі, тепер доєднався до лицарства небесного. Пам'ять про Тебе житиме вічно в серцях усіх, хто Тебе знав та в Твоїх піснях, які знали мільйони...

ТАЄМНИЦЯ ДОРІАНА ГРЕЯ

Київський національний академічний театр оперети продовжує дивувати театралів. Ще зовсім нещодавно тут відкрили після ремонту оновлену велику сцену, яку почали називати київським театральним Версалем, а вже через кілька днів тут відбулася прем'єра мюзиклу «Доріан Грей». Це перше сценічне прочитання мюзиклу в Україні.

Едуард ОВЧАРЕНКО

Мюзикл створений за мотивами роману Оскара Вайльда «Портрет Доріана Грея», що приніс своєму автору карколомний успіх і скандальну славу. Сюжет побудований навколо привабливого англійського аристократа кінця XIX століття Доріана Грея, який обміняв свою душу на дар вічної молодості. «Душа – жахлива реальність», – писав Оскар Вайльд.

Проблеми, порушені у романі, привертають увагу і спонукають до роздумів. Підтвердженням цього є численні екранізації твору. Перша з'явилася майже одночасно з появою кінематографа – у 1910 році. Також роман неодноразово ставили у театрах по всьому світу. А у 1990 році композитор Варконі Матіас та письменники-режисери Ас Янош і Гунар Браунке перетворили цю містичну історію з її дикими пристрастями і чуттєвістю на несамоцитий мюзикл. У Національній опереті України він загравав новими барвами!

Земні задоволення, таємні пороки, небезпечні інтриги надихають і впливають на свідомість багатьох. А Доріан використовує людей зі свого оточення і при цьому втрачає зв'язок із реальністю. У нього стирається межа між добром і злом, прекрасним і потворним, що поступово перетворює його на чудовисько і знищує зсередини – й лише на портреті відображається все те, що відбувається з його душею.

Напередодні прем'єри творці вистави зустрілися з представниками ЗМІ. Отож – їм слово.

Богдан Струтинський, очільник Національної оперети України, керівник постановки:

«Понад 130 років роман великого Оскара Вайльда не дає нікому спокою. Цей неспокій докотився і до нашої столиці, нашого театру. Рівно чотири роки тому мені вдалося почути цю чудову музику в Будапешті в Національному театрі оперети й мюзиклу на відкритті сцени Імре Кальмана. Тоді ми з головним балетмейстером нашого театру Вадимом Прокопенком загорілися ідеєю, що цей твір звучатиме і у нас. Але ми хотіли зробити цей проєкт вже з використанням нових сценічних можливостей – і нам це вдалося.

Підходити до цієї вистави за канонами жанру оперети абсолютно неможливо. Це я зрозумів, коли був у Дубліні, в музеї самого Оскара Вайльда. Усвідомив, що це людина з величезним полем фантазії, людина, яка випромінювала новаторство в усьому.

Важко навіть описати, наскільки цікавим був творчий процес, наскільки він був запальним. Упевнений, що цей проєкт у стінах Національної оперети України показує всі можливості, які ми напрацювали за ці роки.

Це проєкт про душу. Навіть якщо людина має чисті помис-

ли, вона може бути зтягнута в якусь темну історію. І якщо ця людина не відстоюватиме свою душу, то кінець кінцем самознищиться. З іншого боку, це проєкт про те, наскільки небезпечно загравати з потойбічним світом. І це прописано в музиці. Пан Варконі ввів деяких персонажів, яких немає в романі, і зробив це дуже вдало.

Мюзикл написаний на третій хвилі розвитку цього жанру. Це бродвейський етап, коли тексти окремо не використовуються.

З одного боку, в цьому складність, а з іншого – легкість, бо це дає змогу акторам почуватися на сцені вільніше, по-модерновому. На перші покази вистави всі квитки продані, хочеться, щоб так було й далі і щоб урешті можна було повністю заповнювати глядацькі зали».

Вадим Прокопенко, балетмейстер-постановник:

«Ми з Богданом Дмитровичем були вражені, коли побачили цей матеріал, почули цю музику. Всім нашим артистам ця музика

відразу запала в душу, всім було цікаво працювати над постановкою. Глядач зможе побачити, як злагоджено працюють хор і балет, як швидко змінюються сцени. Мені здається, що проєкт вдався. Тепер хочеться, щоб його оцінив глядач і він став хітом нашого театру».

Сергій Дідок, диригент-постановник:

«Для нашого театру композитор зробив нове аранжування. Оркестровий склад змінено тому, що в Угорщині цей твір іде на малій сцені з малим складом оркестру, а наша партитура – це великий симфонічний оркестр.

Тут кращі традиції мюзиклу, коли весь текст прописаний у партитурі. Немає тексту, який звучить окремо, без музичного супроводу. Музика завжди передає стан героя від сцени до сцени. І в цьому є певна складність, бо твір цільний від початку до кінця».

Олександр Білозуб, художник-постановник:

«Роман називається «Портрет Доріана Грея». На цьому портреті – основний образ вистави. Величезна рама тримає всі чесноти Доріана та всі його гріхи. Це історія про юнака, якому природа дала красу, і він уклав угоду з дияволом. А портрет показує його падіння».

Алія Меженіна, художниця з костюмів:

«Саме в цьому театрі була можливість створити такі костюми. 60% тканин – авторські, яких не побачиш у крамницях. Ми їх створювали самі. Є двосторонні костюми – як дві сторони душі. Аналогів у них немає. Окремо працювали над стилістикою кожного костюма. Кожен артист має свій орнамент, кожен несе в собі код і картинку».

Ігор Ярошенко, хормейстер-постановник:

«Була командна робота всіх цехів. Хотів би окремо відмітити артистів хору. За останні роки значно зріс їхній рівень. Сьогодні вони складають одне ціле з вокалістами і балетом. Це єдиний організм, єдине шоу».

Фото надані театром

МУЗЕЙ ЛЮБОВІ, ВДЯЧНОСТІ, ПАТРІОТИЗМУ

Анатолій ЗБОРОВСЬКИЙ

Приазовська гречанка створила цікавий музей, присвятивши його свекрусі – українці з Чернігівщини.

Сергій ЛАЩЕНКО

Живе в Ірпені такий собі Анатолій Зборовський (до речі, постійний автор «КіЖ» та багатьох інших українських видань). Усі «культурницькі» ниточки тягнуться до нього. Інколи про себе називаю його ірпінським волхвом – хранителем історичної та культурної спадщини Приірпіння. Пам'ятаю сивого подвижника ще молодим, коли той у 1992 році збирався у мандрівку на Кубань. Тепер Зборовський очолює місцевий краєзнавчий музей. Бачимося нечасто, але Анатолій завжди радує якоюсь краєзнавчою «родзинкою». Цього разу запропоноване ним перевершило всі мої сподівання. Виявляється, на околиці Ірпеня є маленький музей, створений у напівпідвальному приміщенні – колишній котельня. Творцем цього дива стала приазовська гречанка, закохана в українську культуру.

ТРІШКИ ПРО ГРЕЦЬКЕ КОРИННЯ

Народилася пані Світлана на Донбасі, в селі Чичерино Волноваського району. Її дідуся звали Меркурій, а тато, відповідно, був «Меркурійовичем». Бабуся теж була гречанкою. Від свого коріння, звісно, не втечеш. Колись Світлана Іванівна, вже дорослою, їхала в поїзді Київ–Москва. Сусід по купе так прямо й запитав: «Ви, мабуть, з Приазов'я? Гречанка? Я обходив усі степові поселення і знаю місцеві типажі...».

До речі, навчалася дівчина – не повірите – в самому Нью-Йорку! Так до 1951 року називалося селище Новгородське. І тепер місцеві мешканці (оскільки це підконтрольна Україні територія) хочуть повернути стару назву, посилаючись на прислів'я: «Як корабель назвеш, так він і попливе».

З грецького в музеї помічаю лише книгу «Стародавня Греція». А загалом усі експонати суто українські. Світлана Іванівна підкреслює, що музей створила у 2009 році на честь свекрухи – Галини Григорівни Кушнір. Та походила з села Велика Дівиця Прилуцького району, що на Чернігівщині. Тому й більшість експонатів звідти. Невістці дуже хотілося зберегти вишивки свекрухи... «Вона була розумною, привітною, чемною, – каже пані Світлана, – але й невісток таких, як я, ще треба було пошукати: все “мамочко” та “мамочко”... Я дуже любила свого чоловіка, і він мене кохав. То як я могла не полюбити його батьків?».

Галина Григорівна була чудовою вишивальницею, прожила 81 рік. Свекор, Петро Іванович Кушнір, також прожив довге трудове життя, відійшов у засвіти у віці 94 років.

Спочатку я подумав, що українство пані Світлани спирається лише на родичів-чернігівців. Але потім зрозумів, що все складніше. Значна частина приазовських греків усім серцем сприйняла українську культуру! Це вже потім їх зросійщили... Навчалася Світлана в Коломиї. Її чоловік також закінчив коломийський технікум механічної обробки деревини у 1962 році. Пізніше Світлана Іванівна закінчила ще й Київський інститут народного господарства. Спеціальність – економіка промисловості. Ніби й не «культурницька» освіта, але... Українська культура жила в серці!

МУЗЕЙНО-ПАТРІОТИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Цінність маленького музею не стільки у зібраних експонатах, скільки у спілкуванні з відвідувачами. І це мудрий підхід. Так чинить і сам Анатолій Зборовський, і близька йому по духу Світлана Кушнір. Вона не ображається, коли я прискіпливо вивчаю її біографію, ставлю інколи незручні запитання, гортаю книгу відгуків... Там так багато теплих слів: «Хай святиться ім'я твоє, Світлано Іванівно!», або: «Цей маленький музейний “вогник” великим полум'ям зігриває наші душі...». Особливо мені сподобався запис: «Україна – це ми всі! Хай Бог береже господаря цієї світлиці!».

Говоримо як про історію нашу, так і про сьогодення. Захоплюємося так, що Світлана Кушнір вирішує подарувати мені книгу «Римований Ірпін». Упорядницею поетичної збірки є Юлія Березко-Камінська – талановита поетеса і також фанатка Ірпеня. Виявляється, перша поетична

Анатолій ЗБОРОВСЬКИЙ з відвідувачкою музею

згадка про річку Ірпін належить ще Пантелеймонові Кулішу! Вірші різні. І кожен читач неодмінно знайде щось для себе.

Скажімо, Володимир Сосюра ще у 1960 році написав такі рядки: «Тече замулена Ірпін, руками неуків убита...». Ще й економічну оцінку робить: «Для того, щоб тебе убить, сюди вгнали мільйони!». Поет має на увазі меліорацію? Скоріш за все. Пригадую, що на Чернігівщині вона почалася десь у 1963 році, а на Київщині, можливо, й раніше. Ну, це для екологів. А ось дещо для дослідників коротких сплесків національного відродження. Степан Пушик тепло описав ірпінські контакти поетів у 1968 році. Йдеться про коротку, але

оптимістичну епоху Петра Шелеста:

Наші душі на ноги вставали з колін!
Цей з Карпат, той з Волині...
Донеччини син!
Той таврієць, а цей – молодий поліщук...
І любов, і прощання,
і потиски рук!

А у вірші Івана Гончаренка мене вразили рядки про Довженка:
Іще Гагарін в космос не літав,
ще рук земля не простягала зорям,
а він своїм орлиним зором міжзор'яну космічність проглядав!

Це так про «осяного вогнем і срібноголового» майстра кіно,

про теплу зустріч біля ірпінського багаття. Ми недостатньо знаємо великого сина Чернігівщини? Він говорив про освоєння космосу ще до 1956 року? Але для того й існують музеї, щоб дізнаватися більше. Неважливо, скільки в них експонатів. Головне, щоб любляче серце їх створювало!

ДЛЯ УЧНІВ – НЕЗАБУТНІ ПОЇЗДКИ

Серед відгуків знаходжу й запис українки з Саратовської області... Отже, знайшла час, приїхала! А якби возити сюди мешканців Приазов'я? Греків, українців, росіян... Думаю, школярам, молоді це пішло б на користь. І нехай християни різних конфесій сюди приходять. Адже це ще й музей любові. Чи багато ви знаєте музеїв, присвячених улюбленим свекрухам? Отже, це по християнській лінії.

А якби привезли дітей з Коломиї? По-перше, саме там навчалася і познайомилася зі своїм чоловіком Світлана Кушнір. А по-друге, аналогічні історії і на Прикарпатті траплялися! Після війни більшовицька партія направила туди юну гречанку Варвару Темерке. Щоб виховувала мешканців «упівського краю» в радянському дусі. Але вчителька вийшла заміж за українця, народила та виховала двох українських патріотів – Геннадія та Віталія Романюків. Хлопці брали участь в обох Майданах. Мало того, Геннадій, як депутат міської ради, свого часу навіть був головою комісії з освіти і культури. А Варвара Темерке досі жива, їй уже 89 років!

Як багато можна зробити, якщо поєднати справу однієї людини із добрими справами інших подвижників...

ПЛЕНЕР ПАМ'ЯТІ ПЕРШОГО КУРАТОРА

Наприкінці травня у м. Ірпені на Київщині відбувся VI Відкритий художній пленер «Намальований Ірпін» імені Володимира Сидорука. Він був присвячений пам'яті заслуженого художника України, першого куратора пленерів «Намальований Ірпін» Костянтина Могилевського, життя якого минулого року обірвала тяжка хвороба. Багато учасників пленеру відтворили образ цього видатного митця і педагога на полотні й папері. Також зображували мальовничі куточки Ірпеня.

У пленері взяли участь 46 художників з усієї України – від Києва та Ірпеня до Одеси й від Закарпаття до Луганська і Харкова. Спеціально до закриття пленеру на вулиці Соборній, біля готелю «Ірпін», встановили металеву конструкцію для експонування картин. 22 травня на ній було представлено підсумкову виставку пленеру. Відтепер художники матимуть змогу виставляти тут свої роботи на продаж. Громадськість міста уже давно вимагала відвести в Ірпені постійне місце для влаштування виставок-продажів картин.

Співзасновник «Товариства відважних» Володимир Карплюк вручив премію цієї громадської організації у розмірі 20 тисяч гривень київській

художниці Галині Попіновій за картину «Енергія сонця». Усі учасники пленеру були нагороджені подячними грамотами.

На відкритті виставки грав джаз-оркестр. Упродовж дня шанувальники мистецтва знайомилися з роботами «Намального Ірпеня». Потім виставку пленерних картин було перевезено в Ірпінський історико-краєзнавчий музей, де вона експонуватиметься до кінця червня.

Незабаром буде видано каталог робіт VI «Намального Ірпеня».

Анатолій ЗБОРОВСЬКИЙ, директор Ірпінського історико-краєзнавчого музею
Фото автора

«У ПРИГОРЩАХ МОЄЇ ПРАВДИ...»

«Старі слова так го-
лосно мовчать,
а молоді, мов рани незагоєні»
Василь Кузан

Прагнення віднайти гармонію у собі й у слові, жити за принципом «моє краще, бо це моє», співіснувати із Всесвітом як всюдисущою субстанцією, яка знає про тебе те, чого навіть не знаєш ти, вміти спокушати і спокушатися, захищати і захищатися, йти в ногу з часом, який витворює твоє внутрішнє «Я», спираючись на обставини і людей, яким ти потрібен без пафосу і церемоній, з особистим баченням звичайних і незвичайних речей – це ті аспекти-коди, які є поза основою збірки Василія Кузана «Три по сто», яка торік побачила світ в ужгородському видавництві «Карпати».

На атомість основа книжки – на поверхні, її видно незброєним оком. Це філософія душі чоловіка – ліричного героя, який під впливом розбитості та внутрішнього дисбалансу шукає щастя, підтримки – творчої (він же поет!) та тілесної (не без того) – у жінки, яку боготворить, адже вона допомагає йому відчувати себе молодим, сповненим сил і запалу, чого так бракувало у попередніх стосунках, що не склалися. Ця жінка – зі світу омріяного, де завжди тепло, радісно, вишукано. І хоч у збірці вона –

наче комета, до якої завжди тягнеться ліричний герой, її присутність – очевидна. Ця жінка – Муза. Вона завжди перебуває у полі зору читача, хоч і невидима. Про неї дізнаємося лише зі слів і відчуттів поета, якому, здається, ще не було так добре, як тепер, який розуміє, що втратив голову від її краси і грації, мудрості й жіночої толерантності. Поруч із нею він відчуває себе богом:

Я творю тебе
До збою дихання,
Я виліплюю
Кожну часточку...
.....
Не для когось там –
Для єдиного,
Неповторного...
Я заслужений –
Заслужив тебе.
(«Я народжую тебе»)

Ліричний герой переконаний, що Господь подарував йому її за всі ті страждання і безпідставні звинувачення у зраді, недолюбові, які довелося терпіти у колишньому житті.

Формується двозначність збірки, де минуле і теперішнє зв'язуються на терезах Долі, щоб визначитися, хто ж отримає перемогу – заволодіє серцем Поета. Звичайно ж, перемагає сьогочасся. Також двозначність приховується у душі ліричного героя, який не до кінця відпустив минуле і з думкою про нього вступає у майбутнє. Минуле тримає його віжками часу, приносить біль і відчуття неповноцінності. Йому хочеться кричати і бити кулаками в груди. Під тиском цих почуттів страждає чоловіче его, якому не дають свободи, тримають за невидимими ґратами і морально ґвалтують:

Минулий рік, немов листок,
Пожовк, намок,
Відклеївся...

Вже півжиття, а змін нема.
Була тюрма і є
Тюрма...

(«Геноцид»)

«Три по сто» – це кількість вдихів і видихів, які довелося зробити ліричному герою, щоб пережити минуле і насолодитися теперішнім. Це кількість слів (брудних і вишуканих), якими загрузував страждання і воскресив почуття у серці. Це кількість віршів в однойменній збірці, яку без перебільшення можна назвати «Воскресіння».

А також «Три по сто» – це своєрідна книжка-практикум з основ літературознавства, де наочно продемонстровані різні варіанти літературознавчих «нюансів». Є тут і метафори («Вербові котики м'які і теплі. // Лащатся до сонця і туляться // до матері-гілки

// Сліпими кошенятами. // Либонь циці шукають»; «Рутенька ніч визбирує крихти скоромини // Білим світом»; «Достигають мої думки...»; «Відриваються гудики ночі, // Сукню неба заповнює сумнів»), і гіперболи («Того вечора // Твої цілушки піднімали мене вище Золотоверхого // І моє серце майже зупинилося»), і епітети («Не треба слів просіяних, // Промитих»; «Темнішає невилпакане небо», «Поселився в грудях кровожерний розпач»), і алітерація (дуже багато алітерації!) («Симфонія солодкого страждання», «Сентиментальний смутток самоти»), і порівняння («весна // пестлива лесбійка»; «твоя хата // готель»), і персоніфікація («земля цілується з весною», «і мрії вляжуться // на дно», «совість загнали в яму») тощо. Також у збірці є чимало віршів, які починаються з однієї літери, як от «Платонічний секс», «Спалення Жанни д'Арк», «Смутток січня теще домовину» та ін.

Збірка наповнена різними поезіями: верлібрами, чотиривіршами, білими, класичними віршами з використанням прямого і перехресного римування. Василь Кузан увесь час перебуває в пориві експерименту. Він, наче метелик, літає з однієї квітки-поезії на іншу, демонструючи всі принади свого поетичного таланту. Йому легко орієнтуватися в літературному просторі, черпати ліричну новизну.

Якщо говорити про кольорову гаму книжки, то у Василя Кузана вона чорно-біла, оскільки сповнена позитивізмом і негативізмом водночас. Трапляються моменти, коли поруч на розгорт-

ці аркуша стоять два вірша. В одному – світло, в іншому – темрява, в одному – радість, в іншому – печаль. Наче «червоними і чорними нитками», як співається у пісні «Два кольори» на слова Дмитра Павличка, вишита доля поета. Його життя – це рана минулого і щастя теперішнього. Тут він хоче залишитися. Тут його серце. І про це він пише.

Значну увагу автор приділяє словам. Вони виконують у нього роль другорядних ліричних героїв, які допомагають основному пережити тугу і біль: «Кожне слово твоє образливе – // Чорна куля чи шабля»; «Печаль насіє слів у миску»; «падають слів покоси»; «Мурахи слів обсіли мене – // Тонку соломинку суцього»; «Розірв там на шмаття слово-душу // Римовано-кривавий оберт»; «...Випадає і стануть // Слова, що обіцяли щастя в сні, // Приманкою в житті до твого стану», «Ніби книжку, гортати слова...». Вони, наче живі, стають опорою і підтримкою, а інколи мечем проштрикують душу. Саме тому автор дуже обережно добирає їх у своїх текстах. Саме тому його поезії відшліфовані граматично і лексично. Відчувається, де Василь Кузан сконцентрований на думці, а де думка керує ним. Подібне відбувається і з почуттями.

Книжка «Три по сто» Василя Кузана напрочуд лірична і дуже сентиментальна. Вона, наче оголена душа, постає перед читачем у філософському забарвленні, яке трішки відводить увагу, але не затіює. З нею не важко. З нею добре, як із жінкою, яку так любив Поет.

Альона РАДЕЦЬКА,
м. Хмельницький

«СМАЧНА МІЖПЛАНЕТНА МАНДРІВКА» ІРИНИ РАЧКОВСЬКОЇ

Вийшла друком яскрава книжечка – «Смачна міжпланетна мандрівка» наймолодшої письменниці Рівненщини Ірини Рачковської, якій нині 11 років.

Еліна ЗАРЖИЦЬКА

Художником-ілюстратором згодилася бути 6-річна Богуслава Рачковська, молодша сестричка авторки, вихованка гуртка «Декоративне прикладне мистецтво» КЗ «Будинок дитячої та юнацької творчості» Березанівської міської ради. До речі, треба, мабуть, говорити про своєрідний рекорд у видавничій галузі – вік авторки та художниці це дозволяють.

Утім, це вже друга спроба юної рівненчанки поговорити з одно-

літками: перша книжка Ірини, «Казки на шафі», вийшла у 2019 році.

Друга книжка, «Смачна міжпланетна мандрівка», є сучасною інтерпретацією (для авторки такого віку – достат-

ньо довгою) подорожей і пригод дітей у Сонячній системі. За формою твір є оповіданням, але його можна віднести до жанру фантастичної казки. Адже Карл і Ліна, герої оповідки, потрапляють у суто казкову ситуацію – зустрічаються з НЛО, товаришують із прибульцями й мандрують із ними планетами Сонячної системи, а потім повертаються додому – і батьки зовсім цим не здивовані.

Оповідна манера твору юної письменниці проста і щира, лагідна й насичена порівняннями, епітетами, що сприяє осмисленню вчинків і дій персонажів, усвідомленню того, що є добром, а що – злом.

Щоб зацікавити читачів, літературні герої мають бути рішучими й активними та відповідати реаліям сьогодення. Саме

таких героїв випишує маленька письменниця. Її Карл і Ліна – веселі й розумні, ввічливі та приязні, вони майстерно користуються новими технічними пристроями і поведуться чемно, потрапляючи в інші родини.

На прикладі цієї фантастичної оповідки ми можемо говорити не тільки про розважальний та виховний, а й про казкотерапевтичний ефект. Інформація, запропонована маленьким читачам одноліткою, дуже легко, без опору сприймається. Твір попереджає про наслідки тих чи інших вчинків, але не нав'язує життєвих програм. Батьки (педагоги, вихователі, бібліотекарі), читаючи разом із малюками про пригоди Карла і Ліни, мають змогу обговорити безпеку поведінки з технічними пристроями, дбайливе ставлен-

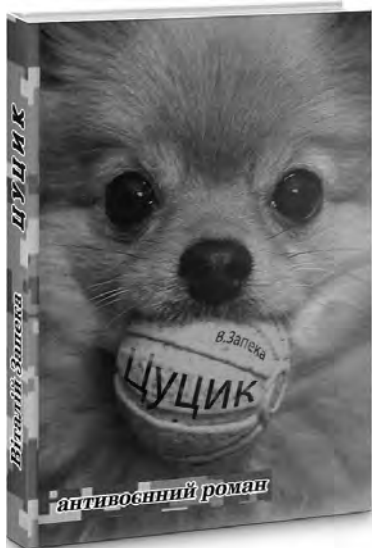
ня до власних речей, розповісти про раціональне харчування та необхідність попереджати дорослих про місця своїх прогулянок тощо.

А головне, що Карл і Ліна належать до когорти супергероїв, які невідомо де взяли свої сили. Вони земні, реальні, потрапляють у ті самі ситуації, що й звичайні дітлахи, а тому сприяють формуванню світогляду успішної, реалізованої дитини. Приклад цих персонажів допомагає подолати страх, невпевненість, допомагає фантазувати, приймати нестандартні рішення та розуміти, що всього можливо досягти, якщо є бажання.

Читайте фантастичну казку «Смачна міжпланетна мандрівка» – і смакуйте її разом із юною авторкою Іриною Рачковською!

ОСЯГНЕННЯ ІСТИНИ ЛЮБОВІ

11 грудня минулого року відвідав Львівський книжковий ярмарок у ТРК «Victoria Gardens». Стоячи біля книжкового прилавка, розглядаюся, дослухаюся в надії – а раптом хтось запитає: «У вас є для мене книжка, моя книжка, написана для мене, яка чекає, коли я за нею прийду?». Не прийшов ніхто, не запитав... Читаю книжку Віталія Запеки «Цуцик». Моя книжка!

Автор пише просто й водночас так, що його слова (розмисли маленького песика) проходять крізь душу. Чому він вирішив порозмовляти з нами з позиції тварини? Можливо, настав час задуматися... Людино – хто ти, куди йдеш?

З чого почати? Насамперед мушу сказати, що цю книжку слід читати вдумливо і серцем: «Бо читати й не прочитувати – то не почитати» (Дистихи Катона). Сутність людини – бути собою, не зрадити себе, свою пам'ять. Як же це розуміє Цуцик?

Ця книжка – про пам'ять, любов, людяність. Людина забуває про те, що вже самим фактом свого народження вона бере на себе обов'язок жити людським життям. Книжка Віталія Запеки чітко нагадує про це. Вона спонукає до глибшої застанови над простими й очевидними, властивими українцеві речами, і стане книжкою, яка допомагатиме виховувати підрастаюче покоління України з центром сили у серцях – кордоцентричною філософією. Хоча дехто вважає, що саме кордоцентризм – наша, українців, трагедія...

Життя, як відомо, – постійна боротьба. За те, що маємо, чого не хочемо втратити, потрібно постійно боротися. Мусимо усвідомити, що у природі немає гармонії, адже споконвіків діє закон – сильніший ПОЖИРАЄ слабшого. Наша мета (а може, й призначення) – боротися за гармонію людського співжиття в духовній сфері, й тоді, дасть Бог, ми зможемо боротися за гармонію і в матеріальному світі. Зарадити духовній кризі – ось основний сенс нашого життя. «Втрата душі – це хвороба ХХ сторіччя... Годі точно визначити, що таке душа. Душа людини – це не те, що належить розуміти ... піклування про душу – священне мистецтво», – нагадує Томас Мур у своєму творі «Піклування про душу». Тоді про що можуть просторікувати панове, які не читали «Цуцика» і співставляють автора з іншими закордонцями? Віталій Затока – такий, як є, він наш, українець, живе життям сьогодення України, яке не підвладне жодній логіці, бо ж часу і сусідів ми не вибираємо. Його кредо – «роблячи добро, не збуджуймося, бо часу свого пожемо, коли не ослабнемо» (Послання ап. Павла до Галатів 6:9).

Ослабнути не маємо права: відповідальність перед прийдешнім – це і є наша вічність. «Все, що дихає, – хай Господа хвалить» (Псалом 150:6), тому ніхто не має права зобидити ЦУЦИКА.

Є книжки, які можна переповісти, а виважену, перевірену життям та досвідом боротьби, писану душею й серцем книжку Віталія Запеки треба читати-перечитувати, насолоджуючись плином авторських думок, пірнаючи в неї серцем, щоб черпати почуттєву інформацію про сьогодення України, її патріотів, щоб наша душа повнилася живими думками, крихтами людяності, добра щодення, бо сенс буття людини – плекання свого інтелекту, духовності у процесі осягнення форми (лат. – краси) життя з Богом.

Отже, коротенький шкідливі фрагментів життя нашого Цуцика. «Грім – перше, що почуло цуценя в своєму житті». Це не грім весняного дощу: «Земля від нього двигтіла». Бездомна псица, яка жила в лісі поблизу села у прифронтовій зоні, народила цуценят. Мамка не встигла навчити своїх дітей собачої мудрості, законів виживання, пошуку їжі – згряг голодних вовків знищила всіх, крім Цуцика, якому дивом вдалося врятуватися. Розпочалася важка боротьба за життя. Він боявся двоногих істот, але голод додав сміливості, тому Цуцик вирушив у село. Його приручила сім'я з маленькою Юлею, яка любила гратися з ним помаранчевим м'ячиком: «– Балсік! Лови! – кричало дитя».

Усі проблеми почалися, коли приїхали чужинці. Песик «відчув неприємні запахи диму, алкоголю, гуталіну та пороху». Це його насторожило. Другий наїзд зграї двоногих закінчився смертю господаря обійстя і травмою Цуцика (адже собаки володіють вродженим інстинктом захисту свого господаря): «В пам'яті міцно закріпилася ненависть до двоногих в однаковому одязі з гидкими запахами пороху, диму, гуталіну та алкоголю». Українські війська звільнили село й залишили ліки для Цуцика. Життя поверталося у звичну колію, але громи лунали вже з іншого боку. Ворожа міна розірвалася, коли сім'я зібралася відвідати господаря на кладовищі. Цуценя

залишилося зовсім саме, прив'язане до будки, без їжі та води... Сусіди покійних не здогадалися нагодувати його (нелюди: «думка про сусідське майно не давала спокою»). А через декілька днів сталося так, що цуценя, ледь живе, опинилося в околицях блокпоста наших військових.

Віктор, воїн-герой, після шпиталю повернувся на фронт (у Полтаві залишилися дружина й маленька доця Юлиного віку). Побачивши цуценя, «цю купку кісток», здивувався: «Що то за м'яч у нього?» – й почав підготовувати Цуцика. Але як? Адже той боявся двоногих «однакових» (у військовій формі). Він пам'ятав про зло, яке вони можуть заподіяти. Але ці двоногі мали інший запах. Віктор любив після чергування одягати іншу куртку. Цуценя назвало його «напіводнаковий». Віктор відносив мисочки з їжею і теплою водою на пагорб, а сам повертався до бліндажа. Не витримав і оглянувся: «Те, як ілю собача, вразило... Чомусь на серці стало боляче... Мені здається, що ми, люди, перед тим цуценям завинили». Завинили ті нелюди, які розпочали війну проти народу України.

Походи Віктора з собачою їжею (двома тарілками) повторювалися з дня у день, і Цуцикові було невтямки, чому «напіводнаковий» так недбало ховає їжу, яку він, Цуцик, знаходить. Віктор почав відходити на меншу віддаль від мисок, щоб приручити песика. Робив це дуже делікатно. Майже так, як у «Маленькому принці»: «Як хочеш мати друга – приручи мене!» – «А що для цього треба робити?» – спитав маленький принц. «Треба бути дуже терплячим, – відповів лис. – Спочатку ти сядеш трохи далі від мене на траву, ось так. Я краєм ока поглядатиму на тебе...

Але кожен день ти сидатимеш трохи ближче...».

Бойовий побратим Льошка не міг згадати автора й назви книжки: «Там на всю книжку одне розумне. Зараз згадаю... Ти приручаєш тих, за кого відповідальний... – Згадав! Ти відповідальний за тих, кого приручив. Ось бачиш, Вітя, що люди пишуть».

Приручені тваринки мають вроджений обов'язок вірності й собачий обов'язок захищати: «Щоб не трапилося лиха з Другом (Віктором. – Б. Д.), Цуцик повинен був захищати його повсюди. Собача це чудово розуміло... Крім охорони позицій, Цуцик взяв на себе додатковий обов'язок. Де б не перебував Друг, Цуцик з'являвся поруч». І тут сталося те, що рано чи пізно мало статися – війна. Віктор зі своїм напарником Юрком заступили на нічне чергування. Цуцик принохався – зі сторони лісу наближалися чужі «однакові» (він відчув, що вони пахли інакше). Цуцик напав тихенько й зненацька (у ті часи бійці могли тільки мріяти про тепловізор). З лісу почувся зойк з матюками. Бій – серед нападників два вбитих і один поранений (коли прибули «Специ», то були шоковані: «Без укусів не залишився жоден з тих, що лежали на снігу»). Віктор смертельно поранений, Цуцик також. Шпиталь у місті Дніпро: «Цуцик помирав... Друг лежав поруч... Якби не собачий обов'язок захищати, Цуцик вже перестав би чіплятися за життя».

«Головне, що вони разом. Цуцик, Друг, м'яч». Комбат (полковник [генерал – на війні це швидко] – наше майбутнє) привіз машиною Віктора додому: «– Рідна, це я, – Друг обійнявся з цією жінкою. Цуцик опинився між ними. Чув тепер, як кала-

тали серця у обох людей. Від жінки пахло теплом, істивним, дитиною». Пам'ять – дитина, балсік і помаранчевий м'ячик... Щастя – це коли не стається того, чого не мало би статися: «Чути, як людське дитинча сміється. Цуцикові подобається цей звук... – Балсік! Балсік! – кричить дитина... Цуцик біжить до неї, тисне пащею з м'ячем в долоню». Чому Цуцик так дорожив своїм помаранчевим м'ячиком? Це все, що залишилося з минулого, було його пам'яттю про Юлю й безтурботне дитяче життя: «Бо речі – це не лише фізичні тіла, яких можемо торкнутися, це геть усе на світі: наші дії, наші помисли, наші почуття – то «речі», то реальність: res – річ; realis – речовий, реальний» (Андрій Содомора, «Усміх речей»), адже ці речі мають душу, дух життя, вони повертають нас у минуле, дитинство, у світ, якому немає вороття, бо «Дитинність твого ества тримає тебе на плаву у свого Часу» (Мирослав Лазарук, «Ріка»).

Що ще? Моментами від книжки хочеться заплакати гіркою сльозю, а може, з радості й посміятися (бачу, як Цуцик із гідністю господаря гуляє коридорами шпиталю, всі його люблять, пригощають котлеткою, смаколиками, а він гонорово виляє хвостиком). Без сумніву, автор книжки заслуговує на похвалу, а сама книжка – на найвищу літературну премію. Бо ж цей твір спонукає читача до роздумів: хто ти, людино? Quo Vadis? – Куди йдеш, людино? Чи йдеш ти дорогою, яка веде тебе до храму, до храму очисної сльози пам'яті з думкою про майбутнє, вічність...

Богдан ДЯЧИШИН, член НСПУ,
доктор філософії, доцент, м. Львів

ЗБАГАЧУЙТЕ СВІЙ ВНУТРІШНІЙ СВІТ ЕНЕРГЕТИКОЮ ВЗАЄМОРОЗУМІННЯ!

Оноре де Бальзак стверджував, що сім'я завжди буде основою суспільства. Про це задумуються українці, яким уже за сорок. І на це сподіваються чарівниці-україночки незалежно від віку, які покохали й готові йти з коханим під вінець. Завсідниця артлабораторії «Українська Хата – талантами багата» Херсонської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Олеса Гончара, вчителька інформатики і математики за освітою та літераторка за покликанням Катерина Марчук своїми новими поетичними творами ладна підтвердити слова відомого французького письменника, а своїми поетичними тропами – збагатити твердження Антона Чехова про те, що «у сімейному житті найважливіший гвинт – це любов».

Переможниця всеукраїнських і міжнародних мовно-літературних конкурсів, авторка поетичних збірок «Батьківська стежина» та «Сім кольорів мого життя» Катерина Марчук не зупиняється на досягнутому, а пропонує шанувальникам українського слова почути у її віршах мелодію кохання. Вірю, що читач у новій збірці «Енергія закоханих сердець» вчує, як «Музика лунає поміж хвиль, Чайкою кружляє...», бо мова поміж закоханих сердець справді музикою ллється: «Музика поєднує серця / Не на мить, а вже на вічність цілу!».

Знаю, що у кожній з 80 нових поезій Катерини

Михайлівни ви також зможете знайти і підтвердження вислову відомого українського письменника, вченого і педагога Василя Сухомлинського: «Сім'я – це те первинне середовище, де людина повинна вчитися творити добро».

Поетична збірка Катерини Марчук «Енергія закоханих сердець», що цими днями вийшла друком у херсонській філії Видавничого центру «Просвіта», певно, не залишить жодного з читачів байдужим. Для українських сімейних пар вона може стати прикладом терпіння, доброзичливості та взаємоповаги у родині. Бо ще Мати Тереза зазначала: «Для створення сім'ї досить полюбити. А для збереження – потрібно навчитися прощати».

Олег ОЛЕКСЮК, заслужений працівник культури України

СПІВРОЗМОВНИКИ ДОСТОЄВСЬКОГО

Цьогоріч виповнюється 200 років від дня народження Федора Михайловича Достоевського. «Родове гніздо» власне Достоевських (до 1506 р. вони носили прізвище Іртищєви /Ртищєви/) – село Достоево – розташоване в Білорусі, на Брестщині.

Оксана ЛАМОНОВА

Дочка письменника, Любов Федорівна, вперто наполягала на «литовсько-нормандському» (саме так!) походженні своєї сім'ї. А ось найближчі предки Достоевського жили в Україні. Дід, Андрій Григорович, був священником («благочинним») у с. Войтовці під Брацлавом Подільської губернії. Батько, Михайло Андрійович, починав освіту у Подольсько-Шаргородській семінарії. А далі... Далі відбулося дещо не просто незрозуміле – загадкове. Адже молодий Михайло Достоевський не лише «посварився з батьком» – він повністю розірвав усі стосунки з усією родиною. Семеро його дітей прожили життя, не знаючи імені своєї української бабусі (яку, до речі, звали Анастасія) та сумніваючись у по-батькові діда – не кажучи вже про імена, кількість чи взагалі наявність дядьків та тіток. При тому, що відносини з родичами по матері, Марії Федорівні Нечаєвій, були тісними й теплими. Як-то кажуть, є тут якась страшна таємниця. І не випадково Ігор Волгін, один із найавторитетніших сучасних достоевськознавців, пропонує (звичайно, як своєрідну «гру розуму» та з усіма можливими застереженнями) таку версію: «Але тут вимогливий читач [...] може поставити ще одне, на перший погляд дике та ні з чим не сумісне запитання: “А чи існує впевненість у тому, що Достоевський – дійсно Достоевський?” [...] Звідки взагалі відомо, що семінарист, який залишив Подільську губернію, та людина, яка явилася в Москву для вступу у Медико-хірургічну академію, що ці люди – одна й та сама особа? Це відомо тільки з єдиного джерела: із запевнень самого Михайла Андрійовича Достоевського. Жодними, як тепер би сказали, незалежними спостерігачами цей факт не підтверджується. [...] На що, власне, натякає наш підозріливий друг? Таємний шанувальник детективного жанру, він, вочевидь, намагається переконати нас у тому, що, вийшовши з батьківського дому, юний Михайло Достоевський до Москви все-таки не дістався. Куди ж він тоді подівся? Ухилиючись від прямої відповіді, нам розповідають дещо не зовсім зрозуміле. Можливо, мовляв, недосвідчений мандрівник занедужав і помер по дорозі; також можна припусти-

Сергій Адамович. Заставка до IV частини роману Ф. Достоевського «Злочин і кара» (1957). Папір рожевого кольору, лінорит

Сергій Адамович. Заставка до IV частини роману Ф. Достоевського «Злочин і кара» (1957). Папір рожевого кольору, лінорит

Сергій Адамович. «Раскольников бере сокиру» (1957). Папір, лінорит

Сергій Адамович. «Мармеладов» (1957). Папір, лінорит

ти, що його вбили; не виключено, врешті-решт, що він замислив сховатися за кордоном (адже до

нього рукою можна було сягнути). І Хтось, справжнього імені якого ми не знаємо, оволодів докумен-

тами мандрівника [...], явився під чужим іменем у Москву та влаштував там свою кар'єру» («Народитися в Росії...»). Надто що «в російській мемуаристиці описано подібний випадок»...

Так чи інакше, Україну Федір Михайлович Достоевський відвідав лише один раз – улітку 1877 року відпочивав у селі Малий Прикіл на Сумщині. Письменник працював тоді над останнім зі своїх великих романів – «Брати Карамазови». Нині села Малий Прикіл уже не існує.

А тепер – про українських ілюстраторів, чи, радше, «співрозмовників» Достоевського: шістдесятника Сергія Адамовича (1922–1998) та «сімдесятників-вісімдесятників» Сергія Якутовича (1952–2017) та Олександра Аксініна (1949–1985).

1957 року Адамович звертається до роману «Злочин і кара». Звернення це вийшло... досить дивним, і у виданні врешті-решт співіснують ілюстрації двох абсолютно різних типів: традиційні для 50-х тонові малюнки та новаторські лінорити. І якщо перші в літературі про художника у кращому разі лише побіжно згадуються, то другі справедливо відносять до його найважливіших досягнень. Причому ефект мав бути ще сильнішим, оскільки Адамович планував використовувати для ліноритів різних частин роману різні кольорові «підкладки» (жовтуваті, фіалкові тощо).

Лінорити до «Злочину і кари» – це великі пейзажні заставки, а також окремі ілюстрації у тексті. Серед них є більш і менш умовні. Архітектурні мотиви у заставках – то холодні й урочисті, то підкреслено буденні, але однаково байдужі до маленької людської постаті, що загубилася між ними, і однаково нереальні. Адже історія Раскольникова у Адамовича стає не так трагедією, як маренням, і краєвиди Петербурга тут насправді просто образи Міста, яке бачить і яким блукає головний герой роману, що має здійснити вбивство, а потім важко захворіти.

Що ж до ліноритів-ілюстрацій, то їхня умовність узагалі є унікальною для української графіки 1950-х. Художник відмовляється тут від будь-якого простору. Предмети, які мають його визначати, представлені у неймовірних ракурсах, підпорядкованих лише загальній структурі зображення. Постаті персонажів гранично сплющуються, перетворюючись на власну тінь, силует-пляму («Мармеладов у пивниці»). Назвати це «декоративністю» язик не повертається. Але цілком справедливо буде згадати про ритм – напружений, ламаний і водночас надзвичайно динамічний рух гострих кутів («Раскольников бере

сокиру», «Раскольников навколїшках перед Сонею»), або навпаки – одноманітне до абсурдності, до маячіння повторення майже незмінного мотиву (візерунок шпалер у лінориті «Раскольников після вбивства»). До речі, присутність Раскольникова майже в усіх ліноритах, включно із заставками, кидається в очі й, звісно ж, не є випадковою. У Адамовича він не тільки головний герой, а й головний «глядач» того, що відбувається (утім, це цілком узгоджується з текстом роману, хоча розповідь там ведеться не від першої, а від третьої особи). Саме цей персонаж, за задумом українського художника, має «зцементувати» графічну серію за Достоевським.

Ще працюючи над ліноритами до «Злочину і кари», Адамович приступив до роботи над великим циклом гравюр до повісті Ольги Кобилянської «Земля», який став рубежем у доробку митця й зацьмарив (особливо для звичайного глядача) усі інші його твори.

Проте, дещо несподівано, у славетного українського шістдесятника відбулася ще одна зустріч із Достоевським – 1971 року він виконав ілюстрації до повісті «Білі ночі». Цикл елегантних шовкографій перетворився на вишукану, навіть витончену книгу, яка, однак, вийшла друком у ризькому видавництві латиською мовою. Відповідно, поза межами Латвії «Білі ночі» Адамовича залишилися фактично невідомими, хоч і виринали на деяких його персональних виставках.

Сергій Якутович, син славетного шістдесятника Георгія Якутовича, – один із найвизрашніших і найцікавіших митців свого покоління. Усе життя зберігаючи абсолютну повагу до книги і, так би мовити, віру в неї, він мав при цьому щасливу можливість самостійно обирати тексти для ілюстрування: «Три мушкетери» Дюма, «Перекоп» Олеса Гончара, «Тіль Уленшпигель» Шарля де Костера, «Пісня про Роланда», «Тристан та Ізольда», чи не весь Гоголь...

1985 року Сергій Якутович створив офорти до роману «Зневажені й скривджені». Власне як книжкові ілюстрації вони не видавалися ніколи, хоча й експонувалися. Цикл складається з восьми офортів. Два з них – «розворотні» зображення натовпу, такої собі байдужої «масовки» трагічних подій («Вознесенський проспект», «Самотність»). Чотири – окремі сцени з роману («Сміт і Азорка», «Іхменєви», «У Бубнової», «Плач!...»).

Офорти Сергія Якутовича вражають передусім своєю суб'єктивністю та глибоким песимізмом. Звичайно, у «Зневажених і скривджених» веселощів неба-

Сергій Адамович. «Новий пожилиць». Ілюстрація до повісті Ф. Достоєвського «Білі ночі» (1971). Шовкографія

Сергій Адамович. «Мрійник». Ілюстрація до повісті Ф. Достоєвського «Білі ночі» (1971). Шовкографія

Сергій Адамович. «Настенька». Ілюстрація до повісті Ф. Достоєвського «Білі ночі» (1971). Шовкографія

гато. У певному сенсі це, мабуть, найпесимістичніший роман Достоєвського. Адже ніде більше не буде у нього такого нахабного, успішного, тріумфального Зла і такого слабкого, здатного хіба що на єдиний ляпас, Добра. Але навіть серед цієї суцільної темряви мерехтять усе ж таки вогники, схожі на ту свічку, що її ставить на підвіконня Наташа, коли чекає на допомогу Івана Петровича. Героїв роману, слабких, але не безсилих, здатних і на помилки, і на їхнє усвідомлення, зв'язують між собою живі людяні почуття. Якщо можна так висловитися, «Зневажені й скривджені» присвячені не лише творцеві «фейлетонного роману» Ежену Сю, а й Діккенсу, на честь героїні якого, Маленької Неллі із «Крамниці старожитностей», Достоєвський назвав свою Неллі Сміт.

В ілюстраціях Сергія Якутовича спогадів про Сю й Діккенса немає. Утім, дещо несподівано виникають спогади про інший твір

Достоєвського – також «петербурзький», але пізніший і багатого зріліший – «Злочин і кара». «Зневажені й скривджені» у художника також сприймаються як «роман потворних кімнат, що тиснуть», причому «кімнатою, що тисне» стає для його героїв увесь Петербург.

Але офортів – вісім, ми ж назвали лише шість. Ще два – це портрети Достоєвського, що називаються «Ф. М. – вечір» та «Ф. М. – ніч».

Зрозуміло, що в обох «Ф. М.» панує головний герой, причому одна й та сама людина, зображена на двох офортах, справляє абсолютно різне враження. «Вечір» зображує «Ф. М.» гранично втомленим, майже зламаним. Вертикаль його постаті зберігається, як здається, лише тому, що всією вагою спирається на ажурне бильце стільця – опертя досить ненадійне. Виразний погляд спрямований, як-то кажуть, углиб себе. Кімната навколо «Ф.

М.» виглядає надзвичайно, моторошно тісною, та разом із тим має кілька виходів у незрозумілі анфілади – справжній «лабіринт свідомості» або навіть «підсвідомості». Незважаючи на світло великої лампи під абажуром, цей простір сповнений тіней, з яких визирають страшні черепоподібні обличчя: можливо – спогади про каторгу, можливо – власні фантазії, яких важкохворий герой не може позбутися. І це, нагадаємо, лише «Вечір». Що ж буде далі – вночі, коли згасне лампа і самотність «Ф. М.» стане абсолютною?..

А проте «Ніч» демонструє зовсім інший настрій. Тепер «Ф. М.» упевнено тримається й рішуче рухається, його погляд спрямований «поверх перешкод», у нескінченність, і одночасно – до якоїсь конкретної, добре йому зрозумілої мети. Простір навколо «розплутався», окресливши свої межі та розміри. Марення не зникли, але сховалися по

кутках – їх вдалося якщо не перемогти, то тимчасово підкорити, «заклясти». Лампа – безвладний символ затишку – замінена на ділову свічку. Перепочити, звичайно, не вдасться. Та якщо вечірні спогади-примари були приводом для важких роздумів, то безсонна «Ніч» стане часом роботи. Втомлена, хвора, самотня людина майже на очах перетворюється на геніального митця, «володаря майбутнього». До речі, реальному Достоєвському на момент початку роботи над «Зневаженими й скривденими» був лише 41 рік – і, як це не дивно, у нього ще «все (включно з п'ятьма великими романами!) було попереду».

Однак найорганічнішим «співрозмовником» Достоєвського був, імовірно, Олександр Аксінін. Після його трагічної загибелі в авіакатастрофі залишилося більше 500 графічних творів, переважно офортів. З технічного боку

вони є абсолютно досконалими (зі статті у статтю переходить визначення Аксініна як «львівського Дюрера»), та водночас – так само абсолютно... герметичними, незважаючи на всі зусилля дослідників-мистецтвознавців, а також на численні тексти самого художника. Достоєвський, поза сумнівом, був одним із улюблених і духовно близьких «львівському Дюрерові» письменників – поряд зі Свіфтом, Борхесом, Кафкою та Велеміром Хлебніковим.

Аркуші Аксініна, присвячені Достоєвському, – це аж ніяк не ілюстрації, навіть у дуже специфічному, «аксінінському» значенні цього слова (як-от його офорти до «Мандрів Гулівера», «Процесу» та «Перетворення», «Аліси у Країні див» – чи до новел дружини, Енгеліни Буряковської). Це саме «розмови», однаково цікаві та однаково плідні для обох учасників діалогу, митців-мислителів, один із яких – письменник, а інший – художник.

Сергій Якутович. «У Бубнової» (1985). Папір, офорт

Сергій Якутович. «Ф. М. – вечір» (1985). Папір, офорт

Сергій Якутович. «Ф. М. – ніч» (1985). Папір, офорт

ПРИЗВИЩА ЖИТЕЛІВ ЗБАРАЖЧИНИ: ЧАС ВИНИКНЕННЯ І ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЕННЯ

Поширені у селах Збаразького району Тернопільської області прізвища ще ніколи цілеспрямовано не вивчалися науковцями. Джерелом для нашого дослідження антропонімії Збаражчини послужили алфавітні книги господарств і жителів 14-ти сіл району. А мовним матеріалом стали 700 прізвищ.

Коли ж узагалі виникли прізвища? Тривалий час люди не мали прізвищ, користувалися в основному іменами. Прізвище у сучасному розумінні вперше з'являється в українських пам'ятках ділової мови XIV–XV ст. – наприклад, князь Іван Васильович Чортгорийський, пан Іван Чорний. Це все – прізвища князів і магнатів. Вони купували і продавали свої маєтки, записували їх у спадок дітям, а такі юридичні дії потребували оформлення відповідними документами. Самого лише імені було вже замало. Незабаром така сама потреба спричинила появу прізвищ у жителів міст, які займалися ремеслом чи торгівлею. У містах вони були власниками будинків, належали до цехів, платили податки – і все це вимагало оформлення документів, у яких, окрім імені, потрібне було й прізвище. Протягом XVI–XVII ст. родові прізвища закріпилися серед більшості жителів українських міст (так з'явилися Боднарі, Гончарі...).

І ще один стан почав наділятися прізвищем «у масовому порядку» – це духовенство. У 1732 році було встановлено правило: кожен, хто закінчує духовну семінарію, має вийти з неї з прізвищем. Усі такі прізвища мали одну форму – закінчувалися на -ський. З 1770-х років усталюється звичай давати бурсакам прізвища за церковними святами (Введенський, Воскресенський...). Якщо в семінарії вчилося три брати, то кожен із них одержував інше прізвище.

Основна ж маса населення України, селянство, довго залишалася без справжніх прізвищ. І лише на зламі XVIII–XIX ст. в усіх верствах української суспільності закріпилися постійні родові прізвища. До того ж визначальними для українських прізвищ стали суфікси -енко і -ук.

Матеріалом для творення українських прізвищ були, як свідчать дослідники, чотири джерела: імена, назви місця

проживання чи походження, назви заняття, індивідуальні ознаки.

Відомо, що на початку розвитку суспільства люди не мали прізвищ, але й тоді вони не могли обходитись без імені. Зрозуміло, що коли виникла потреба розрізнати людей, які мали однакові імена, а згодом створювати постійні прізвища, то й базою для цього стали саме імена – переважно батька, матері або діда. Прізвища, твірними основами яких є власні імена, становлять значну групу. Понад 50 імен виступають твірними для 216 одиниць. З них 188 прізвищ мають у своїй основі чоловічі імена і лише 28 – жіночі.

Серед твірних особових імен є імена православного і католицького календарів. На Збаражчині у ролі прізвищ найчастіше виступають такі імена: Василь, Герасим, Іван, Максим, Михайло, Петро, Юрій, Ярема. Ім'я Василь та його варіанти послужило твірним для прізвищ Васьків, Васечко.

Із жіночих імен для творення прізвищ народ використав 12 імен: Акулина – Кулина, Валентина – Валєня, Валькович, Василина – Василина, Галина – Галєшук, Галинський, Галієш, Гальчук, Ганна – Ганусевич, Зіна – Зінкевич, Зінько, Ксенія – Ксеняк, Марина – Мариновський, Марія – Марусин, Муль, Надія – Надюк, Олександра – Лєсюк, Поліна – Полєса. Як бачимо, ім'я Галина стало твірним для чотирьох прізвищ, тобто є найпродуктивнішим. При цьому воно не є лідером в Україні (за словником «Власні імена людей»). Проте деякі дослідники відносять його до поширених серед людей старшого і найстаршого поколінь (70+) імен Холмщини. Лідерство по всій Україні тримають імена Валєнтина, Ганна, Марина (за словником «Власні імена людей»). Імена Марина і Ганна пошире-

ні серед людей старшого і найстаршого поколінь Холмщини. А імена Ганна, Акулина, Галина і Марія послужили твірними також для прізвищ лемків. У досліджених нами 14-ти селах Збаражчини 12 календарних жіночих імен утворюють основи 18 прізвищ. Від жіночих імен прізвищ значно менше, ніж від чоловічих.

Основи прізвищ збаражан містять 14 католицьких імен, які виступають або у повній формі, або у скороченій чи суфіксальній. У селах трапляються такі католицькі імена, що утворюють прізвища збаражан: Бартоломій (Бартошинський), Вадим (Вадуцький), Дасій (Дадцько), Корнилій (Корильчук), Дорош (Дорошевський), Павлин (Павлин, Павленчак), Паїсій (Пайонк), Пархом (Пархін), Онуфрій (Онушкевич), Соломон (Соломон), Станіслав (Станіславський), Якуб (Кубів, Якубовський), Ян (Янковий, Януш). Отже, чоловічі католицькі імена не відзначаються продуктивністю. Тільки два імені, Павлин і Якуб, дали по два прізвища, решта – по одному. Найпоширеніше прізвище з основою імені Ян – Янкович, носіями якого є 10 жителів села Чеснівський Раковець.

У прізвищах збаражан наявні й основи, співзвучні з некалендарними іменами. Серед них переважають основи слов'янського походження, представлені у 1% прізвищ сіл Збаразького району, а серед основ календарних імен – основи від імен православного календаря. Прізвища, твірними для яких виступають власні імена, становлять 216 лексичних одиниць.

Загальні назви у прізвищах на Збаражчині досить повно представляють українську лексику допрізвищового періоду. Апетливи, що послужили для творення прізвищ, традиційно поділяють на дві категорії – назви

особові й назви не особові. Серед прізвищ виділяємо 8 розрядів – ті, що стосуються: 1) територіальної ознаки, 2) діяльності чи професії, 3) зовнішньої ознаки, 4) внутрішньої ознаки, 5) соціального становища, 6) етнічної ознаки, 7) місця у сім'ї, колективі, 8) міфологічних істот.

Назви осіб за територіальною та етнічною ознаками дослідник Юрій Редько об'єднує в одну групу – топонімічні назви. Це друге основне джерело виникнення українських родових прізвищ – походження або місце попереднього проживання засновника роду. Особливо в тих випадках, коли людина була не місцева, усіх цікавило, крім її імені, звідки вона прибула, звідки походить. Отож до першої групи належать: а) прізвища на означення національності предка, б) прізвища, утворені від назв руських племен, народностей, діалектичних груп. На Збаражчині прізвища, які утворилися від назв осіб за територіальною ознакою, – 36: Албанський, Березовський, Германський, Загоранський та інші. Найпоширенішим є прізвище Ясіновський – 37 носіїв у трьох селах Збаразького району.

Основ, що характеризують людину за її етнічною приналежністю, на Збаражчині – 27: Банира (вигнанець), Волинець, Волинюк, Волошин (румун), Волошинський, Гоцулак, Гуцул, Литвин, Швед. Серед прізвищ такого типу найпоширенішим є Бойко.

Прізвища, утворені за індивідуальними ознаками перших носіїв, становлять досить значну групу сучасних українських прізвищ. Основою для них була якась характерна особиста ознака людини, що виділяла її з оточення. Ці прізвища виникли з первісних прізвищ, а прізвиська народжуються на основі найтипівіших ознак людей, причому для вираження цих ознак із лексичного складу мови вибираються найвлучніші слова.

Серед основ, пов'язаних із зовнішніми ознаками, на Збаражчині є, наприклад, такі:

- основи, що вказують на красу, привабливість людини: Бучий (прекрасний), Гінкий (високий);
- основи, що характеризують людину за кольором шкіри чи волосся: Біловус, Кудлай, Рудий, Чорний;
- основи, що характеризують силу, стан здоров'я чи вгодованість: Гладкий, Грубик, Худий;

– основи, що вказують на фізичні недоліки людини: Головатий, Кривий, Мурміль (мурло – груба людина), Щербай;

– основи, що характеризують людину за іншими зовнішніми ознаками: Воркун (Ворчун), Мокрий, Модний, Моргун;

– основи, що вказують на вікові та інші особливості: Гойда (висока жінка), Пелєх (старий дід), Крєкотєнь (стара людина, яка крєхтить).

Серед основ, пов'язаних із внутрішніми ознаками, є такі, що відображають:

– вдачу, характер: Бабій (любить жінок), Байтала (розсіяна людина), Зух (молодець);

– улюблені словечка чи особливості мови: Добридень (від частого повторення вітання «добридень»), Мамрега (мамре – говорить незрозуміле), Хрипливий;

– смакові, зорові, слухові, нюхові, дотикові відчуття та вади у них: Кусий, Лизук, Твердий, Шморгай (шморгати – зачіпати);

– рівень інтелекту: Гой (дурний), Мудрий, Дурановський.

Таких прізвищ у досліджуваному регіоні дуже багато. Найпоширеніше прізвище – Довгань, це 16 носіїв у 4-х селах Збаражчини.

Виникнення багатьох прізвищ пов'язане із соціальною приналежністю або постійним заняттям людини. Прізвиська, утворені від назви професії, легко передавалися нащадкам і ставали родовими прізвищами, бо ж і сама професія часто переходила з покоління в покоління. Їхні основи характеризують людину за її діяльністю у таких сферах:

- тваринництво: Козар (паскіз), Лисобей, Чабан;
- обробка дерева: Боднар, Рубацький, Трач (пиляє дерево);
- ткацтво, кравецтво, чоботарство: Кравець, Петель, Ткач, Шевчук;
- приготування продуктів і кулінарія: Кухта (поварення), Олійник (виготовляв олію);
- хліборобство і городництво: Корпан (корпатися – копати);
- торгівля: Крамар, Різник (торговець м'ясом і м'ясник), Соляр (солевар і торговець сіллю);
- обробка шкіри й хутра: Римар (майстер, який робить кінську упряж, сідла);
- лісівництво й садівництво: Садовий, Сторожук;
- транспорт: Бернік (берлін – карета);
- мистецтво: Дудак (музикант, який грав на дуді), Музика, Скрипник.

Отже, на Збаражчині фіксуємо 5 розрядів, які охоплюють назви осіб, і найпродуктивнішим є той, що стосується професії та роду занять (95 прізвищ).

Перейдемо тепер до другої категорії основ – тих, що не означають особи. Прізвища збаражан, утворені від не особових апелятивів (загальних назв), поділяються на декілька розрядів:

– назви засобів праці й предметів побуту: Дудка, Гудзик, Мисочка, Підставка;

– назви одягу, взуття: Дранка (виношений одяг), Капелюх, Курта (короткий одяг), Кучма (мохната шапка);

– назви анатомічних понять: Жила, Кикоть (залишок відрізаного пальця руки, ноги), Циба (довга нога), Палець;

– абстрактні назви: Бесіда, Голод, Шелест;

– назви природних явищ і різних часових понять: Ветров, Мороз, Недільський;

– назви космічних тіл: Гвізда;

– назви продуктів харчування, страв: Пиріг, Росіл, Маслянка;

– назви рослин, їхніх частин і плодів. Зауважимо, що персоналіфікація рослин – досить поширене явище у слов'янському фольклорі. У дохристиянський період назви рослин часто виступали в ролі імен: Пастернак, Ялина, Сливка, Купина, Очеретний, Свиріпа;

– назви тварин. Однією з причин утворення прізвищ від таких назв, імовірно, була зовнішня подібність до якоїсь тварини або наявність властивостей, що вважаються характерними для неї. Це могли бути назви: диких птахів – Балабан (сокіл), Бугай, Зозуля, Сорока, Совик; домашніх птахів – Гуска, Гусаковський, Качор; диких тварин – Багрий (сіро-бурий вовк), Білиця (білка), Вовк, Заець, Крет, Соболь; домашніх тварин – Баран, Кіт, Кінь, Бик, Риндач (віл), Трухан (індик); риб і плазунів – Баб'юк (риба), Черепаха; комах – Жук, Комар, Комаринський, Муха.

Отже, у досліджуваному регіоні зафіксовано 9 розрядів, які охоплюють основи, що не означають особи. Найпродуктивнішою є група прізвищ, в основі яких лежать назви тварин – 90 прізвищ.

Як бачимо, прізвища у Збаразькому районі різноманітні й цікаві. Ми маємо з гідністю носити прізвище, що передалося нам від діда-прадіда, яким це прізвище не було б. Адже не прізвище прикрашає людину, а людина – прізвище.

Ірина МАЙБА, науковий співробітник
фондового відділу Національного
заповідника «Замки Тернопілля»

ІДОЛИ СТАЛІНІЗМУ НЕВІДСТУПНІ ВРАЖЕННЯ

Улітку 1948 року батьки віддали мене до дитячого садка. Тоді мені пішов шостий рік. Дитсадок розташовувався у Здолбунові на вулиці Юліуша Словацького (тепер – Данила Галицького). На подвір'ї садка – в тому кутку, що виходить на вулицю князя Володимира, – стояв гіпсовий пам'ятник «мальчику Ленину».

Вихователька казала, що він ріс слухняним хлопчиком, і навчала малечу брати з Володі Ульянову приклад.

Не знаю, як сприймали «мальчика Ленина» інші діти, але в мене симпатії він не викликав. Я і мої ровесники були в трусах і майках, стрижені «під нуль» і ціле літо бігали босоніж, а «мальчик Ленин» був взутий у добротні черевики, вдягнений у сорочку з пояском і дивні короткі штани. Та головне – мав довге кучеряве волосся й зачіску як у дівчини! Словом, цей гіпсовий хлопчик був геть не схожим на нас, більше того – виглядав чужим.

У дитячому садку мене часто розбирала нудьга. Гнітила повна відсутність свободи і все здавалося якимось штучним, несправжнім. Наприклад, іграшкові лопатки, якими не можна було копати землю, й таке інше. Кожного зручного випадку я пірнав у дірку під парканом і з усіх ніг тікав на свободу. Ганятися за мною вихователькам набридло, і батьки були вимушені звільнити мене з ненависного «полону».

Удома залишати мене не було з ким, тож мати брала мене з собою у школу. Доки вона проводила урок, я чекав її в учительській кімнаті. Разів два-три до мене підходила худорлява вчителька, підводила до настінного календаря й вкрадливим голосом питала: «Ти знаєш Сталіна? Ану, покажи його». Я показував, чув за спиною схвальні вигуки вчителів і не розумів, чому вони радіють: із портретів дивилися злі, неприємні обличчя. Вони, у тому числі й Сталін, викликали у мене неприязнь. Так само неприємне було мені й спілкування з сухорлявою вчителькою. Вона здавалася мені підступною.

Коли Сталін помер, я навчався у третьому класі. Тоді я вже знав, що наша країна – непереможна. І в першу чергу тому, що нею керує мудрий вождь. У тих людей, які мене оточували, його смерть викликала тривожні запитання: як країна зможе жити без нього і чи зможемо ми перемогти, якщо на нас нападе ворог? Чомусь зі

смертю Сталіна пов'язували неминучість розв'язання «світовим капіталом» нової війни.

З приводу смерті «вождя всіх радянських народів» біля його пам'ятника, що стояв на розі вулиць Сталіна (тепер – Незалежності) та Фабричної, влаштували траурний мітинг. Разом зі своїм другом я також пішов подивитися. На підвищенні біля пам'ятника – покритої фарбою-«срібляною» бетонної фігури вождя, вдягненого у військову шинель, у повний зріст, – виступали якісь оратори у демісезонних пальтах. Їх слухав сирій натовп, одягнений в куфайки та чоботи. Слухали мовчки, похмуро. Наприкінці мітингу протяжно пролунали гудки цемзаводу й паротягів, і натовп розійшовся. Пішли й ми з товаришем, розмірковуючи вголос, як же воно буде без Сталіна.

Минуло декілька днів – і нічого надзвичайного не сталося. Так само вставало й заходило сонце; як і раніше, жило та працювало місто. І тоді з'явилася думка: значить, можна жити без Сталіна? І якщо все йде своїм плином, то в чому була його виняткова мудрість? Виходить, не таким вже потрібним і незамінним він був для країни?

Ще через деякий час батько розповів про зміст закритої доповіді Хрущова на з'їзді комуністів. Згодом почали знімати пам'ятники Сталіну й звозити на підводах у двір міської електростанції. Вона межувала зі школою №2, де я навчався.

Спочатку туди завезли й звалили на купу бюсти. Раніше вони стояли на подвір'ях цементного заводу, МТСів у Здолбунові, сусідній Здовбиці та поблизу залізничного депо. Купу бюстів придушив згаданий пам'ятник у шинелі, біля якого проводили траурний мітинг трьома роками раніше. Коли цей пам'ятник везли підводою з перехрестя тоді вже вулиці Леніна-Фабричної, то чоботи вождя, що прикипіли до прямокутної бетонної плити, стирчали десь на пів метра ззаду підводи. Цей пам'ятник був

стандартний, серійний. Подібні, як я дізнався пізніше, виготовляли в художніх майстернях Харкова. Мистецької цінності такі пам'ятники не мали.

Коли Сталін стояв на п'єдесталі – мимо нього проходили, як повз фігуру, що притерлася для очей. Тепер він лежав на купі своїх бюстів, втупившись поглядом у білу стіну електростанції. Пам'ятники лежали рік, два... Проходячи повз них до школи, я дивився на скинутих ідолів, і в мене виникали складні почуття. У цьому звалищі Сталінів, які давили один одного, було щось ненормальне, тепер би я сказав – сюрреалістичне. Мене дивувало, чому так довго зберігаються ці пам'ятники? Як на мене, їх давно можна було закопати чи розбити. Але, вочевидь, зробити це не наважувалися. Мабуть, люди розмірковували так: «А хто його знає, що воно далі буде?».

Якось восени, на зламі 1950-х – 1960-х, збираючи у Здовбицькому лісі гриби, я натрапив серед дерев на відбиту від пам'ятника голову. Це була голова Сталіна. Його обличчя було неначе побите віспою. Видно, хтось вліпив у вождя заряд дробу.

У голові, що непорушно лежала серед хащ, було щось трагічне. Здавалося, що відділена від тулуба голова Сталіна ще жива і напружено вслухається у те, що діється в лісі, й краєм ока стежить за мною. Тоді я не знав, що ці відчуття були близькими до пророцтва.

Тим часом преса і радіо приносили вісті, які свідчили про те, що зняттям пам'ятників народ не втихомирили. Люди вимагали: «Сталіна треба з мавзолею винести, щоб не оскверняв тіло Леніна!». І восени 1961 року, вночі, труп вождя винесли, але поховали на почесному цвинтарі біля Кремлівської стіни поруч із мавзолеєм Леніна. Далі – більше. У 1970 році на його могилі встановили пам'ятне погруддя. А у наш час, кожного 5 березня, російські комуністи і парламентська фракція КПРФ традиційно проводять акцію «две

гвоздики товарищу Сталіну». Він є кумиром і Путіна. Очевидно, що доки пам'ятник Сталіну не знищать, дух його витатиме над Кремлем.

А тепер повернімося до спогадів.

У старших класах, коли ми вивчали творчість Маяковського і, зокрема, поему «Ленін», я прочитав такі слова:

Коммунизма
призрак
по Европе
рыскал,
уходил
и вновь
маячил в отдалении...
По всему по этому
в глуши Симбирска
родился
обыкновенный мальчик
Ленин.

Так от звідки взявся «мальчик Ленин», як казала вихователька в дитячому садку!

Гулять по світу він пішов з легкої руки поета.

У наведених рядках приверттав увагу вислів про «призрак», який «рыскал» по Європі. «Призрак» у перекладі українською мовою – це почвара, мана. За словником російської мови Ожегова – «плод болезненной фантазии». «Рыскаль» – «торопливо бегать, блуждать в поисках чего-нибудь». Слова Маяковського здавалися дивними. Довго я гадав, що він ужив їх у поетичному осяянні, доки не познайомився з «Маніфестом комуністичної партії» Маркса і Енгельса. У ньому самі основоположники марксизму назвали комунізм «призраком». За практичну побудову примарного комунізму взявся Ленін.

Після смерті Леніна йому побудували за проектом О. В. Щусева ступінчастий мавзолей, що став головним пам'ятником Червоної площі. Звичайно, академік архітектури знав, що ступінчаста композиція усипальниці – це символ шляху, що веде до бога. Тобто в усипальницю закладена релігійна ідея. Мавзолей є одночасно й великою трибуною. Тож під час парадів, мільйонних демонстрацій і мітингів на ньому стоять майбутні небожителі, а під ними лежить майже єгипетська мумія. Яка ж свідомість у персон, що стовбичать над нею? Микола Гоголь, мабуть, сказав би: «Нет ответа».

Василь ГРАБ, правознавець,
краєзнавець
Полтава

ПЕРША УКРАЇНЬСЬКА ВІКІВІДЗНАКА

5 червня 2021 року в Києві під час Форуму Українських Вікіпедистів відбулося нагородження відзнакою «Вікімеч» імені Олега «Raider» Ковалишина «за внесок у майбутню Перемогу України в інформаційній війні». Це перша в Україні не віртуальна нагорода для активістів, які впродовж багатьох років редагують вільну інтернет-енциклопедію Вікіпедію.

Євген БУКЕТ

Вручення відзнаки та проведення Форуму ініціював Інститут Національного Розвитку. До складу журі, яке визначало лауреатів, окрім Миколи Кравченка (директора цього інституту) входили також Олександр Алфьоров, координатор історико-меморіальної ініціативи «Пам'ять Нації», та Андрій Ромащенко, керівник ветеранського освітнього проєкту «Школа молодих лідерів ім. Аксьона і Хоми» (школа названа на честь добровольців батальйону «Азов», загиблих в Іловайську влітку 2014 року).

Ці нагороди вручені сьогодні лише окремим інформаційним добровольцям. Лауреатами відзнаки «Вікімеч» стали:

- Юрій Пероганич, який організаційно оформив вікі-рух в Україні, створивши ГО «Вікімедіа Україна»;

- Андрій Бондаренко – ініціатор музичних вікі-проєктів;

- Олексій Юрченко – співзасновник Вікімедії в Україні та ветеран російсько-української війни;

- Євген Букет, який започаткував міжнародний фотоконкурс «Вікі любить Землю»;

- Ігор Туржанський, який започаткував проєкт «Вікі-тижні»;

- Віктор Семенюк, адміністратор Української Вікіпедії та організатор численних «Вікіекспедицій»;

- Володимир Білецький – найстарший і один із найрезультивніших дописувачів Української Вікіпедії, внесок якого найбільше вплинув на її популярність;

– Леонід Панасюк – один із найрезультивніших дописувачів Української Вікіпедії, який створив статтю про О. Ковалишина.

Нагорода носить ім'я Олега «Raider» Ковалишина (його вікі-нік збігається із фронтовим позивним) – вікіпедиста і добровольця батальйону «Донбас», який загинув 23 травня 2014 р. у бою під Карлівкою. Загинув у дуже символічний день – 23.V, у День Героїв.

Олександр Алфьоров, який знав Олега Ковалишина особисто, детально розповів про «довікіпедійний» період життя «Raidera». На початку 2000-х років він був активним учасником руху історичних реконструкторів і намагався пропагувати там українську патріотичну тематику.

Як зазначив ініціатор Форуму Українських Вікіпедистів, директор Інституту Національного Розвитку Микола Кравченко: «Всі війни нашого часу – гібридні. Чим більш інформаційною стає епоха, тим більш важливою у війні стає невійськова складова. Перемога в головах може наблизити Перемогу на фронті швидше, ніж власне бойові дії. Отже, сьогодні диванні війська – це також війська. Прикро, що головнокомандування не надає інформаційному виміру війни належного значення в системі державної безпеки. Інформаційний фронт на державному рівні дотепер не вважається фронтом. Тут справи набагато гірші, ніж справи на передовій ООС. Втім, цей факт має спонукати нас не до скигнення, а до наступу в інформаційній площині. Україні для перемоги потрібні скоординовані зусилля цілих колективів. Тому – творімо інформаційні добробати! Мобілізацію на інформаційний фронт починаємо з вікіпедистів!».

Під час Форуму учасники в режимі круглого столу обговорили такі теми: «Українська Вікіпедія – енциклопедія для світу про Україну і для українців про світ», «Вікіпедія як поле інформаційної війни», «Конкурси в Українській Вікіпедії та інші способи заохочення нових користувачів», «авторитетні джерела», «співпраця в межах вікіспільноти», «розвиток освітніх, культурних та інших тематичних вікіпроєктів».

Бойові нагороди Олега Ковалишина і «Вікімеч» - відзнака його імені

Відзнака вручається Андрієві БОНДАРЕНКУ

Під час Форуму

Юрій Пероганич, засновник Вікімедійного руху в Україні, закликав творити нові ресурси за принципом Вікіпедії. Як приклад такої діяльності було презентовано краєзнавчий проєкт «Енциклопедія Носівщини». Крім того, було відзначено,

що сьогодні Вікіпедія відіграє роль, подібну до ролі Товариства «Просвіта» в кінці XIX – на початку XX ст.

Завдяки онлайн-включенню з Одеси до Форуму долучився адміністратор Української Вікіпедії Анатолій Луцюк. Він розпо-

Микола КРАВЧЕНКО

вів про інформаційні вікі-війни з позицій саме адмінкорпусу.

Активний вікіпедист Євген Букет закликав дописувачів долучитися до колективної підготовки книжки про історію Вікі-руху в Україні, яку варто видати до 20-річчя Української Вікіпедії у 2024 році. Директор видавництва «Орієнтир» Данило Коваль, який також був присутній на Форумі, запропонував майбутнім авторам допомогу в публікації, коли книжка буде готова.

10 червня представники Інституту Національного Розвитку на чолі з Миколою Кравченком та вікіпедисти виконали почесну місію – передали відзнаку «Вікімеч» родині Ковалишиних. Гостей зустріли мама Олега – Галина Григорівна, і сестра Ольга. Згадували про Raidera, його життєву позицію, клуб історичної реконструкції, до якого він належав, внесок у Вікіпедію. Для родини дуже важливо, що Олега Ковалишина пам'ятають, що він загинув не даремно. Родина готова передати деякі Олегіві речі для музейної експозиції. Інститут Національного Розвитку готовий допомогти знайти відповідний музей, а також зібрати і упорядкувати спогади про добровольця.

Форум Українських Вікіпедистів став першим офлайн-заходом у Києві від початку пандемії і пройшов з дотриманням усіх карантинних норм. Учасники Форуму висловили сподівання, що Вручення відзнаки «Вікімеч» імені Олега «Raider» Ковалишина «за внесок у майбутню Перемогу України в інформаційній війні» та проведення Форуму Українських Вікіпедистів стане щорічним заходом і в майбутньому до нього долучиться більше зацікавлених осіб та організацій.

